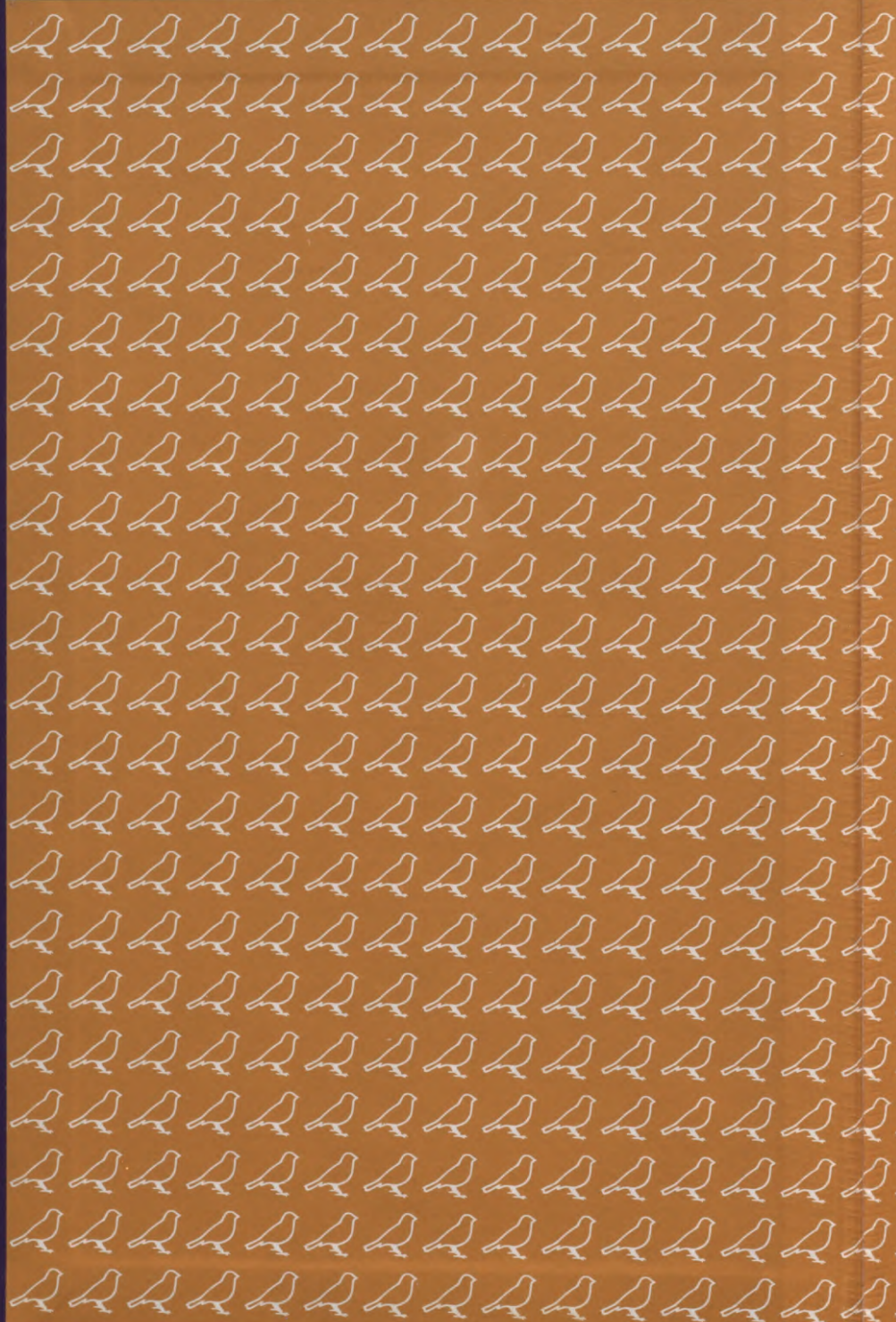

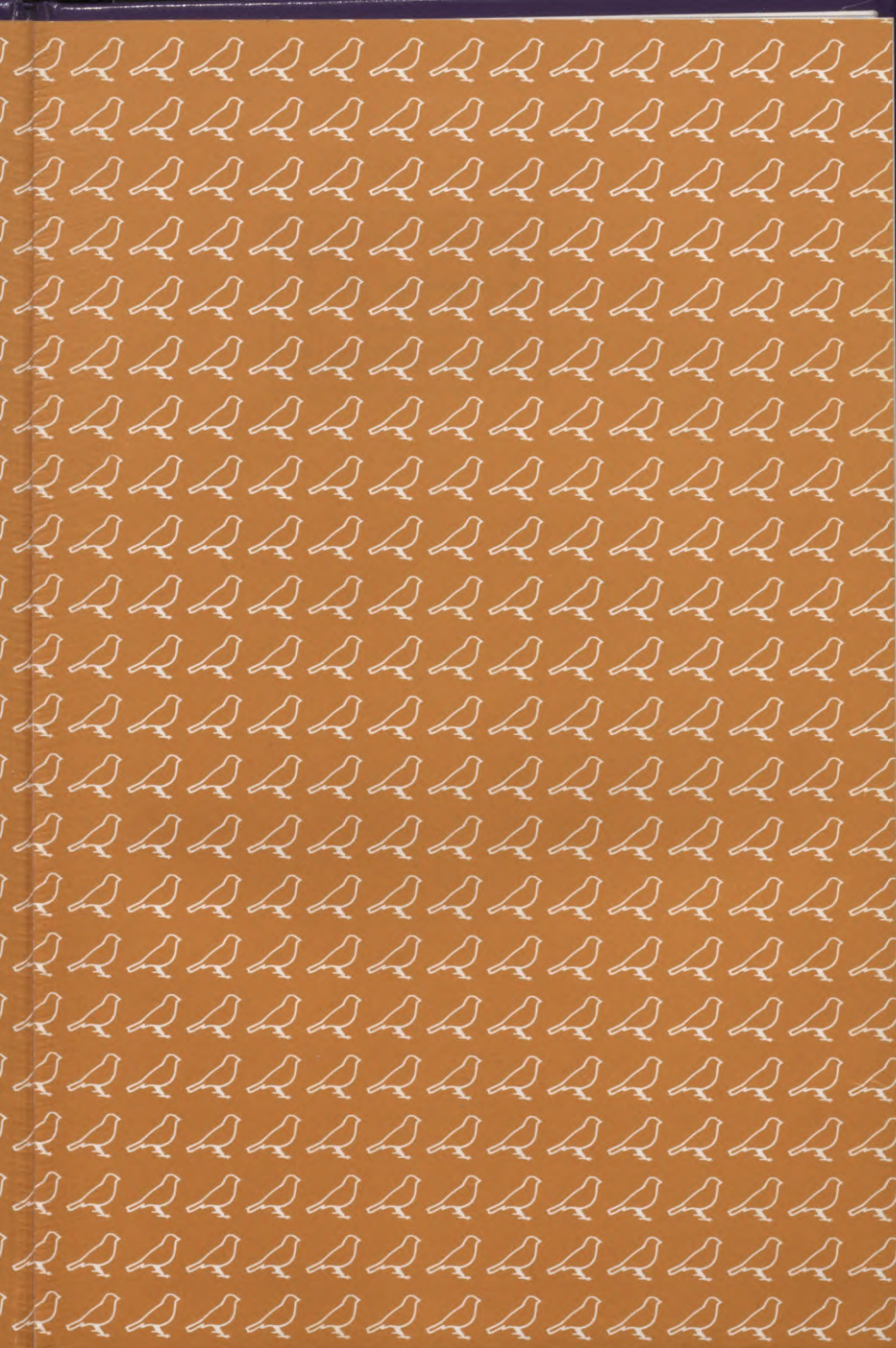

J. Baumanis, V. Klimpiņš

Putni LATVIJĀ

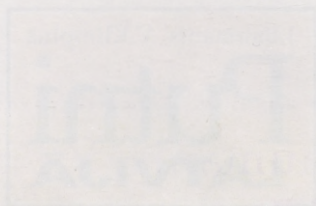

J.Baumanis, V.Klimpiņš

Putni
LATVIJĀ

247395

2003-3

652

L
5

J.Baumanis, V.Klimpiņš

Putni LATVIJĀ

Palīgs
putnu novērošanai
dabā

ZVAIGZNE ABC

598.2(035)
Ba 875

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0303077532

Grāmatas pirmais izdevums izdots ar
SOROSA FONDA – LATVIJA atbalstu.

Grāmatā izmantotas J. Baumaņa, V. Klimpiņa,
A. Knistauta, M. Kundziņa, E. Ozola, S. Petranaviča,
A. Petriņa, A. Rudaiša, H. Sakalauska, S. Sinkēviča,
A. Sokolova, J. Šibņeva un V. Vilka fotogrāfijas.

Vāka noformējumam izmantotas V. Klimpiņa fotogrāfijas.

© 1997, apgāds "Zvaigzne ABC"

© Apgāds Zvaigzne ABC, labojumi un papildinājumi 2003

ISBN 9984-36-091-1

Kaut arī Latvijā var sastapt aptuveni tikai vienu trīsdesmito daļu no pasaulē dzīvojošajām putnu sugām, tas nenozīmē, ka nespēcialistam tās pazīt ir viegli. Grūtības bieži rodas, kad nākas atpazīt radnieciskas un ārēji ļoti līdzīgas putnu sugas. Jāņem vērā, ka pat vienas sugas ietvaros putnu ārējais izskats var būt mainīgs. Tas tāpēc, ka daudziem putniem tēviņi atšķiras no mātītēm, jaunie putni – no pieaugušajiem, riesta apspalvojumā tērtie – no putniem pēcligzdošanas periodā. Putni parasti ir ļoti kustīgi, tādēļ ir grūti labi un ilgstoši tos novērot. Pēdējā laikā pēc Latvijas Ornitoloģijas biedrības iniciatīvas tiek izdotas grāmatas, kas ievērojami atvieglo putnu pazišanu, taču tās ir vairāki atsevišķi izdevumi, kuros putnu sugas sagrupētas atkarībā no to parastākās dzīvesvides (meži, lauki, purvi).

Šīs grāmatas autori cer, ka viņu publicētais darbs ikvienam interesentam atvieglos putnu pazišanu dabā.

Grāmata sastāv no putnu aprakstiem un ilustratīvās daļas. Apvertas visas savvaļas putnu sugas, kas kaut vienu reizi sastaptas Latvijas teritorijā. Šobrīd to kopējais skaits ir gandrīz 330. Pilns apraksts ar attiecīgā putna attēlu šajā grāmatā sniegts 190 visbiežāk sastopamo putnu sugām, bet vēl pieminētas citas Latvijā novērotas putnu sugas, sniedzot īsu informāciju par šo putnu izskatu un izplatību.

Attēlotie putni ar nelieliem izņēmumiem fotografēti Latvijā, bet putnu olas – tikai Latvijā. Autori izsaka pateicību Aivaram Petriņam, kā arī Valdim Rozem par palīdzību olu fotogrāfiju tapšanā. Pateicamies arī atsevišķu putnu attēlu autoriem A. Knistautam, M. Kundziņam, E. Ozolam, S. Petranavičam, A. Petriņam, A. Rudaitim, H. Sakalauskam, S. Sinkēvičam, A. Sokolovam, J. Šibņevam un V. Vilkam.

Jānis Baumanis un Viesturs Klimpiņš

Putni

Putni pieder pie mugurkaulnieku dzīvnieku klases, kas attīstījās apmēram pirms 140 miljoniem gadu, evolucionējot kādam tajā laikā dominējošo rāpuļu atzaram. Pateicoties daudziem progresīviem pilnveidojumiem un spējai lidot, putni apdzīvo gandrīz visus mūsu planētas rajonus, izņemot vienīgi bargo salu un vēju apgabalus polu apkārtnē. Putnus novēro gan augstu kalnos, gan okeānos, barojoties uz zemes, gaisā un zem ūdens. Tie perē augājā, uz zemes, uz ūdens un pazemes alās. Pasaulē dzīvo vairāk nekā 9000 putnu sugu. To aktīvais un bieži vien neparastais dzīvesveids jau sen saistījis cilvēku uzmanību un interesi. Tāpēc putni pašlaik ir vislabāk apzinātā un izpētītā dzīvnieku grupa.

Lidotspēja radīja nepieciešamību izveidoties ļoti daudziem šim dzīvesveidam piemērotiem pielāgojumiem putnu organismā. Kā zināms, lidošana ir pārvietošanās veids, kas patērē visvairāk enerģijas. Tāpēc arī visi pielāgojumi, kas, putniem attīstoties, izveidojās, bija vērsti galvenokārt divos virzienos – pārejā uz progresīvāku un intensīvāku enerģijas ieguves veidu un ķermeņa masas maksimālu samazināšanu.

Rāpuļu zviņām pārveidojoties par apspalvojumu, tas ne tikai radīja iespēju izcili lidot, bet nodrošināja arī stabilu putnu ķermeņa siltumizolāciju. Tas savukārt deva iespēju ne tikai ievērojamā samazināt enerģijas zudumus, kas rodas, organismam atdziesot, bet radīja pavisam jaunas iespējas ilgstoši uzturēties putnu senčiem nepiemērotos klimatiskajos apstākļos. Putniem, apgūstot jaunas, daudz plašākas teritorijas, palielinājās pieeja daudzveidīgākiem, bagātākiem barības, respektīvi, enerģijas avotiem. Putnu organisms uzbūvēts maksimāli racionāli un ekonomiski.

Putnu skelets salīdzinājumā ar putnu senču skeletu ir ļoti pārveidojies – ir izzuduši daudzi smagi un lidošanai nepiemēroti veidojumi. Daudzi kauli ir reducējušies un izzuduši vai arī pārveidojušies un saauguši kopā, veidojot stābilas, vieglas un mehāniski izturīgas konstrukcijas. Kauli kļuvuši daudz vieglāki, ar plānākām sienām. Putnu galvaskausā izzudis smagais žokļu–zobu aparāts, daudzi kauli ir saauguši. Pārveidojušās arī putnu priekšējās ekstremitātes. To vietā ir spārni. Putnu mugurkaulā ir maz kustīgu

elementu. Daudziem elementiem saaugot un pārveidojoties, viss skelets kļuvis īsāks. Toties putniem izveidojies liels un izturīgs krūšu kaula izaugums, pie kura piestiprināti krūšu muskuļi, kā arī krustu kauls, kas balsta visu organisma lejas daļu, arī pakalējās ekstremitātes. Masīvās un garās astes skriemeļi ir izzuduši, veidojot īsu, vieglu, tikai pašā galā kustīgu astes balsta aparātu. Putna mazkustīgo un īso mugurkaulu ķermeņa vidusdaļā kompensē samērā garš, kustīgs un viegls kakla skriemeļu posms. Putnu skelets ir izturīgs un viegls. Piemēram, baloža skelets sver tikai 4,5 % no putna ķermeņa kopējās masas. Putnu skelets ir ievērojami kompaktāks un īsāks nekā zīdītāju skelets. Tas ne tikai uzlabo manevrēšanas iespējas lidojumā, bet rada arī iespēju putnam stabili un veikli pārvietoties pa zemi. Putnu ķermeņa kompaktā forma ekonomē enerģiju, jo ķermeņa virsma ir mazāka nekā garam un izstieptam organismam.

Putna muskulatūra piemērota galvenajam mērķim – lidošanai un staigāšanai. Pārējie muskuļi putniem reducēti līdz minimumam. Toties paši galvenie – krūšu muskuļi – ir labi attīstīti. Tie aizņem ievērojamu daļu no ķermeņa masas.

Putna spalvas veidotas no tā paša materiāla, no kā sastāv rūpuļu zvīņas. Tām līdzīgi veidojumi saglabājušies vienīgi uz neapspalvotajām putnu kāju daļām.

Spalva ir ļoti viegls, bet mehāniski izturīgs un sarežģīts ragvielas veidojums. Tā sastāv no cauruļveida kāta, no kura veidojas zari, no tiem savukārt zariņi, kas klāti ar sīkiem āķiņiem. Tie, saķeroties ar blakusstāvošo zariņu āķiņiem, nodrošina visu atzarojumu stabili izvietojumu plaknē, ko sauc par spalvas buru. Spalvās ir ļoti daudz āķiņu. Piemēram, vienā dzērves lidspalvā to ir vairāk par miljonu. Lielākās putnu spalvas ir lidspalvas, kas izvietotas putnu spārnos. Astes spalvas sauc par stūrspalvām. Tās nodrošina līdzsvaru un manevrēšanas spējas ne tikai lidojot, bet arī staigājot pa zemi. Mazākas spalvas klāj visu putna ķermeni. Tās sauc par kontūrspalvām. To klājums veido putna ārējo izskatu. Spalvas izaug no putna ādā esošajiem dziedzeriem, kur tās ir nostiprinātas līdz kārtējai spalvu maiņai. Zem kontūrspalvām uz putna ķermeņa attīstās dūnspalvas. Tām ir īss kāts un izklaidu bura bez āķiņiem. Dūnu funkcija – nodrošināt putna ķermeņa siltumizolāciju. Nelabvēlīgās klimatiskajās vietās dzīvojošiem putniem un ūdensputniem dūnu slānis attīstīts labāk.

Putni rūpējas par spalvām, tās kārtojot un ietaukojot gan ar virsastes dziedzera sekrētu, gan ar pūderveida masu, kas veidojas speciālu spalviņu galos. Spalvu rūpīga ietaukošana padara putna ietērpu ūdensnecaurļaidīgu. Putnu spalvu stāvokli nodrošina muskuļi to piestiprinājumu vietās.

Putnu gremošanas sistēma ir samērā vienkārša, bet ļoti efektīva. Tās uzdevums ir nodrošināt organismu ar nepieciešamo enerģiju. Atkarībā no barības sastāva, barošanās vietas un veida putniem ir stipri atšķirīgs knābis. Kukaiņēdājiem putniem tas ļoti piemērots barības sagūstīšanai. Graudēdājiem knābis parasti ir īss un spēcīgs. Tas atvieglo sēklu izlobīšanu un daļēju sasmalcināšanu. Piemēram, dižknābis spēj pāršķelt kauleņaugu sēklapvalkus. Krustknābjiem knābis piemērots sēklu izlobīšanai no čiekuriem. Plēsīgo putnu knābis ir āķim līdzīgs veidojums, kas paredzēts upuru nogalināšanai un saplošīšanai. Piekrastes bridējputniem knābis parasti ir garš. Tas ļoti piemērots barības objektu ieguvei seklā ūdenī un dūņās. Pilēm knābis ir lāpstveidīgs. Tas atvieglo barības ieguvi duļķainā ūdenī.

Putni barību norij, un tā vispirms nonāk barības vada paplašinājumā – guzā, kas graudēdājiem ir ļoti attīstīta. Tās galvenā funkcija ir barības uzkrāšana un daļēja sajaukšana ar gremošanas fermentiem. Tālāk barība nokļūst kuņģī, kur sajaukšanās ar barības sulām notiek pilnīgi. Kuņģa muskuļotajā daļā notiek arī intensīva barības sasmalcināšana. Muskuļkuņģis putniem pilda zobu funkciju. Kopā ar barību putni norij arī sīkus akmentiņus – gastrolītus, kas muskuļkuņģī veicina barības sabaršanu. Tālāk barība pārvietojas uz zarnām, kur atveras aknu un aizkuņģa dziedzera izvadkanāli. Putniem gremošana noris intensīvi un ātri. Atkarībā no sastāva barība sagremošanas laikā sprīdī, kas ilgst no desmit minūtēm līdz pāris stundām.

Putnu elpošanas sistēma ir ļoti efektīva. Tā ļoti nodrošina organismu ar skābekli. Putnu plaušās asinis ar gaisa skābekli piesātinās gan ieelpas, gan arī izelpas laikā. Šādu elpošanu putniem nodrošina dažādās vietās iekšējos orgānos izvietoto gaisa maisu sistēma, kas putniem aizņem līdz 18 % no ķermeņa tilpuma. Ieelpotais gaiss gaisa maisos veic arī putna ķermeņa dzesēšanas funkciju. Putniem plaušas ir nelielas un aizņem tikai 2–5 % no ķermeņa tilpuma, tomēr tām ir ļoti smalka struktūra, tāpēc

gāzu apmaiņas virsma ir pietiekami liela, lai bagātīgi apgādātu putna organismu ar intensīvai vielmaiņai nepieciešamo skābekļa daudzumu.

Putniem ir ļoti labi attīstīta redze. Par to liecina samērā lielās un labi attīstītās acis. Vairumā gadījumu putni redz krāsainu attēlu aptuveni tajā pašā gaismas spektrālajā diapazonā, kādā to saskatām mēs. Putnu redzes asums – spēja saredzēt sīkas detaļas – ir vismaz trīs reizes labāks nekā cilvēkam. Lielākajai daļai putnu acis novietotas galvas sānos. Tas ievērojami paplašina apkārtnes apskates leņķi. Piemēram, slokai tas sasniedz 360 grādus. Tiem putniem, kam nepieciešams ātri un precīzi orientēties, piemēram, pūcēm, acis novietotas vairāk galvas priekšpusē, nodrošinot binokulāro redzi. Krēslas un nakts putniem ir ievērojami palielināts gaismas jutīgo šūnu skaits acs tīklenē, kas ievērojami paaugstina spēju saredzēt sliktos gaismas apstākļos.

Otra nozīmīgākā putnu maņa ir dzirde. Putnu auss anatomiskā uzbūve ir līdzīga zīdītāju dzirdes orgānu uzbūvei, tikai putniem nav attīstīta ārējā auss. Tās vietā putnu auss atveres rajonā aug speciālas spalviņas bez āķīšiem. Putniem ir ļoti labi attīstīta dzirde. Piemēram, tie spēj uztvert intervālu starp divām skaņām, kura ilgums nepārsniedz 1/2000 sekundes daļu. Šis rādītājs ir apmēram desmit reizes labāks nekā cilvēkam. Vislabāk dzirde ir attīstīta nakts putniem – pūcēm.

Oža putniem attīstīta samērā vāji, tomēr atsevišķos gadījumos tai var būt ievērojama nozīme. Ir putnu sugas, kam ožas daivas smadzenēs ir samērā labi attīstītas.

Daudzām putnu sugām ir ļoti labi attīstīta tauste. Piemēram, pilēm un piekrastes bridējputniem jutīgas šūnas novietotas knābja gala posmā. Tās padara iespējamu barības ieguvī sekla un duļķainā ūdenī un dūņās. Putniem jutīgi receptori izvietoti arī ādā. Tie signalizē par apspalvojuma stāvokli.

Ļoti liela nozīme putnu dzīvē ir spējai izdot skaņas. Šim nolūkam kalpo speciāls orgāns – sīrings, kas atrodas vietā, kur traheja sadalās bronhos. Ievērojama daļa putnu dzied, izdodot katrai sugai specifiskas skaņas. Dziesmai ir divējāda nozīme. Pirmkārt, dziesma, ko vairumā gadījumu izpilda tikai tēviņi, signalizē citiem šīs sugas īpatņiem par "īpašuma" tiesībām uz līgzdošanas teritoriju. Otrkārt, dziesma ir aicinājuma signāls savas sugas

mātītei. Bez dziedāšanas putni izdod arī citas skaņas un trokšņus ar dziesmai līdzīgu nozīmi. Piemēram, dzeņi bungo pa skanīgu zaru vai mērkaziņas "blēj" ar astes spalvām riesta lidojuma laikā. Bez dziesmas putniem vēl ir plašs savstarpējo sazināšanās trokšņu un skaņu signālu repertuārs. Tādi, piemēram, ir trauksmes saucieni un aicinājuma signāli mazuliem. Tā kā putniem ir daudz labāk attīstīta dzirde nekā cilvēkam, tiem dažādu dziesmu un skaņu kopums spēj sniegt ievērojami plašāku informācijas apjomu, nekā mēs spējam sadzirdēt un uztvert.

Atšķirībā no rāpuļiem putni ir siltasiņu dzīvnieki. Tā kā putniem ir intensīva vielmaiņa, viņu ķermeņa temperatūra ir augsta: 40–42 grādi. Tiem ir labāk organizēta asinsrites sistēma. Pilnīgi atdalītā arteriālā un venozā asinsrite četrkameru sirdī nodrošina intensīvu un ekonomisku energoapgādi. Tehniskā valodā runājot, asinsrites sistēma putniem darbojas ar lielāku lietderības koeficientu nekā to senčiem.

Putniem ir augsti attīstīta nervu sistēma. Par to liecina ne tikai relatīvi lielais smadzeņu apjoms, bet arī daudzi sarežģīti augstākās nervu darbības izpausmes veidi, piemēram, sarežģītais vairošanās cikls, riesta parādības, migrācijas, spēja orientēties plašā teritorijā un vēl daudz kas cits.

Putni no rāpuļiem mantojuši spēju vairoties, dējot olas, ko vairumā gadījumu paši arī izperē. Putnu vairošanās orgāni – sēklinieki tēviņiem un olnīcas mātītēm – ārpusvairošanās periodā ir daļēji reducēti. Vairošanās periodā tie pieņemas apjomā vairāk nekā pusotra tūkstoša reižu. Putnu vairošanās periods ir ļoti svarīgs brīdis putnu dzīvē, ar ko saistītas daudzas nozīmīgas parādības.

Daudzām putnu sugām ir stipri izteikts dzimumdimorfisms. Ar retiem izņēmumiem putnu tēviņiem ir krāsaināks un krāšņāks apspalvojums. Parasti tēviņi ir arī lielāki par mātītēm, lai gan ir arī izņēmumi (vanagi). Daļai putnu sugu vairošanās periodā izveidojas riesta apspalvojums, kas pārējā gada laikā nomainās, un abu dzimumu putni tad līdzinās viens otram (gugatņi, pīles). Vairošanās periods saistās ar dažādām riesta izdarībām – dziedāšanu, riesta "dejām", kolektīviem riesta turnīriem. Pirmsligzdošanas periodā izveidojas stabili putnu pāri, kas piedalās ligzdošanā. Daudzām putnu sugām pāri izveidojas uz visu mūžu, turpretī

citām – tikai uz vairošanās perioda posmu vai arī tikai uz tā sākumu (daļa zvirbuļveidīgo, pīles). Ir poligāmas sugas, kam stabili pāri vispār neizveidojas (medņi, rubeņi).

Ar vairošanos saistīta arī ligzdas vietas izvēle un tās višana. Daudzām sugām, piemēram, vairumam dziedātājpūtņu, ligzdas vietas izvēli nosaka tēviņš, daudzām – mātīte (pīles). Tāpat arī ligzdas višanā piedalās viena vai abu dzimumu putni.

Ligzda ir katrai pūtņu sugai vairāk vai mazāk raksturīgs veidojums, ko putni darina olu dēšanai un perēšanai. Ligzda parasti saistīta ar teritoriju – ligzdas rajonu, kuras lielums dažādām sugām atšķiras. Putni aktīvi aizsargā ligzdas rajonu no savas sugas īpatņiem, kā arī no ienaidniekiem. Parasti lielāka auguma putniem ligzdas rajons mēdz būt lielāks – līdz pat vairākiem desmitiem kvadrātkilometru. Kolonijās ligzdojošiem putniem ir raksturīgs neliels ligzdas rajons.

Arī ligzdas uzbūve putniem variē – sākot ar vienkāršu bedrīti uz zemes (tārtniņiem, vakarlēpjjiem) un beidzot ar visai sarežģītiem veidojumiem (sorzīlītei). Daudzu sugu putni vij ligzdu katru sezonu no jauna vai arī vairākas reizes sezonā, citi izmanto vienu un to pašu ligzdu vairākus gadus pēc kārtas, tikai atjaunojot un uzlabojot ligzdas vijumu. Tā rikojas vairums lielo, plēsīgo pūtņu. Daudzu sugu putni paši ligzdas nevij, bet perēšanai piemēro citu pūtņu pērnās ligzdas (pūces, daļa piekūnu). Ligzdu višanu un perēšanu uzsāk dzimumgatavību sasniegušie īpatņi. Sīka un neliela auguma putni parasti perē jau nākamajā sezonā pēc pašu izšķilšanās. Lielākie putni sāk vairoties tikai 2–4 gadu vecumā. Tāpēc parasti starp tādiem putniem kā dzērves, zosis, gulbji vairošanās laikā vietām var novērot neperējošus, vasarojošus pūtņus. Tie parasti ir īpatņi, kas nav sasnieguši dzimumgatavību.

Putni sāk dēšanu pēc ligzdas uzvišanas, lai gan bieži vien putni ligzdas būvi pabeidz vai papildina arī perēšanas laikā. Parasti putni dēj katru dienu pa olai. Lielie putni dēj olas katru otro vai pat trešo dienu (gulbji, lielie ērgļi). Daudzi putni uzsāk perēt jau ar pirmo olu. Tā dara pūtņu sugas, kam mazuļi neizšķīlas vienlaicīgi (dumpji, gārņi). Pūtņu sugas, kam no olām izšķīlas jau labi attīstīti mazuļi, parasti perēšanu sāk tikai tad, kad ligzdā iedēts pilns dējums, un mazuļi atstāj ligzdas vietu drīz pēc izšķilšanās. Šos pūtņus sauc par ligzdbēgļiem. Pārējie ir ligzdgulji.

Olu skaits dējumā ir tieši saistīts ar putnu dabiskās mirstības limeni. Putniem, kuru mirstība ir zema, dējumā ir tikai dažas olas (ērgļi, baloži). Kaijām, piekrastes bridējputniem parasti dējumā ir 3 vai 4 olas, sikajiem dziedātājputniem – 5–8 olas, bet pilēm, gulbjiem – 8–10 olas. Vistveidīgajiem putniem ir pat 10–16 olas.

Olu forma variē no iegarenas (dūkuriem) līdz gandrīz apaļai (pūcēm).

Liela nozīme ir olu krāsai. Tā var būt no baltas (dobumperētājiem), zilganas vai zaļganas (pilēm, dumpjiem) līdz raibai. Raibu olu čaumala nosēta ar zilganiem, brūniem, melniem vai zaļganiem plankumiņiem. Vienkrāsainas olas parasti dēj putni, kuru ligzda atrodas dobumā vai arī putna probūtnes laikā tiek apsegta ar ligzdas materiālu. Aizsargkrāsas olas putni dēj atklātās ligzdās. Tādas olas ir grūtāk pamanīt dzīvniekiem – ligzdu postītājiem.

Parasti olas perē mātīte vai arī abi vecāki. Daudzu sugu putniem perēšanas laikā uz krūtīm un vēdera izveidojas tā saucamais perēšanas laukums – neapspalvots ādas rajons. Tas uzlabo termisko kontaktu ar inkubējamām olām.

Perēšanas ilgums lielā mērā atkarīgs no olu lieluma. Sikajiem dziedātājputniem tas ilgst apmēram 11–14 dienas. Lielie putni olas perē 3–4 nedēļas.

Cālēni izšķīļas, pārkaļot čaumalu no iekšpuses ar veidojumu, ko putni pārmantojuši no rāpuļiem – olas zobu. Tas ir izaugums augšknābja galā, kas putnēnu dzīves pirmajās dienās reducējas.

Ligzdas višana un olu inkubācija (perēšana) raksturīga vairumam putnu, tomēr ir ne mazums izņēmumu. Piemēram, dūkuriem inkubējamo olu temperatūru palīdz uzturēt trūdošie ūdensaugi, no kuriem gatavotas šo putnu peldošās ligzdas. Interesanta parādība ir ligzdošanas parazitisms. Tas novērojams dzeguzēm. Šie putni olas iedēj sīko dziedātājputnu – cielavu, erickiņu, mušķērāju, sarkanriklišu un citu putnu ligzdās. Dzeguzes specializējušās parazitēt dažādu sugu putnu ligzdās, iedējot olas, kuru krāsa ir stipri līdzīga ligzdas saimnieka olu krāsai. Bez tam dzeguzes, kaut arī samērā liela auguma putni, dēj visai mazas olas, kas ir tikai nedaudz lielākas par ligzdas saimnieku olām. Dzegužu olu inkubācijas laiks ir ļoti īss, tāpēc dzeguzēns parasti izšķīļas pirmais. Tikko izšķīlies, tas instinktīvi izgrūž no ligzdas pārējās olas

vai arī mazuļus, un tie iet bojā. Šim nolūkam dzeguzēniem ir speciāls anatomisks pielāgojums – neliela iedobe uz muguras, kas, putnam pieaugot, reducējas.

Putnu mazuļi – ligzdguļi – uzturas ligzdā, līdz pilnīgi apspalvojas un iemācās lidot. Visu šo laiku vecāki tos baro ar pilnvērtīgu un kalorijām bagātu barību. Piemēram, graudēdāji putni mazuļus sākumā baro ar olbaltumvielām bagātu kukaiņu barību. Daļa putnu (stārķi, dumpji, gārņi) mazuļus baro ar daļēji sagremotu un gremošanas fermentiem sajauktu barību, ko atrij. Baloži savus mazuļus baro ar sekrētu (to sauc par “putnu pienu”), kas veidojas kuņģa sienīnās izvietotajos dziedzeros. Mazuļus baro galvenokārt mātīte (pūces, niedru lija) vai arī abi vecāki. Mazuļi ligzdā aug strauji. Sīkie dziedātājputni cālēnus baro apmēram divas nedēļas. Lielākie putni, piemēram, plēsīgie, – gandrīz divus mēnešus. Ligzdbēgļi, piemēram, pilēni, zoslēni, irbēni, pamet ligzdu drīz pēc izšķilšanās un vecāku uzraudzībā uzsāk patstāvīgi baroties.

Pieaugušie putni uzmana perējumu un aizsargā mazuļus no ienaidniekiem. Daudzu sugu ligzdbēgļus, piemēram, dūkurēnus, kajēnus, laucēnus, vecāki kādu laiku baro, līdz jaunie putni pilnībā apgūst barības iegūšanas prasmi. Ligzdguļi, vēl ligzdā esot, iegūst spalvu tērpu, turpretī ligzdbēgļi ligzdu pamet pūku ietērpā. Ligzdguļi pēc izlidošanas no ligzdas vēl kādu laiku pavada vecāku uzraudzībā, līdz iemācās labi lidot un patstāvīgi baroties.

To sugu putni, kuriem vairošanās periods ir īss, piemēram, zīlītes, baltā cielava, bezdelīga, mūsu platuma grādos vasarā var perēt divas, retāk pat trīs reizes.

Tuvojoties rudenim, dabā sāk samazināties barības daudzums. To izjūt kukaiņēdāji putni, turpretī augēdājiem rudens periodā vēl labu laiku barības pietiek.

Vairums mūsu putnu sāk gatavoties grūtam un atbildīgam dzīves posmam – tālajām un bīstamajām gājputnu gaitām – migrācijai. Kamēr apstākļi vēl labvēlīgi, putni intensīvi barojas, lai organismā uzkrātu enerģijas rezerves. Sīkajiem dziedātājputniem vairākās vietās, arī uz vēdera un krūtīm, izveidojas tauku uzkrājumi, ko iespējams saskatīt, pašķirot putna spalvas. Pirmie aizceļo kukaiņēdāji putni. Lielākā daļa mūsu putnu migrē naktīs, arī putni, kuri vēl nesenā pagātnē tika uzskatīti par pilnīgiem dienas migrantiem.

Putni naktī nolido vairākus simtus kilometru, kamēr izsīkst uzkrāto tauku rezerves. Īsajos pārtraukumos starp pārlidojumiem putni vairākas dienas barojas, atjaunojot enerģijas rezerves. Ceļošana naktis ir drošāka, jo tad migrantiem ir mazāk ienaidnieku. Putni parasti lido lielākos vai mazākos baros, tomēr ir daudz tādu putnu, kas ceļo pa vienam.

Putnu migrācija vērojama gandrīz visā pasaulē. Putni pārceļo uz vietām, kur vairāk barības, vairoties ne tikai no sala, bet arī no sausuma un citiem nelabvēlīgiem apstākļiem dabā. Putni pārlido visai dažādā attālumā. Kukaiņēdāji putni parasti veic tālākas migrācijas, ziemojot Vidusāfrikā vai pat Dienvidāfrikā un Indijā. Putnu gredzenošanas rezultāti liecina, ka ziemošanas vietas katrai putnu sugas populācijai (noteiktā rajonā dzīvojošo vienas sugas īpatņu kopumam) ir visai noteiktas. Piemēram, mūsu melnie mušķērāji ziemo Kongo upes baseinā. Graudēdāji un visēdāji putni aizlido vēlāk, un to ziemošanas vietas parasti arī atrodas tuvāk – Viduseiropā un Dienvidēiropā. Mūsu pīles un citi ūdensputni parasti ziemo neaizsalstošos Rietumeiropas ūdeņos Atlantijas okeāna un tā jūru piekrastē. Pie mums dzīvo arī putnu sugas, kas migrē tikai daļēji. Piemēram, vairāku sugu zilītēm parasti lielākā daļa jauno putnu aizceļo, bet daļa pieaugušo putnu paliek pārziemot. Daudzi mūsu putni veic migrācijas nelielā attālumā, piemēram, vārnas, siļi, svilpiji u. c. Daļa šo putnu paliek pārziemot, sajaucoties ar īpatņiem, kas ieceļo pie mums no ziemeļiem. Ir putnu sugas, kas parasti neceļo vai arī migrē nelielos apjomos. Tomēr atsevišķos gados dabā var novērot pastiprinātu šo sugu īpatņu ceļošanu. To sauc par invāziju. Pie šādām sugām pieder, piemēram, riekstroži, siļi, dzeņi, dažu sugu zilītes.

Putnu migrāciju iemesli ir samērā labi izpētīti, turpretī daudz ir miklu, kas saistītas ar to norisi. Viena no tādām ir putnu spēja orientēties. Lai gan šis jautājums ir jau daudz pētīts, tomēr orientācijas bioloģiskais mehānisms vēl joprojām ir visai neskaidrs. Eksperimentāli pierādīts, ka putni savas atrašanās vietas un lidošanas virziena noteikšanai kā informācijas avotus izmanto dažādus faktorus, piemēram, astroorientierus – Sauli un zvaigznes, Zemes magnētiskā lauka virzienu, vēja virzienu, smaržas. Ļoti iespējams, ka orientācijai noder viss informācijas avotu kopums, arī vēl nezināmi faktori.

Neliela daļa putnu paliek pie mums visu gadu. Tos sauc par nometniekiem. Sugu skaits, ko varam uzskatīt par īstiem nometniekiem, ir neliels. Pie tādiem putniem pieder, piemēram, medņi, rubeņi, mežirbes, zvirbuļi. Daļa putnu, kas Latvijā uzturas ziemā, piemēram, kraukļi, dzeņi, vanagi, ir daļēji ceļotāji. Tāpēc vairumā gadījumu nevar novilkt krasu robežu starp nometniekiem un gājputniem. Siltās ziemās reizēm izdodas regulāri novērot arī tādus putnus, kas parasti aizceļo, piemēram, meža pīles, kraukus, melnos meža strazdus, zivjudzenišus. Ziemeļojošie putni parasti koncentrējas tādās vietās, kur vieglāk pieejama piemērota barība – pilsētās, pie mājām, atkritumu izgāztuvēs.

Latvijā pārziemo arī tie putni, kas atlido no Eiropas ziemeļu apgabaliem un pie mums neperē. Tādi putni ir zīdastes, ķeģi, sniedzies.

Putni aizceļo dažādā attālumā. Tās sugas, kas neceļo tālu, pārziemo Polijā vai Vācijā. Tajā pašā laikā daudzas putnu sugas migrē ievērojami tālāk. Piemēram, bezdelīgas un baltie stārķi aizlido uz Dienvidāfriku, bet vairošas ģauķu ziemo Vidusāfrikā. Vistālāk aizlido jūras zīriņi. Tie ziemo Antarktīdas piekrastē un gada laikā nolido attālumu, kas pārsniedz mūsu planētas apkārtmēru.

Pavasārī putni atkal atgriežas pie mums, lai sāktu jaunu vairošanās sezonu. Pavasara migrācijas parasti notiek isākā laika periodā. Pirmie atgriežas tuvie migranti – putni, kuri dzimtajās vietās jau var atrast pietiekami daudz piemērotas barības. Pēdējie atlido kukaiņēdāji putni. Tas notiek vasaras sākumā, kad iestājas silts laiks.

Putnu gredzenošanas rezultāti liecina, ka pavasarī uz dzimtajām vietām atgriežas tikai neliela daļa rudenī aizlidojušo putnu. Daudz putnu aiziet bojā. Tos pieveic nelabvēlīgi laika apstākļi, slimības, bads un ienaidnieki. Lielākā daļa jauno putnu aiziet bojā pirmajā dzīves gadā. Piemēram, lielās zīlites pārim no 40–50 mazuļiem, ko putni izperē dzīves laikā, pēc vecāku nāves sugas turpināšanas aprītē piedalās tikai divi putni.

Tāpēc ir visai nenopietni runāt par putnu bioloģisko mūža ilgumu. Parasti putni nenasniedz bioloģisko vecumu, bet aiziet bojā dažādu nelabvēlīgu faktoru ietekmes rezultātā. Var runāt vienīgi par reālo mūža ilgumu. Sīkie dziedātājputni nodzīvo dažus gadus. Augumā lielākās sugas, piemēram, pīles, kaijas, rubeņi, nodzīvo 10–15 gadus. Lielākiem putniem – zosīm, kraukļiem, stārķiem, dzērvēm un ērgļiem – mūža ilgums var sasniegt dažus desmitus

gadu, jo to dabiskā mirstība ir viszemākā. Var atrast datus par putniem, kuru mūžs ildzis simts gadus. Tie labākajā gadījumā ir izņēmumi, jo arī gūsta apstākļos putni nespēj sasniegt bioloģisko vecumu, jo aiziet bojā no kustību trūkuma.

Pirms vairāk nekā simts gadiem putnu dzīves apstākļus no teica vienīgi klimatiskie apstākļi, slimības, ienaidnieki, bioloģiskās likumības starp sugām un starp pašas sugas īpatņiem. Attīstoties rūpniecībai un transportam, cilvēks radījis daudzus blakus faktorus, kuri jūtami ietekmē bioloģiskās norises dabā. Tas īpaši jūtams pēdējā laikā. Jaunu zemju apgūšana, mežu izciršana, ūdeņu un atmosfēras piesārņošana degradē vidi. Tas jūtami ietekmē arī putnu izdzīvošanu. Tās sugas, kas ir visjutīgākās pret ārējo faktoru nelabvēlīgo ietekmi, skaitliski samazinās. Daudzas putnu sugas jau izzudušas uz visiem laikiem, bet daudzas sugas atrodas uz iznīcības robežas. Vēl nesenā pagātnē bieži sastopami putni kļuvuši par retumu. Pie tādiem varam pieskaitīt visus dienas un nakts plēsīgos putnus, dzērvi, griezi, ķivīti, zaļo vārnu, pupuķi.

Taču vienlaikus palielinās tādu putnu sugu skaits, kas attiecīgajā teritorijā agrāk vispār nebija konstatētas vai arī tika uzskatītas par ārkārtīgi retām. Lai apkopotu, pārbaudītu, novērtētu un sāktotu novērotāju ziņojumus par retu putnu sugu sastopamību, daudzās pasaules valstīs ir izveidotas speciālas faunas retumu komisijas. Kopš 1978. gada tāda darbojas arī Latvijā – Latvijas Ornitofaunistikas komisija (OFK). Sniedzam putnu sugu (pasugu) sarakstu, par kuru sastapšanu Latvijā jāziņo OFK **Miera ielā 3, Salaspilī, LV-2169**, e-pasta adrese: eastbird@latnet.lv.

Pelēkais**vētrasputns***Puffinus griseus***Ziemeļu burātājs***Oceanodroma**leucorhoa***Ziemeļu sula***Sula bassana***Sārtais pelikāns***Pelecanus onocrotalus***Cirtainais pelikāns***P. crispus***Naktsgārnis***Nycticorax nycticorax***Zida gārnis***Egretta garzetta***Sudrabgārnis***E. alba***Brūnais ibiss***Plegadis falcinellus***Karošknābis***Platalea leucorodia***Sārtais flamingo***Phoenicopterus ruber***Mazā zoss***Anser erythropus***Sniega zoss***A. caerulescens***Sarkankakla zoss***Branta ruficollis***Rudā dižpile***Tadorna ferruginea***Lielgalvis***Netta rufina***Baltacis***Aythya nyroca***Krašņā pūkpīle***Somateria spectabilis***Stellera pūkpīle***Polysticta stelleri***Sarkanā klija***Milvus milvus*

Baltgalvas grifs
Gyps fulvus
Melnais grifs
Aegypius monachus
Stepes lija
Circus macrourus
Vidējais ērglis
Aquila clanga
Mazā sīga
Tetrax tetrax
Apkakes sīga
Chlamydotis undulata
Lielā sīga
Otis tarda
Avozeta
Recurvirostra avosetta
**Brūnspārnu
bezdelīgārtiņš**
Glareola pratincola
Jūrmalas tārtiņš
*Charadrius
alexandrinus*
Morinella tārtiņš
C. morinellus
Jūras šņibītis
Calidris maritima
Dūņšņibītis
Limicola falcinellus
Tievknābja kuitala
Numenius tenuirostris
Dīķu tilbite
Tringa stagnatilis
Terekija
Xenus cinereus
Vidējā klijkaija
Stercorarius pomarinus
Garastes klijkaija
S. longicaudus
Lielā klijkaija
S. skua
Zivju kaija
Larus ichtyaetus
Melngalvas kaija
L. melanocephalus
Šķeltastes kaija
L. sabini
Mazā polārkaija
L. glaucoides

Lielā polārkaija
L. hyperboreus
Trīspirkstu kaija
Rissa tridactyla
Baltvaigu zīriņš
Chlidonias hybridus
Stepes smilšvistiņa
Syrhaptis paradoxus
Plīvurpūce
Tyto alba
Mazā pūcīte
Otus scops
Baltā pūce
Nyctea scandiaca
Svitrainā pūce
Surnia ulula
Mājas apogs
Athene noctua
Ziemeļu pūce
Strix nebulosa
Bišu dzenis
Merops apiaster
Cekulainais cirulis
Galerida cristata
Lielā čipste
Anthus richardi
Sarkanrikles čipste
A. cervinus
Akmeņu čipste
A. petrosus
**Melngalvas dzeltenā
cielava**
Motacilla flava feldegg
**Dzeltengalvas
cielava**
M. citreola
Pelēkā cielava
M. cinerea
Tumšā čakstīte
Saxicola torquata
Apkakes strazds
Turdus torquatus
Melnrikles strazds
T. ruficollis
Pallasa ķauķis
Locustella certhiola
Palsais ķauķis
A. agricola

Grīšļu ķauķis
*Acrocephalus
paludicola*
Sibīrijas ķauķītis
*Phylloscopus
proregulus*
**Dzeltensvītru
ķauķītis**
P. inornatus
Tumšais ķauķis
P. fuscatus
Sibīrijas čuncīņš
P. collybita tristis
Sārtgalvītis
Regulus ignicapillus
Gaišzilā zilīte
Parus cyanus
Sibīrijas dzilnītis
Sitta europaea asiatica
Rudastes čakste
Lanius isabellinus
Melnpieres čakste
L. minor
Bēdrozis
Perisoreus infaustus
Melnā vārna
*Corvus corone
corone*
Sārtais strazds
Sturnus roseus
Kalnu ķēģis
Carduelis flavirostris
Mazais ķēģis
C. flammea cabaret
Gaišsais ķēģis
C. hornemanni
Ziemeļu svilpis
Pinicola enucleator
Meža stērste
Emberiza rustica
Mazā stērste
E. pusilla
Birztalu stērste
E. aureola
Melngalvas stērste
E. melanocephala
Lielā stērste
Miliaria calandra

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0303077532

Latvijas putnu fauna

Latvija atrodas mērenā klimata joslā. Putnu fauna pie mums ir līdzīga tai, kāda ir pārējā Ziemeļeiropas teritorijā, taču ieklejo arī sugas, kas dzīvo tālāk uz austrumiem vai dienvidiem.

Līdz šim pie mums savvaļā, neskaitot, iespējams, no gūsta izbēgušos putnus, konstatētas 328 sugas, kas pēc zinātniskā iedalījuma (sistemātikas) apvienotas 63 dzimtās un 20 kārtās (Voous K. H., 1977. *List of Recent Holarctic Bird Species*):

Kārta	Dzimta	Sugu skaits Latvijā
Gārģaļveidīgie	gārģaļu	2
Dūkurveidīgie	dūkuru	5
Vētrasputnveidīgie	vētrasputnu	1
	burātāju	1
Pelikānveidīgie	sullu	1
	jūraskraukļu	1
	pelikānu	2
Stārķveidīgie	gārņu	7
	stārķu	2
	ibisu	2
Flamingveidīgie	flamingo	1
Zosveidīgie	piļu	38
Piekūnveidīgie	vanagu	18
	zivjērgļu	1
	piekūnu	5
Vistveidīgie	rubeņu	4
	fazānu	3
Dzērvjveidīgie	dumbrvistiņu	6
	dzērvju	1
	sīgu	3
Tārtnveidīgie	jūrasžagatu	1
	īlenknābju	1
	bezdeliģtārtnu	2
	tārtnu	6
	sloku	29
	klijkaiju	4
	kaiju	12

Kārta	Dzimta	Sugu skaits Latvijā
	zīriņu	8
	alku	3
Smilšvistiņveidīgie	smilšvistiņu	1
Baložveidīgie	baložu	5
Dzegužveidīgie	dzegužu	1
Pūčveidīgie	plīvurpūču	1
	pūču	12
Lēļveidīgie	lēļu	1
Svirveidīgie	svīru	1
Zaļvārņveidīgie	zivjudzenišu	1
	bišudzeņu	1
	zaļvārņu	1
	pupuķu	1
Dzeņveidīgie	dzeņu	9
Zvirbuļveidīgie	cīruļu	4
	bezdelīgu	3
	cielavu	10
	zīdastu	1
	ūdensstrazdu	1
	paceplīšu	1
	peļkājišu	1
	meža strazdu	16
	ķauķu	26
	mušķērāju	4
	bārdzīlišu	1
	garastīšu	1
	zīlišu	7
	dzilnišu	1
	mizložņu	1
	somzīlišu	1
	vālodžu	1
	čakstu	4
	vārņu	8
	strazdu	2
	zvirbuļu	2
	žubišu	17
	stērstu	10

Konstatēts, ka Latvijā ligzdo vismaz 222 sugu putni. No tiem tipiski ligzdbēgļi ir gārgaļveidīgie, dūkurveidīgie, zosveidīgie, vistveidīgie, dzērvjveidīgie un tārtiņveidīgie. Pārējo kārtu pārstāvji ir tipiski vai daļēji ligzdguļi.

Rudeņos un pavasaros Latviju caurceļo 55 sugu putni, kuru ligzdošanas vietas atrodas tālāk uz ziemeļiem, bet ziemošanas vietas – uz dienvidiem no mums. Neliela daļa no tiem pārziemo arī Latvijā. Tos dēvē par ziemas viesiem (piemēram, zīdaste, sniedze). Pārējās 44 putnu sugas Latvijā ieklejo neregulāri (maldu viesi).

Pie tipiskiem nometniekiem var pieskaitīt tikai mežzirbi, baltzirbi, rubeni, medni, laukirbi, fazānu, mājas balodi un mājas zvirbuli, jo šie putni augu gadu pavada noteiktā dzīvesvietā. Pārējās sugas rudeņos regulāri aizceļo uz ziemošanas vietām (tipiskie gājputni) vai aizceļo tikai daļa putnu (daļējie gājputni), vai daļa putnu aizceļo ne katru gadu (neregulārie gājputni jeb invāzijputni).

Tādējādi putnu kopējais daudzums pie mums dažādos gada laikos ievērojami atšķiras. Visvairāk to ir ceļošanas laikā pavasaros un rudeņos, kad bez nometniekiem un "mūsu" gājputniem Latviju šķērso arī miljoniem caurceļotāju. Vasarā sastopami galvenokārt vietējie ligzdotāji, kuru skaits dažādām sugām ir ļoti dažāds. Piemēram, ir tikai 1–5 pāri ligzdojošu vidējo ērgļu, turpretī vairāk nekā 3 miljoni pāru ligzdojošu žubišu. Tās ir Latvijā visbiežāk sastopamie putni. Plašāku informāciju par ligzdojošo putnu izvietojumu Latvijā lasītājs var atrast grāmatā "Latvijas ligzdojošo putnu atlants" (1980–1984; Rīga: Zinātne, 1989). Arī ziemā, kad putnu pie mums ir vismazāk, to skaits pa sugām krasi atšķiras – no dažiem desmitiem baltirbju līdz pat 4 miljoniem mājas zvirbuļu.

Putnu aizsardzība

Cilvēka saimnieciskās un cita veida darbības nelabvēlīgā ietekme uz dabu vērojama visā pasaulē, un šai ietekmei ir tendence arvien pieaugt. Tās rezultātā uz neatgriešanos ir izzudušas ļoti daudzas dzīvo organismu sugas. No putniem vien ir izmirušas turpat 100 sugas. Arī Latvijā ievērojams skaits putnu sugu ir apdraudētas, tādēļ to nākotne ir atkarīga no tā, cik saprātīgi un efektīvi pratīsim tās aizsargāt. Aplūkosim pašus svarīgākos pasākumus, ko veic mūsu dabas aizsardzības speciālisti un zinātnieki, lai saglabātu Latvijā retās un apdraudētās putnu sugas.

Sarkanā grāmata ir zinātnisku faktu apkopojums par apdraudētajām dzīvo organismu sugām. Tas tiek izmantots kā pamats floras un faunas aizsardzības pasākumu plānošanai un realizēšanai. Tiesiskās aizsardzības pamatprincipus nosaka attiecīgās likumdošanas instances.

Pasaules Sarkanā grāmata sāka veidot jau 1963. gadā. Latvijā šīs grāmatas pamatvariants tika pabeigts un apstiprināts 1980. gadā. Tajā vienlaikus ar citām dzīvnieku sugām tika iekļauta 71 putnu suga un 1 pasuga. Pēc apdraudētības pakāpes tās iedalītas piecās kategorijās. 1985. gadā izdevniecībā "Zinātne" izdotās Latvijas Sarkanās grāmatas zinātniskais variants glabājas Latvijas Universitātes Bioloģijas institūtā.

Sarkanajā grāmatā iekļauto putnu saraksts nav nemainīgs. Tas periodiski var tikt pārskatīts un sugu skaits palielināts vai samazināts, vadoties pēc to apdraudētības tendences attiecīgajā laika posmā. Izsmeltošāku informāciju par Sarkanās grāmatas sastādīšanas principiem un tajā iekļauto sugu aprakstus interesenti var atrast J. Lipsberga grāmatā "Dzīvnieks Sarkanajā grāmatā" (Rīga: Zinātne, 1985) un autoru kolektīva sastādītajā darbā "Populārzinātniskā Latvijas Sarkanā grāmata. Dzīvnieki" (Rīga: Zinātne, 1990).

Nozīmīga loma putnu aizsardzībā ir dažādu kategoriju dabas aizsardzības teritorijām, kur putni ligzdo vai koncentrējas spalvmešanas, ceļošanas un ziemošanas laikā.

Valsts rezervāti ir augstākās kategorijas dabas aizsardzības teritorijas ar dažādu režīmu zonām:

a) stingrā režīma zona, kurā nav atļauta nekāda saimnieciskā darbība un cilvēka klātbūtne, izņemot zinātniskos pētījumus un apsardzi;

b) regulējamā režīma zona, kurā atļauti tikai ierobežoti kopšanas pasākumi un organizētas ekskursijas;

c) buferzona, kurā atļauta arī ierobežota saimnieciskā darbība. Putnu aizsardzībā nozīmīgākie rezervāti Latvijā ir Slīteres valsts rezervāts (dibināts 1921. gadā; tur atzīmēts lielākais daudzu meža putnu ligzdošanas blīvums) ar Kolkasragu kā nozīmīgu atpūtas vietu caurceļojošiem putniem un Teiču valsts rezervāts (dibināts 1982. gadā), kur ir daudzu sugu purva putnu lielākā ligzdošanas koncentrācija Latvijā un kas ir nozīmīga caurceļojošo zosu un dzērviņu atpūtas un barošanās vieta.

Nacionālie parki ir dabas aizsardzības teritorijas, kur, tāpat kā valsts rezervātos, nelielās platībās noteikts stingrais vai regulējamais režīms, tādējādi nodrošinot daudzu tur sastopamo putnu sugu aizsardzību. Gaujas nacionālais parks dibināts 1973. gadā, bet Ziemeļvidzemes reģionālais dabas aizsardzības komplekss – 1990. gadā.

Dabas liegumi nodibināti teritorijās, kur nepieciešams aizsargāt atsevišķus dabas resursus. No tiem putnu aizsardzībā nozīmīgākie ir zooloģiskie, it īpaši ornitoloģiskie liegumi. Tādi izveidoti Liepājas ezerā, Papes ezerā, Babītes ezerā, Limbažu Dūņezērā, Kaņiera ezerā, Engures ezerā, Kuivižu un Mērsraga piekrastē, Salas un Balto klānu purvos, kur nav atļauta darbība, kas traucētu putnu ligzdošanai. Putnu dzīvesvietu saglabāšanu sekmē arī kompleksie, botāniskie un dzērvenāju liegumi.

Sugu mikroliegumi ir samērā nelielas – 10–150 ha lielas aizsargājamas teritorijas, kas izveidotas desmit gadu ilgam periodam īpaši reto, apdraudēto vai lokāli sastopamo dzīvnieku sugu dzīves vai vairošanās vietās. Sugu mikroliegumos ir aizliegta jebkāda darbība, kas izmainītu to kā dzīvesvietu, kā arī tiek ierobežota cilvēka klātbūtne. Sugu mikroliegumi ir izveidoti ap visām ērgļu, ūpja, melnā stārķa ligzdviētām, kā arī medņu rieta vietās un vēl dažu citu putnu ligzdošanas vietās.

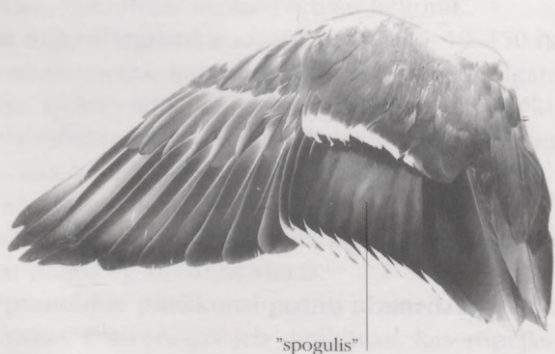
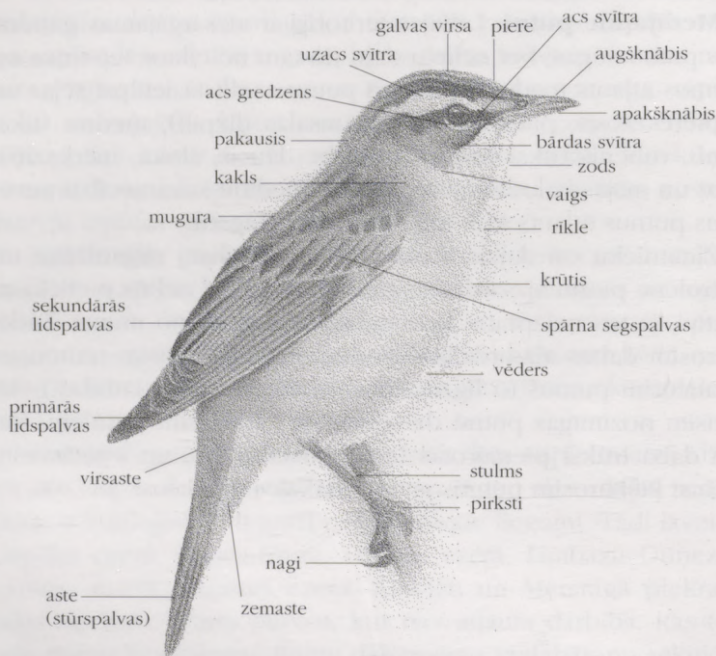
Starptautiskie pasākumi putnu aizsardzībā. Pastāv vairākas starptautiskas konvencijas jeb direktīvas, kas rūpējas par putnu un to dzīvesvietu aizsardzību. Pēdējā laikā Latvija pievienojusies

vienai no tām – konvencijai par starptautiski nozīmīgām pārmitrajām zemēm (tā saucamā Ramsaras konvencija), izdalot 3 ūdensputniem nozīmīgas vietas – Engures ezeru, Kaņiera ezeru un Teičū–Pelečāres purva masīvu. Apzināti arī vairāki desmiti citu putniem nozīmīgu vietu, kas nākotnē varētu noderēt par pamatu starptautisku dokumentu iedzīvināšanai Latvijā.

Medījамie putni. Latvijas teritorijā ir aizsargājamas gandrīz visas putnu sugas, bet nelielu daļu no tām noteiktos termiņos un apjomos atļauts medīt. Medījamo putnu sarakstā ietilpst sējas un baltpieres zosis, pīles (izņemot Sāmsalas dižpīli), mednis (tikai tēviņi), rubenis (tikai tēviņi), mežirbe, laucis, sloka, mērkaziņa, lauku un mājas balodis. Visu gadu kā medību saimniecībai nevēlamus putnus atļauts šaut kraukli, vārnu, žagatu.

Zinātnieku un dabas aizsardzības speciālistu organizētie kontrolētie putnu aizsardzības pasākumi nekad nebūs pietiekami efektīvi, ja tos neizprātis un neatbalstīs ikviens no mums. Tādēļ ievērosim dabas aizsardzības likumus un aizsargāsim teritorijas, netraucēsim putnus to ligzdošanas vietās, ar savu darbību neizpostīsim nozīmīgas putnu dzīvesvietas! Palīdzēsim putniem, kuriem dabā trūkst piemērotas ligzdošanas vietas, un izgatavosim būrišus! Piebarosim putnus gada saltākajos mēnešos!

Kā lietot grāmatu

Putnu apraksti grāmatā sagrupēti, vadoties pēc putnu savstarpējās radniecības principiem. Vispirms aprakstīta plašāka radniecīgu sugu kopa – kārta, tad dzimta vai ģints (ja tās attiecīgajā kārtā ir vairākas) un pēc tam atsevišķas sugas ar attēliem.

Kārta

Šajā grāmatā kārtu nosaukumi pilnībā neatbilst zinātniski pieņemtajiem, kas nosaka, ka saliktenis vienmēr beidzas ar "-veidīgie" (piem., vistveidīgie), bet dažkārt tie ērtības labad vienkāršoti vai pārveidoti (piem., nevis gārģaļveidīgie, bet gan gārģales, nevis piekūnveidīgie, bet gan dienas plēsīgie putni utt.).

Dzimta vai ģints

Arī dzimtas vai ģints aprakstos reizēm sugas sagrupētas nevis pēc zinātniski pieņemtā iedalījuma, bet tās citādi sadalot vai apvienojot (piem., zosveidīgo kārta, kurā ietilpst tikai viena dzimta, sadalīta 4 nosacītās grupās: gulbji, zosis, peldpiles, nirpiles, turptim vistveidīgo kārtā ietilpstošās 2 dzimtas apvienotas).

Tās pazīmes, kas kopīgas visām kārtā, dzimtā vai ģintī ietilpstošām sugām, atkārtoti netiek pieminētas atsevišķu sugu aprakstos.

Kārtas vai dzimtas apraksta beigās norādīts tajā ietilpstošo sugu skaits pasaulē un Latvijā.

Sugas nosaukums latviski

latīniski

Angliski. Vāciski. Krieviski.

Putnu latviskie nosaukumi atbilst jaunākajam sarakstam "Palaarktiskas putnu nosaukumi latviešu valodā" (M. Strazds, J. Baumanis). Putnu zinātniskie (latīniskie) nosaukumi lietoti saskaņā ar Eiropā populārāko sistematiku (K. H. Voous, 1977. *List of Recent Holarctic Bird Species*). Papildus dots arī attiecīgā putna plašāk lietotais nosaukums angļu, vācu un krievu valodā.

Aptuvenais putna lielums (tumšais siluets) dots salīdzinājumā ar ļoti pazīstamu putnu sugu (kontūra) – balto stārķi, mājas balodi vai mājas zvirbuli. Sugu apraksti sastādīti pēc vienotas shēmas.

IZSKATS

Putna apspalvojuma krāsas, ornamenta un atsevišķu ķermeņa daļu (nosaukumus skat. zīm. 24. lpp.) aprakstā sniegtas tikai pašas būtiskākās pazīmes attiecīgās sugas pazišanai dabā. Ja ir ievērojamas atšķirības starp tēviņu (♂) un mātīti (♀), vecajiem (ad) un jaunajiem (juv) putniem, kā arī pavasara (riesta) un rudens vai ziemas (pēcriesta) tērpu, tas norādīts atsevišķi. Reizēm pieminētas dažas specifiskas uzvedības īpatnības (pārvietošanās gaisā, uz ūdens vai sauszemes, riesta spēles u. c.).

NESAJAUKT

Ja suga ir ļoti līdzīga kādai citai, tad uzsvērtas galvenās pazīmes, kurām jāpievērš īpaša uzmanība, lai sugas atšķirtu. Reizēm tomēr ļoti līdzīgu sugu atšķiršana dabā ir ļoti apgrūtināta vai nepieredzējamam novērotājam pat neiespējama.

BALSS

Atzīmēts tikai pašu raksturīgāko vai biežāk dzirdamo putna saucieni un dziesmas ļoti aptuveni un visai subjektīvs vārdiskais interpretējums. Daudzām sugām balss repertuārs ir daudz plašāks, un atsevišķiem īpatņiem tas var būt pat ievērojami atšķirīgs. Jāņem vērā, ka dažkārt kā vienīgā drošā pazīme sugu atšķiršanai noder tikai balss īpatnības. Dažām sugām pie balss apraksta norādīts arī uz citām skaņām, ko putns var radīt, klabinot knābi, bungojot ar to pa koka zaru utt.

SASTOP

Norādītas tikai galvenās dzīvesvietas (biotopi), kur putns visbiežāk mēdz uzturēties. Jāņem vērā, ka vairākas sugas ligzdo vienā biotopā, bet barojas pavisam citā, nereti pat ievērojamā at-tālumā. Ceļošanas laikā putni var būt sastopami visdažādākajās, reizēm pat ļoti netipiskās vietās.

Ļoti aptuveni raksturots sastopamības biežums Latvijā.

LIGZDO

Informācija par ligzdošanu sniegta tikai tām sugām, kas konstatētas Latvijā ligzdojam. Norādīts vistipiskākais ligzdas novietojums un ligzdas gatavošanā lietotais materiāls, bet daudzām sugām tas var būt ļoti mainīgs. Norādītais ligzdošanas periods nereti var būt atšķirīgs atkarībā no klimatiskajiem apstākļiem, dējumu skaita vienā sezonā utt. Daļai sugu aprakstīta olu krāsa, bet precīzāku priekšstatu var gūt, aplūkojot pievienotās olu fotogrāfijas un ievērojot, ka nereti olas mēdz būt atšķirīgas dažādiem īpatņiem un reizēm pat viena dējuma robežās. Olu skaits dējumā daudzām sugām ir ļoti mainīgs, tāpēc šeit uzrādīts tikai visbiežāk sastopamais dējuma lielums.

CEĻO

Norādīts parastākais atlidošanas, aizlidošanas vai caurceļošanas laiks, kas var dažādos gados atšķirties.

Grāmatas nobeigumā lasītājs var atrast norādījumus, kas putnu novērotājam jāzina, dodoties dabā, lai vērotu un fotografētu putnus un to ligzdas. Īsumā aprakstīta būrišu izgatavošana, putnu piebarošana, putnu iezīmēšana.

Gārgales

Paprāvi ūdensputni ar smailu, spēcīgu knābi. Vasarā mugurpuses apspalvojums izteikti ornamentēts, ziemā – vienveidīgi tumšs. Ļoti labi peld un nirst. Uz sauszemes iznāk ļoti reti. Barībā galvenokārt zivis.

Olas (parasti 2) zaļganbrūnas ar tumšiem plankumiem.

Ligzdbēgļi. Ceļo gan naktī, gan dienā vienatnē vai retinātos bariņos. Ziemā uzturas arī Baltijas jūrā.

Reti izdodas redzēt, jo savlaicīgi ienirst vai turas lielā attālumā.

Pasaulē 5 sugas, Latvijā – 2.

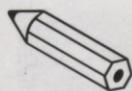
Dūkuri

Vidēji un nelieli ūdensputni ar tievu kaklu un smailu knābi. Kājas sāniski ļoti saplacinātas un atrodas ķermeņa pašā pakaļdaļā. Pirksti ar lapveida peldplēvēm. Abi dzimumi līdzīgi. Ļoti labi peld un nirst. Uz sauszemes pārvietojas ar grūtībām. Spārnos ceļas, gari ieskrieņoties pa ūdeni, lido ļoti straujiem spārnu vēzieniem. Barībā galvenokārt zivis un ūdenskukaiņi.

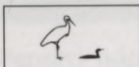
Ligzda – peldošu, trūdošu ūdensaugu kaudze. Olas baltganas, bet ligzdas materiāla ietekmē ar laiku apsūbē. Perēšanas starplaikos olas pārklāj ar ligzdas materiālu. Ligzdo maijā–jūlijā. Ligzdbēgļi. Mazuļi vairāk vai mazāk gareniski svītroti, bieži novietojas peldošiem vecākiem uz muguras. Pārziemo Rietumeiropā un Ziemeļāfrikā. Ceļo galvenokārt naktī vienatnē vai nelielos bariņos.

Sugu noteikšanai svarīgs galvas un kakla izskats.

Pasaulē 20 sugas, Latvijā – 5.

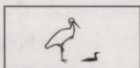
Melnkakla gārgale *Gavia arctica*

Black-throated Diver. Prachttaucher. Чернозобая гагара.

- Izskats** Pavasarī galva un kakla mugurpuse pelēka, kakla priekšpusē melns laukums, kakla sānos un guzas apvidū melnbaltas garensvītras; mugurpusē kontrastains melni balts ornaments. Ziemā un jauniem putniem apspalvojums bez izteiktiem ornamentiem – mugurpuse tumša, vēderpuse balta. Abi dzimumi līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar brūnkakla gārgali (ziemā), kurai knābis mazliet uz augšu vērstu un mugurpuse gaišāka.
- Balss** Rejošs "kvov" vai citas līdzīgas skaņas.
- Sastop** Lielu sūnekļu ezeros ligzdojot. Reti. Pārējā laikā galvenokārt jūrā. Samērā bieži.
- Ligzdo** Parasti uz ezeru salām. Ligzda – lēzens ūdensaugu krāvums. Aprīlā beigās–maijā. 2 raibumotas olas. Mazuļi brūnganpelēcīgi.
- Ceļo** Atlido martā–aprīlī, aizlido oktobrī–novembrī. Arī caurceļo un nereti pārziemo.

Brūnkakla gārgale *Gavia stellata*

Red-throated Diver. Sterntaucher. Краснозобая гагара.

- Izskats** Pavasarī galva un kakla sāni pelēki, kakla priekšpusē sarkans (no attāluma var izskatīties melns) laukums; mugurpuse viennērīgi tumša. Ziemā un jauniem putniem apspalvojums mazliet kontrastains – mugura tumša ar sīkiem baltiem raibumiņiem; vēderpuse, kakla priekšpuse un galvas sāni gaiši. Abi dzimumi līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar melnkakla gārgali (ziemā), kurai knābis taisns un mugurpuse tumšāka.
- Balss** Lidojumā reizēm saucieni "kvak kvak".
- Sastop** Galvenokārt jūrā caurceļojot. Samērā bieži.
- Ceļo** Caurceļo aprīlī–maijā un septembrī–novembrī. Nereti pārziemo.

Cekuldūkuris

Podiceps cristatus

Great Crested Grebe. Haubentaucher. Чомра.

- Izskats** Vasarā tumšs, divdaļīgs cekuls un rūsgana pagarinātu spalvu apkakle. Ziemā kakls un vaigi gaiši un virs acs balta svītra. Pavasarī ļoti ceremoniālas un trokšņainas riesta spēles.
- Nesajaukt** Ar pelēkvaigu dūkuri, kam vasarā sarkanbrūns kakls, pelēcīgi vaigi, ziemā virs acs nav gaišas svītras un knābja pamats dzeltenīgs.
- Balss** Ligzdošanas vietās kvarkšķošs "kerr-err" vai "arr", arī kladzinošs "kek kek kek", retāk dažādas citas skaņas. Mazuļi (pat paaugušies) spalgi pīkst.
- Sastop** Ezeros un lielākos zivju dīķos. Samērā bieži. Ceļojot un ziemā arī jūrā.
- Ligzdo** Ūdensaugu (visbiežāk niedru un vilkvālišu) audzēs, starp ūdeni augošiem krūmiem. Reizēm pilnīgi atklātā ūdenī. 4-6 olas.
- Ceļo** Atlido marta beigās–aprīli, aizlido oktobri. Daļa pārzīemo tepat.

Pelēkvaigu dūkuris

Podiceps grisegena

Red-necked Grebe. Rothalstaucher. Серощекая поганка.

- Izskats** Vasarā sarkanbrūns kakls, pelēcīgi vaigi. Ziemā kakls pelēcīgs, knābja pamats dzeltenīgs.
- Nesajaukt** Ar cekuldūkuri, kam vasarā divdaļīgs cekuls un pagarinātu spalvu apkakle, ziemā kakls un vaigi gaiši, virs acs balta svītra.
- Balss** Ligzdošanas vietās dažādas skaņas, kviecošas skaņas.
- Sastop** Seklos ezeros un dīķos, vairāk Latvijas rietumu daļā. Ceļojot – arī jūrā.
- Ligzdo** Dažādu ūdensaugu audzēs. Reizēm visai atklāti. 4-5 olas.
- Ceļo** Atlido aprīli, aizlido oktobri.

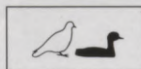
Ragainais dūkuris *Podiceps auritus*

Slavonian Grebe. Ohrentaucher. Ушастая поганка.

- Izskats** Vasarā kakls sarkanbrūns (pa gabalu var likties melns!). Galvas sānos oranžu pagarinātu spalvu pušķis ("ausis"). Ziemā balti vaigi, knābis pilnīgi taisns.
- Nesajaukt** Ar melnkakla dūkuri, kam vasarā kakls melns, "ausis" vairāk izspūrušas un nokarenas. Ziemā vaigi tumši, knābis mazliet augšup vērst.
- Balss** Ligzdošanas vietās pagārš trellis un citas klusākas skaņas.
- Sastop** Seklos ezeros un dižos. Ne visai bieži un nevienmēri.
- Ligzdo** Biezās ūdensaugu audzēs. 4-5 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī.

Melnkakla dūkuris *Podiceps nigricollis*

Black-necked Grebe. Schwarzhalstaucher. Черношейная поганка.

- Izskats** Vasarā kakls melns. Galvas sānos zeltains, izspūris un nokarens spalvu pušķis. Ziemā tumši vaigi, knābis nedaudz uzliekts.
- Nesajaukt** Ar ragaino dūkuri, kam vasarā kakls sarkanbrūns, galvas spalvu pušķis nav tik izspūris. Ziemā vaigi balti, knābis taisns.
- Balss** Samērā daudzveidīga, bet paklusa.
- Sastop** Seklos ezeros un dižos. Samērā reti un nevienmēri.
- Ligzdo** Biezās ūdensaugu audzēs. Nereti nelielas kolonijās. 4-6 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī.

Mazais dūkuris *Tachybaptus ruficollis*

Little Grebe. Zwergtaucher. Малая поганка.

- Izskats** Vasarā apspalvojums viendabīgi tumšs, pie knābja pamata neliels, gaišs laukumiņš. Ziemā galvas sāni gaiši.
- Balss** Ligzdošanas vietās bieži dzirdams paskaļš trellis un saucieni: "vitt vitt vitt".
- Sastop** Nelielos ezeriņos (arī purvos) un dižos. Ne pārāk reti, bet nevienmēri.
- Ligzdo** Biezās ūdensaugu audzēs. 5-8 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī. Nedaudzi pārziemo tepat.

Vētrasputni

Dažāda lieluma jūras putni, pielāgojušies ilgstošai lidošanai un plānēšanai. Baltijas jūrā retumis iekļīst no Atlantijas okeāna.

Pasaulē vismaz 100 sugas, Latvijā – 2.

Jūras piekrastē dažas reizes sastāpts

pelēkais vētrasputns – *Puffinus griseus*

(Sooty Shearwater. Dunkelsturmtaucher. Серый буревестник.) –
apspalvojums pelēcīgi brūns, vienīgi spārnu apakšpusē bāla josla;

ziemeļu burātājs – *Oceanodroma leucorhoa*

(Leach's Petrel. Wellenläufer. Северная качурка.) –
mazliet lielāks par mājas strazdu, bet garākiem spārnēm, šķēlumu
astes galā. Apspalvojums tumšs, vienīgi balta virsaste un gaiši lau-
kumi spārna augšpusē.

Pelikānveidīgie

Ļoti lieli vai paprāvi zivjēdāji putni.

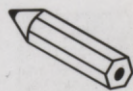
Pasaulē ap 60 sugu, Latvijā – 4.

Cirtainais pelikāns – *Pelecanus crispus*

(Dalmatian Pelican. Krauskorfpelikan. Кудрявый пеликан.) –
Latvijā novērots divreiz (iespējams – no gūsta izbēguši putni).
Atšķirībā no sārtā pelikāna melni tikai primāro lidspalvu gali.

Ziemeļu sulla – *Sula bassana*

(Gannet. Baßtölpel. Северная олуша.) –
paliels balts jūras putns, gariem, nosmailinātiem spārnēm, kuru gali
melni. Dažas reizes novērota jūras piekrastē kā ieklejtāja no
Atlantijas okeāna.

Sārtais pelikāns

Pelecanus onocrotalus

White Pelican. Rosapelikan. Розовый пеликан.

- Izskats** Ļoti liels balts ūdensputns. Zem pamatīga knābja liels ādas maiss, kur uzkrāj barību (zivis). Jaunie putni pelēcīgi brūngani.
- Nesajaukt** Atšķirībā no cirtainā pelikāna lidojumā spārnu pakāļmalā plata melna josla.
- Sastop** Latvijā novērots dažas reizes, iespējams, no gūsta izbēguši putni.

Jūraskrauklis

Phalacrocorax carbo

Cormorant. Kormoran. Большой баклан.

- Izskats** Paprāvs ūdensputns ar garu kaklu. Pagarā knābja gals āķveidīgi noliekts. Veciem putniem balti vaigi un ķermeņa sānos balts laukums. Jauniem putniem gaiša vēderpuse. Labi peld un nirst. Bieži stāv izplestiem spārniem.
- Nesajaukt** Ar gārgalēm (peldot) un ar zosīm (lidojot).
- Balss** Ligzdošanas vietās dažādas raupjas skaņas.
- Sastop** Ezeros, zivju diķos un jūrā. Nevienmērīgi. Pēdējos gados biežāk.
- Ligzdo** Kolonijveidīgi, ūdenī augošos kokos, krūmos vai uz zemes. Aprīlī–jūnijā. 3-5 zilganās olas. Ligzduļi. Mazuļi pūku tērpā tumši brūni.
- Ceļo** Dienā baros, ierindā vai kāši. Atlido martā, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Daļa pārzīemo tepat.

Stārķveidīgie un flamingo

Lieli un vidēji lieli bradātājputni ar samērā garu kaklu un kājām. Knābis spēcīgs, lielākai daļai sugu nosmailots. Ligzduļi. Pasaulē vairāk nekā 100 sugu, Latvijā – 10.

Dumpji, gārņi

Tuvu radniecīgi, bet ļoti dažādi pēc izskata. Abi dzimumi līdzīgi (izņemot mazo dumpi). Spārni noapaļoti un plati. Lidojums pasmags, ar ķermenim pieliektu kaklu (ne kā stārķim un dzērvēm), aizmugurē izstieptām kājām. Barībā zivis, abinieki, kukaiņi, dažkārt sīkie zīdītāji, kurus iegūst, galvenokārt nekustīgi un ilgstoši gaidot uz vietas. Ceļo galvenokārt naktī vienatnē vai vairāki vienkopus.

Kā rets iecelotājs no dienvidu reģioniem Latvijā dažas reizes novērots **naktsgārnis** – *Nycticorax nycticorax* (Night Heron. Nachtreiher. Кваква.) – pieaugušiem putniem pelēks, balts un melns apspalvojuma ornaments. Jauniem putniem pamatkrāsa brūngana ar baltiem plankumiem uz spārniem;

zīda gārnis – *Egretta garzetta* (Little Egret. Seidenreiher. Малая белая цапля.) – balts putns, mazāks par sudrabgārni, melnām kājām, bet dzelteniem pirkstiem un pēdu.

No gūsta izbēdzis konstatēts

lopu gārnis – *Bubulcus ibis* (Cattle Egret. Kuhreiher. Египетская цапля) – viens no mazākajiem baltajiem gārņiem.

Ibisi

Kā rets iecelotājs no dienvidu reģioniem Latvijā vairākkārt novērots karošknābis – *Platalea leucorodia*

(Spoonbill. Löffler. Колпица.) –

paprāvs balts putns ar garu, saplacinātu un galā karotesveidīgi paplašinātu knābi;

brūnais ibiss – *Plegadis falcinellus*

(Glossy Ibis. Braunsichler. Каравайка.) –

vidēja lieluma putns ar tumšu apspalvojumu un pagaru, noliektu knābi.

Stārķi

Lieli putni ar garu kaklu un kājām, spēcīgu nosmailotu knābi. Pieaugušiem putniem knābis un kājas sarkanas, jauniem putniem tumšbrūnas (baltais stārķis) vai zaļganpelēkas (melns stārķis). Apspalvojumā atkarībā no sugas dominē baltā vai melnā krāsa. Abi dzimumi līdzīgi. Lidojumā kakls un kājas izstieptas līdzīgi dzervēm (gārņiem kakls pieliekts ķermenim). Lido samērā lēniem spārnu vēzieniem, bieži arī planē. Barībā abinieki, rūpuļi, zivis, sīkie zīdītāji, kukaiņi.

Ligzda – liels sausu zaru ķrāvums ar dažāda cita, mīkstāka materiāla izklājumu. Tā atrodas mežā, kokos (melns stārķis) vai apdzīvotās vietās – kokos, uz ēku jumtiem (labprāt aizņem cilvēka uzstādītus ligzdu pamatus), pēdējā laikā bieži uz sakaru un elektropārvades balstiem (baltais stārķis). Ligzdu parasti izmanto daudzus gadus pēc kārtas. Olas baltas. Mazuļi pūku tērpā balti. Ligzdo maijā–augustā. Vasarā nereti sastopami neligzdojoši putni. Ceļo dienā. Pārziemo Āfrikā.

Flamingi

Lieli putni ar garām kājām un kaklu un īpatnēju strupu lokveida knābi. Latvijā konstatēts vairākkārt (visticamāk – izbēdzis no gūsta)

sārtais flamingo – *Phoenicopterus ruber*

(Greater Flamingo. Rosaflamingo. Фламинго).

Lielais dumpis

Botaurus stellaris

Common Bittern. Rohrdommel. Выпь.

- Izskats** Apspalvojums dzeltenīgi brūns, tumši raibumots, grūti pamanāms biezā augājā (sevišķi niedrājā). Lidojums lēns, bet samērā ātriem spārnu vēzieniem. Briesmu gadījumos nekustīgi stāv augājā vertikāli izslēdies.
- Balss** Ligzdošanas laikā dobjš, tālu dzirdams "u-u-u-u u-vumm u-vumm...". Lidojumā (īpaši ceļojot naktī) "kau" vai "grog".
- Sastop** Ar niedrēm aizaugušās ūdenstilpēs. Ne pārāk reti, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Niedru audzēs, zemu. Maijā–jūnijā. 4-6 brūnganpelēcīgas olas. Mazuļi pūku tērpā rūsganbrūni.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu un Āfriku). Daži pārziemo tepat.

Mazais dumpis

Ixobrychus minutus

♂♀

Little Bittern. Zwergdommel. Малая выпь.

- Izskats** Tēviņam mugura un galvas virsa melna, uz spārniem dzeltenīgi balts laukums (sevišķi uzkrītošs lidojumā). Mātītei un jauniem putniem apspalvojoms mazāk kontrastains, dzeltenīgi brūni raibumots. Dzīvo ļoti slēpti. Veikli kāpelē pa niedrēm un krūmiem. Lido ātriem spārnu vēzieniem.
- Balss** Riesta laikā (visbiežāk naktī) atgādina klusinātu ritmisku suņa rīšanu.
- Sastop** Ar ūdensaugiem un krūmiem aizaugušās ūdenstilpēs. Ļoti rets ligzdotājs.
- Ligzdo** Niedrēs, vilkvālitēs vai krūmos, zemu. Jūnijā–jūlijā. 5-7 baltas olas. Mazuļi pūku tērpā sārti dzeltenbrūni.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido septembrī (uz Āfriku).

Zivju gārnis

Ardea cinerea

Grey Heron. Graureiher. Серая цапля.

- Izskats** Mugurpuse pelēka (saules apspīdēta izskatās ļoti gaiša). Pieaugušiem putniem galva un kakls balti, melnā svītra aiz acīm pāriet pagarinātās, melnās pakauša spalvās. Jauniem putniem galva un kakls pelēki. Bieži sēžas kokos.
- Nesajaukt** Ar dzērvi, kurai lidojumā kakls izstiepts un kura kokos nesēžas.
- Balss** Lidojumā skarbs "kraark" vai "gra". Ļoti trokšņains ligzdošanas vietās, bieži gāgina kā zoss. Mazuļi ligzdā kladzina "ke ke ke ke".
- Sastop** Barojoties dažādos seklos ūdeņos un to piekrastē, reizēm tālu no ligzdošanas vietām. Samērā bieži.
- Ligzdo** Parasti kolonijās mežos (arī ezeru un diķu krastos, salās) dažādos kokos, reizēm krūmos vai niedru sagāzumos. Aprīlī–maijā. 4-6 zilganzaļas olas. Mazuļi pūku tērpā brūnganpelēki.
- Ceļo** Atlido martā–aprīlī, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Daži pārziemo.

Liels baltais gārnis *Egretta alba*

Great Egret. Silberreiher. Большая белая цапля.

- Izskats** Apmēram zivju gārņa lielumā. Apspalvojums pilnīgi balts. Riesta laikā uz muguras pagarinātas greznumspalvas. Garo kāju stulms melns, bet virs "ceļu" locītavas dzeltens. Knābis melns ar dzeltenu pamatu.
- Nesajaukt** Ar zīda gārni, kas ir mazāks un kam melno kāju pēdas ir dzeltenas.
- Balss** Lidojumā līdzīga kā zivju gārnim. Biežāk gārdzošus saucienus izdod ligzdošanas vietās.
- Sastop** Dažādos seklos, aizaugušos iekšzemes ūdeņos.
- Ligzdo** Biezos niedrājos, parasti kopā ar zivju gārnim. Latvijā konstatēts ligzdojam arī pāri (hibrīdpāris) ar zivju gārni. Aprīlī–jūnijā. 4 vai 5 zilganas olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī–oktobrī (uz Rietumeiropu vai Ziemeļāfriku).

Baltais stārķis

Ciconia ciconia

White Stork. Weisstorch. Белый аист.

- Izskats** Apspalvojums balts, tikai lidspalvas melnas. Dažkārt planējot riņķo ļoti augstu gaisā.
- Balss** Bieži skaļi klabina knābi. Pie ligzdas reizēm izdod šņācošas skaņas.
- Sastop** Parasti apdzīvotās vietās vai to tuvumā. Barību meklē mitrās pļavās, tīrumos, ūdeņu malās. Bieži.
- Ligzdo** Visbiežāk cilvēka mītņu tuvumā. Paretam nelielas ligzdošanas kolonijas. Maijā–jūlijā. 2-6 olas.
- Ceļo** Atlido aprīli, aizlido augustā.

Melnais stārķis

Ciconia nigra

Black Stork. Schwarzstorch. Черный аист.

- Izskats** Galva, kakls un visa mugurpuse melna, vēders balts. Jaunie putni brūnganāki, vietām ar gaišiem raibumiņiem.
- Balss** Pie ligzdas reizēm klusināts "če-li". Knābi klabina retāk nekā baltais stārķis.
- Sastop** Ligzdo dažādās mežaudzēs. Barību meklē mitrās pļavās vai ūdeņu malās. Ne visai reti, bet dzīvo diezgān slēpti.
- Ligzdo** Lielākos kokos – priedēs, ozolos, apsēs, zaru žāklēs vai attālāk no stumbra. Maijā–jūlijā. 3-5 olas.
- Ceļo** Atlido aprīli, aizlido augustā.

Zosveidīgie

Dažāda lieluma tipiski ūdensputni ar samērā garu kaklu, daļēji saplacinātu knābi. Kājas relatīvi īsas, to pirksti savienoti ar peldplēvi. Spalvu maiņas laikā vienlaicīgi izkrīt visas lidspalvas un līdz to ataugšanai putni nespēj lidot.

Pasaulē līdz 150 sugām, Latvijā – 38.

Gulbji

Lielākie Latvijas savvaļas putni. Pieaugušo putnu apspalvojums balts. Jaunie putni brūnganpelēcīgi, kas pakāpeniski (pēc 2–3 gadiem) kļūst balti. Izņēmumā gadījumos arī jaunajiem putniem (paugurknābja gulbim) apspalvojums balts. Abi dzimumi līdzīgi. Labi peld. Spārnos ceļas ar ieskrējieni pa ūdeni. Barībā pamatā ūdensaugi, bet nereti ganās arī uz sauszemes. Ligzdojošie pāri savā teritorijā turas savrup. Neligzdojošie putni un ārpusligzdošanas periodā arī pārējie lielākos vai mazākos baros. Ligzda – liels ūdensaugu krāvums ūdenstilpes seklumos (reizēm visai atklātā vietā). Olas zaļganbaltas, bez spīduma. Mazuļi pūku tērpā pelēcīgi. Ligzdbēgļi. Ceļo gan dienā, gan naktī, lidojot ierindā vai kāšī. Pārziemo Rietumeiropā. Daļa (īpaši paugurknābja gulbji) pārziemo tepat. Sugu nošķiršanā būtiska ir knābja krāsa un ornamenti, kā arī balsis.

Zosis

Lielākai daļai sugu apspalvojums brūnganpelēcīgi raibs ("pelēkās zosis"), citām visai tumšs vai kontrastējošs ("tumšās zosis"). Abi dzimumi līdzīgi. Barībā augi, ko iegūst gan ūdenī, gan ganoties uz sauszemes (arī uz kultivētiem laukiem). Vairums sugu (izņemot meža un Kanādas zosis) ligzdo tundras un taigas zonā, bet Latvijā pavasaros un rudenos caurceļo.

Ceļo gan dienā, gan naktī. Šajā laikā uzturas baros. Bieži lido kāsi vai ierindā. Ļoti trokšņaini. Pārziemo Rietumeiropā.

Sugu noteikšanā svarīgākais – knābja un kāju krāsa, lidojumā – bieži arī balss vai spārnu nokrāsa.

Bez šeit aprakstītajām sugām caurceļojot paretam sastopama

mazā zoss – *Anser erythropus*

(Lesser White-fronted Goose. Zwergbläßgans. Пискулька.) –

mazāka par citām radniecīgām sugām, ar uzkrītošu dzeltenu acs grezdeni. Pieaugušiem putniem baltais pieres laukums lielāks nekā baltpieres zosij;

retāk arī

sarkankakla zoss – *Branta ruficollis*

(Red-breasted Goose. Rothalsgans. Краснозобая казарка.) –

ļoti raksturīgs melns, balts, pelēcīgs un sarkanbrūns apspalvojuma ornaments.

No gūsta izbēgušiem vai no pussavvaļā turētiem putniem konstatētas arī

sniega zoss – *Anser caerulescens*

(Snow Goose. Schneegans. Белый гусь);

kalnu zoss – *Anser indicus*

(Bar-headed Goose. Streifengans. Горный гусь).

Paugurknābja gulbis *Cygnus olor*

Mute Swan. Höckerschwan. Лебедь-шипун.

- Izskats** Knābis oranžsarkans, pie augšknābja pamata melns paugurs. Jauniem putniem knābja pamats tumšs. Peldot kaklu izliec "S" veidā, spārnus bieži buru veidā sacel uz augšu. Lidojumā uzkrītoša spārnu švikstoņa.
- Nesajaukt** Ar ziemeļu un mazo gulbi (sevišķi jaunos putnus), kam atšķirīga knābja krāsa un ornaments.
- Balss** Dažādās šņācošas un sprauslojošas skaņas.
- Sastop** Ūdenstilpēs ar bagātīgu veģētāciju, neligzdojošos īpatņus arī jūrā.
- Ligzdo** Ūdensaugu audzēs. Aprīlī–jūlijā. 5-9 olas.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobri–novembrī. Mēdz arī pārziemot tepat.

Ziemeļu gulbis *Cygnus cygnus*

Whooper Swan. Singschwan. Лебедь-кликун.

- Izskats** Knābis dzeltens ar melnu galu, dzeltenā daļa stiepijas slīpi uz knābja galu. Jaunajiem putniem knābja pamats gaišs. Spārni peldot pieglausti.
- Nesajaukt** Ar citām gulbju sugām (sevišķi jaunos putnus), kam citāda knābja krāsa un ornaments. Mazais gulbis mazāks, mazliet atšķirīga balss.
- Balss** Trompetejoši kliedziņi (garāk stiepti nekā mazajam gulbim).
- Sastop** Dažādās ūdenstilpēs (īpaši Kurzemes zivju dīķos), neligzdojošie īpatņi arī jūrā. Ligzdo nevienmērīgi. Parasts caurceļotājs.
- Ceļo** Ūdensaugu audzēs. Maijā–jūlijā. 5-6 olas.
- Ligzdo** Atlido martā, aizlido oktobri–novembrī. Neliela daļa pārziemo.

Mazais gulbis *Cygnus columbianus*

Bewick's Swan. Zwergschwan. Малый лебедь.

- Izskats** Nedaudz mazāks par ziemeļu gulbi. Knābis melns ar dzeltenu pamatdaļu.
- Nesajaukt** Ar citām gulbju sugām, kas augumā lielākas, savādāks knābja izskats vai atšķirīga balss.
- Balss** Mazāk spalga un vairāk rejoša nekā ziemeļu gulbim.
- Sastop** Samērā bieži caurceļojot dažādās ūdenstilpēs, arī jūrā (nereti kopā ar ziemeļu gulbjiem). Ligzdo tundras un taigas zonā.
- Ligzdo** Pavasarī martā–maijā, rudenī oktobri–novembrī. Atsevišķi īpatņi dažkārt pārziemo.

Meža zoss

Anser anser

Greylag Goose. Graugans. Серый гусь.

- Izskats** Knābis un kājas sārti. Muguras lejasgals pelēcīgs. Lidojumā spārna priekšmala jūtami gaišāka par pārējo spārnu.
- Nesajaukt** Ar citām "pelēkajām" zosīm, kam citāda knābja un kāju krāsa, nelielas atšķirības atsevišķu ķermeņa daļu tonējumā, nedaudz citāda balss.
- Balss** Līdzīga mājas zosij, parasti zemāka nekā citām sugām.
- Sastop** Seklās, niedrēm aizaugušās ūdenstilpēs, caurceļojot arī citur. Reti.
- Ligzdo** Parasti biežās niedru audzēs uz zemes, tuvu pie ūdens. Aprīlī–jūnijā. 4-6 baltganas olas. Mazuļi pūku tērpā dzeltenīgi. Ligzdbēgļi.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī. Reizēm daži ziemo tepat.

Sējas zoss

Anser fabalis

Bean Goose. Saatgans. Гумennyк.

- Izskats** Galva un kakls tumšāki par pārējo ķermeni. Knābja ornamenti divkrāsains – melns un oranži dzeltenīgs. Kājas oranžas. Lidojumā spārnu priekšmala tikai nedaudz gaišāka par pārējo spārnu. Vēderpuse bez melniem raibumiem. Muguras lejasgals tumšs.
- Nesajaukt** Ar citām "pelēkajām" zosīm, kam citāda knābja un kāju krāsa, nelielas atšķirības apspalvojumā, mazliet citādāka balss.
- Balss** Lidojumā ļoti trokšņaina. Skanīgs "henk-henk" vai "kai ak-ak".
- Sastop** Caurceļojot dažādās ūdenstilpēs, purvos, uz pļavām, laukiem. Bieži.
- Ceļo** Pavasarī martā–maijā, rudenī septembrī–oktobrī. Daži pārziemo.

Baltpieres zoss

Anser albifrons

White-fronted Goose. Blāšgans. Белолобый гусь.

- Izskats** Pieaugušiem putniem pie sarkanīgā knābja pamata balts laukums. Vēderpusē tumši neregulāri raibumi. Kājas oranžas. Jauniem putniem nav baltā laukuma un tumšo raibumu.
- Nesajaukt** Ar citām "pelēkajām" zosīm, sevišķi mazo zosi, kurai arī balts pieres laukums, bet tas ir lielāks. Jauniem putniem jāievēro knābja krāsa. Atšķirīga balss.
- Balss** Smejoša "kov-ljau" vai "kjo-kjok".
- Sastop** Caurceļojot, parasti kopā ar sējas zosīm. Bieži.
- Ceļo** Pavasarī martā–maijā, rudenī septembrī–oktobrī.

Melngalvas zoss

Branta bernicla

Brent Goose. Ringelgans. Черная казарка.

- Izskats** Ļoti tumšs apspalvojums, vienīgi ķermeņa pakaļdaļa spilgti balta. Jauniem putniem spārna augšpusē baltganas šauras šķērsvitras.
- Balss** Zems sauciens "rronk, rronk" vai "rrak rrak".
- Sastop** Caurceļojot jūras piekrastē vai jūrmalas joslas ezeros. Ne visai bieži.
- Ceļo** Pavasari martā–maijā, rudenī septembrī–novembrī.

Baltvaigu zoss

Branta leucopsis

Barnacle Goose. Nonnengans. Белощецкая казарка.

- Izskats** Mugurpuse pelēcīga ar tumšu šķērsraibojumu; galvas lielākā daļa balta, pakausis, kakls un krūtis melnas, vēderpuse baltgana.
- Nesajaukt** Ar Kanādas zosi, kurai balts tikai vaigu-riekles laukums un kura augumā ievērojami lielāka.
- Balss** Lidojumā reļoši sauciņi.
- Sastop** Caurceļojot jūras piekrastē vai piejūras ezeros, mazāk iekšzemē. Samērā reti.
- Ceļo** Pavasari martā–maijā, rudenī septembrī–oktobrī.

Kanādas zoss

Branta canadensis

Canada Goose. Kanadagans. Канадская казарка.

- Izskats** Vislielākā mūsu zoss. Galva un kakls melni. Balts vaigu-riekles laukums.
- Nesajaukt** Ar baltvaigu zosi, kurai balta galvas lielākā daļa un kura augumā ievērojami mazāka.
- Balss** Lidojumā skanīgs "aag-ang" ar uzsvētu otro zilbi.
- Sastop** Dažādās ūdenstilpēs, arī jūras malā. Reti.
- Ligzdo** Latvijā ligzdojusi tikai vienu reizi; kūdras karjera diļos uz salas. 5-6 baltas olas.
- Ceļo** Ieceļo galvenokārt pa ziemu (novembris–aprīlis) no Somijā vai Zviedrijā introducētās populācijas. Dzimtene Ziemeļamerikā.

Peldpīles

Vidēja lieluma ūdensputni. Peldot iegrime sekla un aste atrodas krietni virs ūdens līmeņa. Barojas seklās vietās, iegremdējot ķermeņa priekšdaļu un izslienot asti vertikāli. Nirst galvenokārt tikai briesmu gadījumos. No ūdens uzlido bez ieskrējiena.

Riesta tērpā (ziemā un pavasarī) tēviņu apspalvojums ievērojami atšķiras un ir krāšņāks nekā mātītēm. Pēcriesta tērpā (vasaras beigās un rudenī) tēviņi un jaunie putni pēc apspalvojuma līdzīgi mātītēm. Barībā galvenokārt ūdensaugi, to sēklas, arī kukaiņi un citi sīki ūdens dzīvnieciņi.

Parasti sastop dažādās iekšzemes ūdenstilpēs, bet ceļošanas laikā nereti arī jūrā.

Ligzda parasti uz zemes, labi paslēpta augājā, no iekšpuses bagātīgi izklāta paša putna izplūkātām dūnām. Olas atkarībā no sugas ar dažādu bāli zaļganpelēcīgu vai dzeltenīgu nokrāsu. Mazuļi pūku tērpā vairāk vai mazāk dzeltenīgi brūni. Ligzdbēgļi. Perē un mazuļus vadā tikai mātītes.

Ceļo gan dienā, gan naktī, grupās vai baros.

Pārziemo galvenokārt Rietumeiropā, bet dažas sugas (platknābis, priekšķe) – arī Āfrikā.

Sugu noteikšanā tēviņu riesta tērpā būtiskākais ir galvas ornaments un krāsa, pārējos gadījumos (tajā skaitā mātītēm un jauniem putniem vai arī putniem lidojumā) nozīmīgs spārnu ornaments, īpaši sekundāro lidpalvu ("spoguļa") izskats.

Bez šeit aprakstītajām sugām reizēm ieceļo (no dienvidu reģioniem) **rudā dižpīle** – *Tadorna ferruginea*

(Rostgans. Rostand. Огупь.) —

apspalvojuma pamatkrāsām oranžbrūna, lidojumā uz spārniem kontrastējoši balti laukumi.

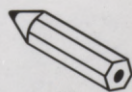
No gūsta izbēgušiem vai no pussavvaļā turētiem putniem konstatēta arī

koku pīle – *Aix sponsa*

(Wood Duck. Brautente. Каролинская утка);

mandarīnpīle – *Aix galericulata*

(Mandarin Duck. Mandarinente. Мандаринка).

Sāmsalas dižpīle

Tadorna tadorna

Shelduck. Brandgans. Пеганка.

- Izskats** Prāva pīle ar ļoti kontrastainu (galvenokārt balts-melnbrūngansarkans) apspalvojumu. Tēviņiem pie knābja pamata sarkans paugurs. Jaunie putni mazāk kontrastaini – mugurpuse pelēcīga, vēderpuse balta.
- Balss** Riesta laikā tēviņiem svilpjoši saucieni, mātītēm – ”ga ga ga ga”.
- Sastop** Galvenokārt jūras krasta joslā un piekrastē. Vietām visai parasta.
- Ligzdo** Uz zemes zem ēkām, būvmateriālu krājumiem. Aprīlī–maijā. 7-12 baltas olas. Mazuļi pūku tērpā balti ar tumšiem raibumiem.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Daļa pārziemo tepat.

Meža pīle

Anas platyrhynchos

♂♀

Mallard. Stockente. Кряква.

- Izskats** Riesta tērpā tēviņiem galva spīdīgi tumšzaļa, ap kakla pamatu balts gredzens. Knābis olīvzaļš līdz dzeltenīgam. Abiem dzimumiem zili violeti ”spogulis”, kam abās malās baltas joslas. Astei plata balta apmale.
- Balss** Tēviņiem kluss, vienzilbīgs ”fib”, mātītes skaļi pēkšķ.
- Sastop** Dažādos ūdeņos un to piekrastē, arī mežos, purvos un apdzīvotās vietās (arī pilsētās). Bieži.
- Ligzdo** Uz zemes ļoti dažādās vietās, paretam arī koku dobumos vai būros, reizēm kokos vecās citu lielāku putnu ligzdās. Aprīlī–jūnijā. 8-10 olas.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido novembrī. Ļoti bieži pārziemo.

Garkaklis

Anas acuta

♂♀

Pintail. Spiešente. Шилохвость.

- Izskats** Slaida pīle ar garu kaklu un nosmailotu asti. Tēviņiem riesta tērpā galva un kakla augšdaļa brūna, kakla sānos balta gareniska svītra. Abiem dzimumiem ”spogulis” zaļgans ar baltu joslu aizmugurē. Knābis pelēks.
- Nesajaukt** Mātītes ar citām peldpīlēm, kurām ”spogulis” un knābis atšķirīgi, mazāk slaidi ķermeņi.
- Balss** Tēviņiem īss svilpiens ”krūl”, mātītes pēkšķ klusāk nekā meža pīle.
- Sastop** Lielākās, seklās ūdenstilpēs. Ligzdo reti, caurceļo bieži.
- Ligzdo** Uz salām vai piekrastes plāvās. Aprīlī–jūnijā. 7-10 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī–novembrī.

Platknābis

Anas clypeata

♂♀

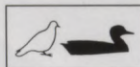
Shoveler. Löffelente. Широконоска.

- Izskats** Knābis galā lāpstveidīgi paplašināts. Tēviņiem riesta tērpā galva mirdzoši zaļa, vēders un sāni kastaņbrūni, guza balta. Abiem dzimumiem lidojumā spārnu priekšpuse zilganpelēka. Spārnos ceļas ar uzkrītošu troksni.
- Nesajaukt** Mātītes ar citām peldpilēm, kurām knābis nav galā paplašināts.
- Sastop** Aizaugušos, seklākos ūdeņos. Nevienmērīgi.
- Ligzdo** Uz salām vai piekrastes pļāvās. Aprīlī–jūnijā. 8-11 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī (uz Dienvideiropu vai Ziemeļāfriku).

Baltvēderis

Anas penelope

♂♀

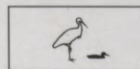
Wigeon. Pfeifente. Связь.

- Izskats** Tēviņiem riesta tērpā galva brūna ar dzeltenīgu pieres laukumu; lidojumā uz spārna uzkrītoši balts plecu laukums. Abiem dzimumiem spārnu "spogulis" zaļš ar melnām apmalēm; vēders balts; galva noapaļota, paiss knābis.
- Nesajaukt** Mātītes ar citām peldpilēm, kam garāks knābis un atšķirīgs "spogulis".
- Balss** Tēviņiem svilpjošs "vi-o", mātītēm tarkškošs "trr".
- Sastop** Dažādās ūdenstilpēs, arī purvos. Ligzdo reti, caurceļo bieži.
- Ligzdo** Parasti uz salām. Aprīlī–jūnijā. 6-10 olas.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī.

Pelēkā pile

Anas strepera

♂♀

Gadwall. Schnatterente. Серая утка.

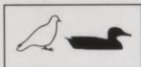
- Izskats** Tēviņiem riesta tērpā pelēki sāni un melna zemaste. Abiem dzimumiem uz spārna balts "spogulis", uzkrītošs lidojumā. Mātītēm oranži knābja sāni.
- Nesajaukt** Mātītes ar citām peldpilēm; "spogulis" un knābis atšķirīgi.
- Balss** Tēviņiem aprauts "rrep", mātītes pēkšņ augstāk nekā meža pile.
- Sastop** Seklās, aizaugušās ūdenstilpēs. Samērā reti.
- Ligzdo** Parasti uz salām. Maijā–jūnijā. 9-11 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī–oktobrī.

Kriklis

Anas crecca

♂♀

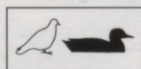
Teal. Krickente. Чирок-свистунок.

- Izskats** Tēviņam riesta tērpā galva kastaņbrūna, pāri acij stieejas plata, zaļa josla. Zemastes sānos dzeltens laukums. Abiem dzimumiem "spogulis" mirdzošs, tumši zaļš.
- Nesajaukt** Mātītes ar citām peldpilēm (sevišķi priekški), kurām "spogulis" citāds.
- Bals** Tēviņam "krik krik krik", mātītes aprauti pēkšķ.
- Sastop** Dažādos ūdeņos, arī mežos un purvos. Bieži.
- Ligzdo** Dažkārt tālu no ūdens. Aprīlī–jūnijā. 7-10 olas.
- Ceļo** Atlido martā–aprīlī, aizlido novembrī. Nedaudzi pārziemo tepat.

Priekšķe

Anas querquedula

♂

Garganey. Knākente. Чирок-трескунок.

- Izskats** Tēviņiem riesta tērpā virs acs balta lokveida josla, pārējā galva, kakls un krūtis brūni raibumotas. Pār spārniem nokarenas, pagarinātas krāšņumspalvas. Abiem dzimumiem "spogulis" matēti zaļgans.
- Nesajaukt** Mātītes ar citām peldpilēm (sevišķi krikli), kurām "spogulis" citāds.
- Sastop** Seklās, aizaugušās ūdenstilpēs. Retāk nekā krikli.
- Ligzdo** Uz salām vai piekrastes pļavās. Aprīļa beigās–jūnijā. 7-11 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī (uz Āfriku).

Nirpīles

Vidēja lieluma ūdensputni. Peld ar lielāku iegrimi nekā peldpīles, un aste parasti nav pacelta virs ūdens.

Pēc barības parasti ienirst. Ceļoties spārnos, gabalu ieskrienas pa ūdeni. Rieta tērpā (ziemā un pavasarī) tēviņu apspalvojums ievērojami spilgtāks un kontrastaināks nekā mātīšu tērps. Pēcrista tērpā (vasarā un rudenī) tēviņi un jaunie putni līdzīgi mātītēm. Vairumam sugu īpatnējas rieta kustības.

Barībā gan ūdensaugi, gan ūdens bezmugurkaulnieki.

Sastop gan dažādās iekšzemes ūdenstilpēs, gan jūrā; daļa sugu tipiski jūras putni.

Ligzda uz zemes, labi paslēpta augājā. Tā izklāta ar paša putna dūnām, ar kurām arī apsedz olas perēšanas starplaikos. Olas dažādos bāli zaļganos toņos. Mazuļi pūku tērpā, atkarībā no sugas vairāk vai mazāk raibumoti, sugu atšķirība diezgan ievērojama. Ligzdbēgļi. Perē un mazuļus vadā tikai mātīte. Ceļo gan dienā, gan naktī dažāda lieluma baros. Pārziemo galvenokārt Rietumeiropā. Daļa sugu sastopamas tikai kā caurceļotājas.

Sugu noteikšanā tēviņiem rieta tērpā būtiskāka ir apspalvojuma krāsa un ornaments. Mātītes un putnus rudenī pazīt grūtāk.

Bez šeit aprakstītajām sugām caurceļošanas laikā (arī ziemā) gan jūrā, gan iekšzemes ūdeņos samērā bieži sastopama (dažas reizes arī ligzdojusi)

ķerra – *Aythya marila*

(Scaup. Bergente. Морская чернеть.) –

visvieglāk sajaukt ar cekulpīli (sevišķi mātītes), bet rieta tērpā tēviņiem mugura bāli pelēcīga. Mātītēm pie knābja pamata lielāks balts laukums nekā cekulpīles mātītēm.

Ļoti reti sastopams (vai pat ligzdo)

baltacis – *Aythya nyroca*

(Ferruginous Duck. Moorente. Белоглазый нырок.) –
apspalvojuma pamatkrāsa tumši sarkanbrūna (♂) vai pelēkbrūna
(♀). Atšķirībā no cekulpīles mātītēm abiem dzimumiem uzkrītošs
balts zemastes laukums. Acs balta (♂) vai tumša (♀).

Jūrā visu gadu, bet citur galvenokārt caurceļošanas laikā bieži sa-
stopama

melnā pīle – *Melanitta nigra*

(Common Scoter. Trauerente. Синьга.) –
apspalvojums tēviņiem pilnīgi melns, bet mātītēm tumši brūns. Vai-
rākkārt ligzdojusi Engures ezerā;

tumšā pīle – *Melanitta fusca*

(Velvet Scoter. Samtente. Турпан.) –
atšķirībā no iepriekšējās sugas uz spārniem balts laukums, kas īpaši
labi redzams lidojumā.

Novērota dažas reizes kā iecelotāja no ziemeļu jūrām

stellera pūkpīle – *Polysticta stelleri*

(Steller's Eider. Scheckente. Стеллерова гага.) –
tēviņam riesta tērpā ļoti savdabīgs apspalvojuma ornaments (varētu
sajaukt vienīgi ar kākauli), mātītei zināma līdzība ar meža pīles
mātīti.

No dienvidu reģioniem paretam ieceļo

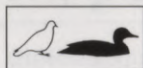
lielgalvis – *Netta rufina*

(Red-crested Pochard. Kolbenente. Красноносый нырок.) –
tēviņam riesta tērpā raksturīgs apspalvojuma ornaments, īpaši izce-
ļas dzeltenīgi brūnā galva un sarkanais knābis.

Brūnkaklis

Aythya ferina

♂♀

Pochard. Tafelente. Красноголовый нырок.

- Izskats** Tēviņam riesta tērpā galva un kakls kastaņbrūni, krūtis un astes daļa melni, pārējais bāli pelēks. Mātītēs brūnganas. Acis tumšas. Abiem dzimumiem lidojumā spārnu aizmugurē plata gaišpelēka josla.
- Nesajaukt** Mātītes ar cekulpili, ķerru un baltaci, kam citādi spārni vai acu krāsa.
- Bals** Tēviņam riesta laikā aizsmakušas, svilpjošas un šņācošas skaņas. Mātītei ass, tarkšķošs "krkr krkr krkr".
- Sastop** Dažādās ūdenstilpēs. Samērā bieži.
- Ligzdo** Slikšņās, niedrājos, retāk piekrastē. Maijā–jūlijā. 7-9 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī–novembrī. Paretam pārziemo tepat.

Cekulpile

Aythya fuligula

♂♀

Tufted Duck. Reiherente. Хохлатая черныт.

- Izskats** Tēviņam riesta tērpā pagarinātas pakauša spalvas. Galva, kakls, krūtis un mugura melna, ķermeņa sāni un vēders balti. Mātītei pie knābja pamata neliels, gaišs laukums, acis dzeltenas vai oranžas. Abiem dzimumiem lidojumā spārnu pakaļmalā balta josla.
- Bals** Tēviņam riesta laikā vibrējošs "pi-ip-pip". Mātītei kā brūnkaklim.
- Sastop** Dažādās ūdenstilpēs. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Salās, slikšņās, niedrājos, retāk piekrastē, vienmēr tuvu pie ūdens. Ļoti bieži kaiju ligzdošanas kolonijās. Maijā vidū–jūlijā. 7-12 olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī–novembrī. Dažkārt pārziemo.

Gaigala

Bucephala clangula

♂♀

Goldeneye. Schellente. Гоголь.

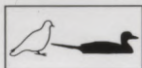
- Izskats** Nirpile ar galvas vidusdaļā paaugstinātu apspalvojumu. Lidojumā uz spārnēm uzkrītoši balti laukumi. Tēviņš riesta tērpā balts, tikai mugura un galva melna; uzkrītošs, balts laukums pie knābja pamata. Mātītei brūno galvu no tumši pelēcīgā ķermeņa atdala balta apkakles josla.
- Bals** Dzirdama samērā reti, bet tēviņš riesta laikā izdod īpatnēju "be-biik" ar tarkšķošām skaņām nobeigumā. Mātītei ātrs "rarr rrrr rrrr".
- Sastop** Dažādās ūdenstilpēs, arī augsto purvu ezeros. Ceļošanas un ziemošanas laikā vairāk jūrā. Ligzdo nevienmērīgi, caurceļo bieži.
- Ligzdo** Koku dobumos, arī būros. Maijā. 8-10 olas.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido novembrī. Daļa pārziemo.

Kākaulis

Clangula hyemalis

♂♀

Long-tailed Duck. Eisente. Морянка.

- Izskats** Galva relatīvi maza, apaļa, knābis īss. Apspalvojuma ornamenti gada laikā mainās vairākkārt. Tēviņš ziemā (novembris–aprīlis) balts, tikai krūtīs, muguras vidus josla, spārni un ļoti garā aste melnbrūni. Vaigu un kakla sānos tumšs laukums. Mātītei ziemā mugura un galvas virsa tumša, krūtīs pelēkbrūnas, uz vaigiem tumšs laukums. Aste īsa.
- Balss** Tēviņiem tālu dzirdams, melodisks "ā aulik ā aulik" (uzsvars uz pēdējo zilbi).
- Sastop** Jūrā, dažkārt arī piejūras ezeros. Bieži. Caurceļo no tundras zonas.
- Ceļo** Regulāri caurceļo un pārziemo jūrā, arī Latvijas piekrastē. Oktobris–maijs.

Lielā pūkpīle

Somateria mollissima

♂

Common Eider. Eiderente. Гара.

- Izskats** Viena no lielākajām pīlēm ar ļoti slīpu pieres profilu. Tēviņam riesta tērpā galvas virsa, vēders, ķermeņa sāni un astes daļa melna; pārējais apspalvojums balts, vienīgi galvas aizmugurē bāli zaļgans laukums un krūtīs iesārtas. Pēcrista tērpā un jauniem putniem (līdz pāris gadu vecumam) apspalvojums ļoti variabls, bet parasti galva un vēderpuse tumša. Mātīte brūngani raibumota.
- Nesajaukt** Ar krāšņo pūkpīli, kuras tēviņam riesta tērpā oranža piere, pelēka galvas virsa un melna mugura. Mātīti no lielāka attāluma atšķirt problemātiski.
- Balss** Ārpus ligzdošanas vietām ļoti reti dzirdama.
- Sastop** Jūrā un piekrastē. Tuvākās ligzdošanas vietas Igaunijas salās.
- Ceļo** Nereti caurceļo un pārziemo (septembris–maijs).

Lielā gaura

Mergus merganser

♀

Goosander. Gänsesäger. Большой крохаль.

- Izskats** Riesta tērpā tēviņam galva zaļgani melna, pārējais apspalvojums balti iesārts. Mātītei sarkanbrūnā galva krasi norobežota no pelēcīgā kakla.
- Nesajaukt** Mātītes ar garknābja gauru, kurai starp galvu un kaklu nav krasas robežas un mugura brūnganāka.
- Balss** Tēviņam kurkstošs "horrp horrp". Mātītei lidojumā "krak krak".
- Sastop** Ūdenstilpēs, ceļošanas un ziemošanas laikā arī jūrā. Samērā bieži.
- Līdzdo** Ezeru, dīķu vai upju mežainās piekrastēs, vecu koku dobumos, arī būros. Nereti tālu no ūdens. Aprīlī–maijā. 7-12 olas.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī. Daļa pārziemo.

Garknābja gaura

Mergus serrator

♂♀

Red-breasted Merganser. Mittelsäger. Длинноносый крохаль.

- Izskats** Tēviņš riesta tērpā ievērojami tumšāks nekā lielā gaura, ar kastaņbrūnu joslu uz krūtīm un tumšpelēkiem ķermeņa sāniem. Mātītes brūnā galva pakāpeniski pāriet gaišā kaklā. Abiem dzimumiem pagarinātu spalvu cekuls.
- Nesajaukt** Mātītes ar lielo gauru, kurai krasa robeža starp galvu un kaklu.
- Balss** Tēviņi parasti klusē. Mātītes lidojumā "arrk arrk".
- Sastop** Dažādās ūdenstilpēs, arī jūrā. Līdzdo reti, caurceļo samērā bieži.
- Līdzdo** Lielāku ezeru krūmainās salās, uz zemes. Maijā–jūlijā. 8-10 olas.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī. Daļa pārziemo.

Mazā gaura

Mergus albellus

♂

Smew. Zwergsäger. Люток.

- Izskats** Tēviņam riesta tērpā apspalvojuma pamatkrāsa balta ar mazizteiktu melnu ornamentu tikai nedaudzās vietās. Mātītei galvas virsa brūna, vaigi un rikle balta, mugurpuse tumša.
- Nesajaukt** Tēviņiem samērā klusa, svilpjoša. Mātītēm tarkškoša.
- Balss** Caurceļojot dažādos ūdeņos, arī jūrā. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Sastop** Martā–maijā un septembrī–novembrī. Nereti pārziemo.

Dienas plēsīgie putni

Dažāda lieluma putni. Mātīte parasti lielāka par tēviņu. Knābis īss, bet spēcīgs, galā āķveidīgi noliekts, nagi ļoti asi un liekti. Dažām sugām abiem dzimumiem diezgan atšķirīgs apspalvojums. Lielākām sugām ievērojami atšķirīgi arī dažāda vecuma putni. Lielākā daļa sugu bieži planē. Vairums sugu ligzdo kokos, bet daļa arī uz zemes. Parasti ligzdu izmanto daudzus gadus pēc kārtas. Ligzduļi. Ceļo dienā, vienatnē vai izklaidus grupās. Sugu noteikšana dabā reizēm problemātiska. Vieglāk pazīt lidojošus putnus. Pasaulē vismaz 280 sugas, Latvijā – 25.

Ērgļi, grifi

Lieli putni ar relatīvi gariem un platiem spārniem, paīsu asti. Jaunie putni pakāpeniski iegūst pieaugušo tērpu tikai pēc 4–5 gadiem. Ērgļiem apspalvojuma krāsa un ornamenti var būt visai atšķirīgi arī vienas sugas īpatņu starpā. Sugas noteikšanā būtiskākā ir spārnu forma un ornamenti.

Bez šeit aprakstītajām sugām kā rets vai ļoti rets ligzdotājs Latvijā sastopams

jūras ērglis – *Haliaeetus albicilla*

(White-tailed Eagle. Seeadler. Орлан-белохвост.) –

lielākais Latvijas ērglis, lidojumā ļoti plati spārni un ķīļveidīga aste.

Pieaugušiem putniem aste balta;

klinšu ērglis – *Aquila chrysaetos*

(Golden Eagle. Steinadler. Беркут.) –

atšķirībā no iepriekšējās sugas aste relatīvi garāka un galā viegli nopaļota (ne ķīļveidīga). Jauniem putniem balti laukumi uz spārniem un baltās astes galā melna josla;

vidējais ērglis – *Aquila clanga*

(Spotted Eagle. Schelladler. Большой подорлик.) –

ļoti līdzīgs mazajam ērglim. Lidojumā un labā apgaismojumā drošākā atšķiršanas pazīme – spārna segspalvas tumšākas par lidspalvām (mazajam ērglim otrādi);

čūskērglis – *Circaetus gallicus*

(Short-toed Eagle. Schlangenadler. Змеяд.) –

lidojumā, skatoties no apakšpusēs, ļoti gaišs putns. Atšķirībā no zivjērgļa spārnu liekumā nav melnu laukumu. Var sajaukt arī ar gaišu klijānu un ķīķi.

Vairākas reizes no dienvidu reģioniem Latvijā ieklīduši ļoti lieli, no maitām pārtiekoši plēsīgie putni:

baltgalvas grifs – *Gyps fulvus*

(Griffon Vulture. Gänsegeier. Белоголовый сип.) –

plato un garo spārnu segspalvas vairāk vai mazāk (atkarībā no putna vecuma) gaišākas par tumšajām lidspalvām;

melnais grifs – *Aegyptius monachus*

(Black Vulture. Mönchsgeier. Черный гриф.) –

atšķirībā no iepriekšējās sugas viss apspalvojums ievērojami tumšāks.

Vanagi

Vidēji lieli putni. Paīsie, noapaļotie spārni un pagarā aste piemēroti veiklai lidošanai caur koku zariem un krūmiem. Abas Latvijā sastopamās sugas pēc izskata visai līdzīgas un dažkārt grūti atšķirt augumā mazu vistvanagu tēviņu no lielas zvirbuļvanaga mātītes.

Zivjērglis

Pandion haliaetus

Osprey. Fischadler. Скопа.

- Izskats** Vēderpuse spilgti balta. Izplesto, garo, šauro un gaišo spārnu apakšpusē melni laukumi spārnu priekšējā liekumā. Jauniem putniem (lidz viena gada vecumam) muguras spalvām gaiši gali, kas veido svitrojumu. Planējot medī virs ūdeņiem, pa laikam plivinoties uz vietas. Pikējot uz laupījumu, parasti pakļūst zem ūdens. Mēdz sēdēt nokaltušos kokos ūdeņu tuvumā.
- Nesajaukt** Ar čūskērgli, kam spārni relatīvi platāki un to liekumā nav melnu laukumu.
- Balss** "Piēp", pie ligzdas "kiv-kiv-kiv", riesta lidojumā "tip, tjiip, jīp, jīp".
- Sastop** Ligzdo augstajos purvos vai to malās. Barojas pie dažādiem ūdeņiem (ar zivīm). Ne visai bieži un nevienmērīgi. Biežāk ceļošanas laikā.
- Ligzdo** Lielu koku (parasti priežu) galotnēs. Maijā–jūlijā. 2-3 olas (dzeltenīgas ar sarkaniem un brūniem raibumiem). Mazuļi gaiši brūngani ar sīkiem baltiem raibumiņiem.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī (galvenokārt uz Rietumāfriku).

Mazais ērglis

Aquila pomarina

juv ad

Lesser Spotted Eagle. Schreiadler. Малый подорлик.

- Izskats** Vispārējā apspalvojuma krāsa tumši brūna. Jauniem putniem (lidz 4 vai 5 gadu vecumam) gaišs laukums uz pakauša un pleciem. Spārnu virspusē gaiši pilienvēda plankumi veido gareniskas svītras. Lidojumā labā apgaismojumā (jebkura vecuma putniem) spārna segspalvas gaišākas par lidspalvām. Medī visbiežāk virs meža klajumiem. Staigā arī pa zemi. Barībā sīki zīdītāji, abinieki, kukaiņi.
- Nesajaukt** Ar vidējo ērgli, kam spārni relatīvi platāki un spārna segspalvas tumšākas par lidspalvām (labā apgaismojumā). Dabā abu sugu atšķiršana bieži problemātiska.
- Balss** "Kjek kjek kjek" vai "kji kji kji".
- Sastop** Jauktu koku mežos, kas mijas ar pļāvām un klajumiem. Ne visai reti.
- Ligzdo** Dažādos kokos (ne galotnē). Maijā–jūlijā. Parasti 2 olas (baltas ar sarkanbrūniem raibumiem). Audzina tikai vienu mazuļi. Pūku tērpā tas pelēcīgi balts.
- Ceļo** Atlido aprīlī–maiņā, aizlido augustā–septembrī (uz Austrumāfriku).

Vistvanags

Accipiter gentilis

Goshawk. Habicht. Тетеревятник.

- Izskats** Mātīte ievērojami lielāka par tēviņu. Mugurpuse pelēkbrūna. Vēderpuse baltgana ar šaurām, tumšām šķērsvitrām. Jauniem putniem vēderpuse dzeltenīgi balta ar tumšiem, gareniskiem raibumiem. Aktīvs lidojums mijas ar planēšanu. Laupījumam (mazi un vidēji lieli ziditāji, putni) uzbrūk galvenokārt uz zemes.
- Nesajaukt** Ar zvirbuļvanagu, kas augumā mazāks, jauniem putniem vēderpusē tumšas šķērsvitras.
- Balss** "Kji kji kji kji", arī "hiēek".
- Sastop** Jauktos un skujkoku mežos, medī arī atklātās un apdzīvotās vietās. Samērā bieži.
- Ligzdo** Dažādos kokos (ne galotnē). Aprīlī–jūnijā. 3-4 baltas olas ar zilganu nokrāsu. Mazuļi pūku tērpā balti.
- Celo** Nometnieks, vienīgi daļa jauno putnu klejo.

Zvirbuļvanags

Accipiter nisus

Sparrowhawk. Sperber. Перепелятник.

- Izskats** Mātīte lielāka par tēviņu. Tēviņam mugurpuse zilganpelēka, mātītei brūnpeleka. Vēderpuse baltgana ar rūsganām vai pelēcīgām šķērsvitrām. Jauniem putniem mugurpuse brūngana, vēderpuse gaiša ar tumšām šķērsvitrām. Aktīvs lidojums mijas ar planēšanu. Laupījumam (galvenokārt nelieli putni) uzbrūk gan uz zemes, gan koku zaros, gan gaisā.
- Nesajaukt** Ar vistvanagu, kas augumā lielāks, jaunajiem putniem vēderpusē tikai gareniski raibumi. Spārni zvirbuļvanagam relatīvi īsāki, platāki un galos noapaļotāki nekā piekūniem.
- Balss** "Kji kji kji kji kji" (to dažkārt atdarina silis!).
- Sastop** Dažādās mežaudzēs. Ziemā bieži arī apdzīvotās vietās, pat pilsētās. Samērā bieži.
- Ligzdo** Visbiežāk skujkoku jaunaudzēs. Maijā–jūnijā. 3-6 raibas olas. Mazuļi pūku tērpā balti.
- Celo** Daļa augustā–oktobrī aizlido uz Rietumeiropu, pārējie pārziemo tepat.

Klijāni

Vidēji lieli putni. Apspalvojuma krāsa sugas robežās ļoti mainīga. Nosakot sugu, svarīgi ievērot spārnu un astes ornamentu.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā bieži caurceļo un nereti pārziemo

bikšainais klijāns – *Buteo lagopus*

(Rough-legged Buzzard. Rauhfußbussard. Зимняк.) –

atšķirībā no klijāna un ķiķa ir paplata melna josla astes galā. Pārējā aste balta (arī no virspuses).

Lijas

Vidēji lieli putni pagariem, šauriem spārniem un asti. Slidošā lidojumā spārni parasti V veidīgi vērsti uz augšu. Tēviņu sugas noteikšana parasti nesagādā grūtības, bet mātīšu suga dabā reizēm nav nosakāma.

Bez šeit aprakstītās sugas Latvijā reti vai nevienmērīgi ligzdo, biežāk caurceļo

plavu lija – *Circus pygargus*

(Montagu's Harrier. Wiesenweihe. Луговой лунь.) –

tēviņiem apspalvojuma pamatkrāsa pelēka. Uz sekundārajām lidspalvām spārna virspusē viena melna šķērssvītra, spārna apakšpusē – divas. Vēderpusē tumši raibumi;

lauku lija – *Circus cyaneus*

(Hen Harrier. Kornweihe. Полевой лунь.) –

tēviņiem spārni bez šķērssvītrām un atšķirībā no stepes lijas viss spārna gals melns.

Ļoti reti ieceļo

stepes lija – *Circus macrourus*

(Pallid Harrier. Steppenweihe. Степной лунь.) –

tēviņiem spārna galā pašaurš ķīļveidīgs melns laukums.

Klijas

Vidēji lieli putni ar vairāk vai mazāk galā iešķeltu asti.

Latvijā samērā reti vai pat ļoti reti ligzdo

melnā klija – *Milvus migrans*

(Black Kite. Schwarzmilan. Черный коршун.) –

astes iešķēlums ievērojami mazāks nekā sarkanajai klijai, izplestai astei pat grūti pamanāms;

sarkanā klija – *Milvus milvus*

(Red Kite. Rotmilan. Красный коршун.) –

lidojumā spārnu apakšpusē uzkrītoši balti laukumi.

Piekūni

Vidēji lieli un nelieli putni pagariem, nosmailotiem spārniem un relatīvi garu, šauru asti. Sugu noteikšanā svarīgs galvas un pārējā ķermeņa krāsojums un ornamenti.

Bez šeit aprakstītās sugas Latvijā samērā bieži ligzdo un caurceļo
bezdelīgu piekūns – *Falco subbuteo* (Hobby. Baumfalke. Чеглок.) – raksturīgs sejas ornamenti ar izteikti melniem vaigiem un bārdas svītru. Pieaugušiem putniem sarkana zemaste.

Reti vai nevienmērīgi ligzdo, biežāk caurceļo

purva piekūns – *Falco columbarius* (Merlin. Merlin. Дербник.) – tēviņiem mugurpuse zilganpelēka, mātītēm rūsganbrūna. Tumšais sejas ornamenti mazizteikts.

Agrāk ligzdoja (tagad paretam caurceļo)

lielais piekūns – *Falco peregrinus* (Peregrine. Wanderfalke. Сапсан.) – līdzīgs bezdelīgu piekūnam, bet lielāks un nav sarkana zemaste.

Nereti, bet ne katru gadu no austrumu reģioniem ieceļo

kukaiņu piekūns – *Falco vespertinus*

(Red-footed Falcon. Rotfußfalke. Кобчик.) –

jaunie putni un pieaugusi mātīte samērā līdzīga purva piekūnam, bet tēviņš krasi atšķirīgs – zilganpelēks ar sarkanu zemasti un "biksēm".

Peļu klijāns

Buteo buteo

juv

Common Buzzard. Mäusebussard. Канюк.

- Izskats** Pamatkrāsa ļoti mainīga (no tumšas līdz pat gandrīz baltai) ar vairāk vai mazāk izteiktiem raibumiem. Uz astes vairākas šauras, tumšas šķērsvītras. Jauniem putniem vēderpusē parasti tumši gareniski raibumi (ne šķērsvītras). Visbiežāk redz planējot. Bieži sēž koku galotnēs, uz stabiem, zārdiem. Uz laupījumu (grauzējiem, maziem putniem, rāpuļiem, abiniekiem) pikē no gaisa.
- Nesajaukt** Ar ķīķi, kam garāka aste ar 3 šķērsvītrām, un bikšaino klijānu, kam krūšu rajonā tumšs laukums un aste gaiša ar tumšu joslu galā. Lielākā attālumā var sajaukt arī ar mazo un vidējo ērgli.
- Balss** Skanīgs "kliēē" (to bieži atdarina silis).
- Sastop** Pārsvarā jauktos mežos. Bieži arī caurceļo.
- Ligzdo** Dažādos kokos (ne galotnēs). Aprīlī–jūnijā. 2-4 raibas vai baltas olas. Mazuļi pūku tērpā dzeltenpelēcīgi.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Neliela daļa pārziemo tepat.

Ķīķis

Pernis apivorus

Honey Buzzard. Wespenbussard. Осоed.

- Izskats** Apspalvojums mugurpusē tumšāks, vēderpusē gaišāks, bet ļoti mainīgs ar dažādas formas raibumiem (vairāk vēderpusē). Uz astes parasti 3 tumšas šķērsvītras – divas šaurākas pie astes pamata, astes galā platākā. Labi staigā pa zemi. Barībā galvenokārt lapseņu un kameņu kāpurī, retāk sīkie grauzēji vai putni.
- Nesajaukt** Ar peļu klijānu un bikšaino klijānu, kuriem aste lidojumā relatīvi īsāka un platāka; peļu klijānam uz astes vairākas šauras šķērsvītras, bikšainajam klijānam tās galā tumša šķērsjosla.
- Balss** Spalgs "kū-i" vai ātrs "kikiki".
- Sastop** Mītros jauktos un lapu koku mežos. Ne sevišķi bieži, biežāk caurceļo.
- Ligzdo** Dažādos kokos. Jūnijā–augustā. 2-3 olas. Mazuļiem mugurpuse dzeltenpelēcīga, vēderpuse balta.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido augustā–septembrī (uz Āfriku).

Niedru lija

Circus aeruginosus

♂♀

Marsh Harrier. Rohrweihe. Камышовый лунь.

- Izskats** Tēviņiem mugura kastaņbrūna, aste un daļa no spārna pelēka. Mātītēm pamatkrāsa tumši brūna, tikai galvas virsa, zods, rikle un spārnu priekšmala gaiša. Jaunie putni (līdz 3 gadu vecumam) līdzīgi mātītēm, bet parasti bez gaišas spārnu priekšmalas. Medijot (sikos zīdītājus, putnus, abiniekus) lido zemu virs niedrājiem vai laukiem.
- Nesajaukt** Ar citām liju sugām, kuru tēviņu pamatkrāsa ļoti gaiša, bet mātītes izteikti raibumotas.
- Balss** Tēviņiem riesta lidojuma laikā augstu gaisā skanīgs "kuū".
- Sastop** Niedrēm aizaugušās ūdenstilpēs. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Parasti niedrājos, zemu. Maijā–jūnijā. 4-5 zilganbaltas olas. Mazuļi pūku tērpā dzeltenīgi balti.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī (uz Dienvideiropu). Atsevišķi īpatņi pārziemo.

Lauku piekūns

Falco tinnunculus

♀

Common Kestrel. Turmfalke. Пустельга.

- Izskats** Mugurpuse ķieģeļsarkanīga, tēviņi ar tumšiem plīveniņiem plankumiem, mātītes ar tumšām šķērsvitrām. Galvas virsa tēviņiem pelēka. Aste tēviņiem pelēka ar tumšu galu, mātītēm rūsgana ar tumšām šķērsvitrām. Medijot (grauzējus, sikus putnus, abiniekus, kukaiņus) bieži plivinās uz vietas. Parasti sēž uz stabiem, zārdiem, akmeņiem, kokos.
- Nesajaukt** Ar citām piekūnu sugām, kurām ir atšķirīga apspalvojuma pamatkrāsa.
- Balss** Skanīgs "krī krī krī krī".
- Sastop** Nelielos kokaugu puduros, visbiežāk agroainavā. Pēdējos gados visai reti. Biežāk caurceļojot.
- Ligzdo** Kokos, vecās citu putnu (parasti vārnu) ligzdās. Maijā–jūnijā. 4-5 ļoti raibas olas. Mazuļi pūku tērpā balti.
- Ceļo** Atlido martā–aprīlī, aizlido oktobrī (uz Āfriku).

Vistveidīgie

Dažāda lieluma mežu vai atklātu ainavu sauszemes putni. Knābis samērā īss, bet spēcīgs. Labi attīstītās kājas piemērotas staigāšanai. Vairumam sugu dzimumi ļoti atšķirīgi. Aktīvs lidojums parasti mijas ar īslaicīgu planēšanu. Dažām sugām ļoti īpatnēja riesta uzvedība (arī balss).

Barībā koku pumpuri, lapas, skujuas, sēklas, dažādas ogas, augu dzinumi, nezāļu sēklas, nereti (īpaši mazuļiem) arī kukaiņi. Ligzda uz zemes, labi paslēpta apkārtējā augājā.

Ligzdbēgļi. Mazuļus vadā galvenokārt tikai mātītes. Mazuļi ļoti agri (5–15 dienu vecumā) iegūst lidspēju.

Nometnieki (izņemot paipalu).

Sugu pazīšana parasti nav problemātiska.

Pasaulē vairāk par 260 sugām, Latvijā – 7.

Bez parastākām sugām Latvijā reti vai ļoti reti ligzdo

paipala – *Coturnix coturnix*

(Quail. Wachtel. Перепел.) –

mazākais šīs kārtas pārstāvis. Redzēt izdodas ļoti reti, jo slēpjas augājā. Balss ļoti raksturīga: "pik-ver-vik". Pārziemo Āfrikā;

baltirbe – *Lagopus lagopus*

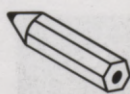
(Willow Grouse. Moorschneehuhn. Белая куропатка.) –

ziemas tērpā pilnīgi balta, pārejā laikā balti vismaz spārni. Var sastapt Latvijas austrumu daļas augstajos purvos.

Vairākkārt mēģināts introducēt

fazānu – *Phasianus colchicus*

(Pheasant. Fasan. Фазан.).

Rubenis

Tetrao tetrix

♂

Black Grouse. Birkhuhn. Теребен.

- Izskats** Tēviņiem apspalvojums melns, zemaste balta. Aste lirveidīga. Riesto uz zemes (parasti grupās), reizēm sēžot kokā. Mātītes rūsganbrūnas, tumši raibumotas. Abiem dzimumiem uz spārna balta, gareniska svītra (mātītēm ļoti šaura).
- Nesajaukt** Ar medni, kam abiem dzimumiem aste vēdek|veidīga, uz spārniem nav gaišas svītras.
- Bals** Tēviņiem riesta laikā monotonas, burbuļojošas skaņas (ļoti tālu dzirdamas); brīžiem atsevišķi šņācieni. Mātītēm pakluss "ka ka ka".
- Sastop** Jauktos mežos, jaunaudzēs, purvos un to malās. Riesto un barojas arī pļavās un tīrumos. Pēdējā laikā ne sevišķi bieži.
- Ligzdo** Mežmalās vai purvos seklā, augiem izklātā bedrītē. Maijā–jūnijā. 7-12 bāli dzeltenīgas olas ar brūniem raibumiņiem.
- Ceļo** Nometnieks.

Mednis

Tetrao urogallus

♂

Capercaillie. Auerhuhn. Глухарь.

- Izskats** Tēviņš pelēkmelnš, spārni tumšbrūni. Aste vēdek|veidīgi noapaļota. Riesto, sēžot koka zarā, retāk uz zemes. Mātīte rūsganbrūna, tumši raibumota, uz krūtīm rūsgans laukums.
- Nesajaukt** Ar rubeni, kura tēviņa aste lirveidīga un abiem dzimumiem uz spārniem gaišas svītras.
- Bals** Tēviņiem riesta dziesma trīsdalīga: sākumā "knipēšana" – "teke teke teketeketeketeke", kam seko "klunkšķis" (kā izraujot korķi no pudeles) un beigās "slipēšana" (kā galodas rīvēšana). Mātītēm pakluss "krok krok krok".
- Sastop** Lielos, mitros priežu vai jauktos mežos, augsto purvu mežainās salās vai perifērijā. Ne sevišķi bieži.
- Ligzdo** Purvos vai to perifērijā seklā, augiem izklātā bedrītē. Maijā–jūnijā. 5-8 dzeltenīgas olas ar brūniem raibumiņiem.
- Ceļo** Nometnieks.

Mežirbe

Bonasa bonasia

♀

Hazel Grouse. Haseluhhn. Рябчик.

- Izskats** Apspalvojums pelēcīgi rūsganbrūns ar baltiem un brūnganiem raibumiem. Pelēkās astes galā melni-balta josla. Tēviņiem uz galvas neliels cekuliņš, melna rikle, ko aptver balta svitra. Mātītēm rikle brūnganpelēcīga. Sēžas gan kokos, gan veikli staigā pa zemi. Lidojums spurdzošs (trokšņains).
- Balss** Tēviņiem rieta laikā augstu toņu svilpieni. Mātītēm "tk tk tk tk" (īpaši, vadājot mazuļus), uztraukumā "pit pit pit pit".
- Sastop** Eglu vai jauktos mežos ar bagātīgu paaugu. Vietām samērā bieži.
- Ligzdo** Parasti mežmalās un jaunaudzēs seklā bedrītē ar trūcīgu augu izklājumu, bieži blakus koku stumbram. Maijā. 7-10 dzeltenīgas olas ar sarkanbrūniem raibumiem. Mazuļi brūngandzelteni.
- Ceļo** Nometnieks.

Laukirbe

Perdix perdix

Partridge. Rebhuhn. Серая куропатка.

- Izskats** Apspalvojums pelēcīgs ar brūnganiem raibumiem, galvas priekšdaļā ķieģeļsarkans laukums. Tēviņiem uz krūtīm tumšs pakavveidīgs laukums, kas mātītēm nav vai izteikts ļoti vāji. Kokos nesēžas. Lido strauji, tuvu zemei. Ziemā parasti uzturas bariņos.
- Balss** "Kirr-hek" visbiežāk rīta vai vakara krēslā. Uztraukumā "pit pit pit pik".
- Sastop** Agrokultūrainavā (arī krūmainās vietās). Ziemā nereti cilvēka mitņu tuvumā. Ne visai bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Lauku un grāvju malās, nelielā augājā, labi nomaskētā bedrītē. Maijā. 12-20 olīvbrūnas olas. Mazuļi pūku tērpā dzeltenīgi ar sikiem tumšiem raibumiem.
- Ceļo** Nometnieks.

Dzērvjveidīgie

Dažāda lieluma, visai atšķirīga izskata, bet tomēr radniecīgas putnu grupas. Apdzīvo ļoti atšķirīgus biotopus – gan purvus un mežus, gan ūdeņus, gan arī atklātas ainavas.

Ligzdo uz zemes. Ligzdbēgļi. Perē un mazuļus vadā abi vecie putni. Pasaulē ap 190 sugu, Latvijā – 10.

Dzērves

Latvijā tikai viena suga. Liels, gracioss putns, garām kājām un kaklu, bet ļoti īsu asti. Kokos parasti nesēžas. Lidojumā kakls un kājas izstieptas.

Barībā kukaiņi, abinieki, rāpuļi, dažādas ogas.

Ligzdošanas laikā pa pāriem, pārējā laikā baros. Vasarā arī neligzdojošo īpatņu bari. Komplicētas un daudzveidīgas riesta kustības (arī neligzdojošiem).

Ceļo galvenokārt dienā, parasti kāsi vai slīpā ierindā.

Ūdensvistiņas

Latvijā divas sugas – ūdensvistiņa un laucis. Vidēja lieluma ūdensputni. Abi dzimumi līdzīgi. Labi peld un nirst. No ūdens paceļas ar ieskrējieni. Spalvu maiņas laikā vienlaicīgi izkrīt līdspalvas un līdz to ataugšanai putni nav lidotspējīgi. Barojas arī uz sauszemes. Barībā gan augi (arī sēklas), gan dažādi ūdens bezmugurkaulnieki. Pavasarī atsevišķi pāri ļoti aktīvi dala un aizsargā ligzdošanas teritoriju, pārējā laikā uzturas baros (sevišķi lauči). Mazuļi pūku tērpā melni. Ceļo naktī vienatnē vai grupās. Pārziemo Rietumeiropā.

Dumbrcāli

Nelieli, ļoti slēpti dzīvojoši putni. Bieži dzirdami, bet ļoti reti ieraugāmi. Sāniski saplacinātais ķermenis un kāju garie pirksti piemēroti dzīvei biežā augājā un staignās vietās. Var arī peldēt. Aste ļoti īsa, to bieži impulsīvi rausta. Aktīvi galvenokārt krēslā un naktī. Abi dzimumi vairāk vai mazāk atšķirīgi.

Iztraucēti lido nelielu attālumu, kājas nokarenas. Barībā dažādi bezmugurkaulnieki, augu sēklas. Mazuļi pūku tērpā melni.

Ceļo naktī, galvenokārt vienatnē.

Sugu pazīšanā visnoteicošākās – balss īpatnības.

Latvijā ligzdo četras sugas, to skaitā arī

grieze – *Crex crex*

(Corncrake. Wachtelkönig, Коростель.) –

putnu redzēt izdodas reti. Balss dzirdama gan dienā, gan naktī un ir ļoti raksturīga: "rerrp-rerrp", ko monotoni atkārtos neskaitāmas reizes. Pārziemo Āfrikā.

Sīgas

Lieli vai vidēji lieli putni ar pagarām, spēcīgām kājām.

No stepju un pustuksnešu reģioniem dažas reizes ieklidusi Latvijā **lielā sīga** – *Otis tarda*

(Great Bustard. Großtrappe. Дрофа.) –

masīvs putns. Lidojumā uz spārniem lieli balti laukumi. Savdabīgas riesta pozas;

mazā sīga – *Tetrax tetrax*

(Little Bustard. Zwergtrappe. Стрепет.) –

tēviņiem ļoti kontrastains un savdabīgs kakla un galvas ornamentals.

Mātītes maskējošas krāsas apspalvojumā;

apakles sīga – *Chlamydotis undulata*

(Houbara Bustard. Kragentrappe. Джек.) –

atšķirībā no iepriekšējam sugām kakla sānos gareniska melna josla.

Dzērve

Grus grus

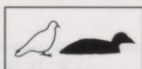

Common Crane. Kranich. Серый журавль.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa pelēka, bet galvas un kakla ornamenti kontrastains (melns, balts, sarkans). Abi dzimumi līdzīgi. Jaunie putni brūnganpelēcīgi, bez kontrastaina galvas ornamenta.
- Nesajaukt** Lidojumā ar zivju gārni, kam kakls pieliekts ķermenim un kas bieži sēžas kokos.
- Balss** Tālu dzirdams skanīgs duets "klīrr-klūūūr", ligzdas tuvumā klusināts "krk". Bariem ceļojot, melodiska sasaukšanās.
- Sastop** Purvos, purvainās ezeru piekrastēs, mitros mežos. Ceļošanas laikā arī uz atklātiem laukiem. Ligzdo samērā reti. Caurceļo biežāk.
- Ligzdo** Uz salīdzināmu purvu ezeriņos, slišķnās. Aprīlī-maijā. Ligzda – ļoti sekla, sausiem augiem izklāta zemes iedobe. Dīvas zaļganbrūni raibumotas olas. Mazuļi pūku tērpā brūnganpelēcīgi.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobri (uz Dienvideiropu un Āfriku).

Laucis

Fulica atra

Coot. Bläßhuhn. Лысуха.

- Izskats** Garo kāju pirkstu malās robainas lapveida peldplēves. Apspalvojums melns. Knābis un kailais pieres laukums balts. Jaunie putni brūnganāki, knābis un pieres laukums tumšs.
- Nesajaukt** Ar ūdensvistiņu, kurai knābis un pieres laukums sarkans, zemaste balta. Citāda balss.
- Balss** Skanīgs "kouk kouk", arī "pit pit" un līdzīgas skaņas. Ceļojot naktī, stiepts "pēēhou".
- Sastop** Dažādās, galvenokārt seklākās ūdenstilpēs. Bieži.
- Ligzdo** Virsūdensaugu audzēs (dažkārt visai trūcīgā augājā), ūdenī augošos krūmos. Aprīlī-jūnijā. 7-9 raibumotas olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobri–novembrī. Neliela daļa pārziemo tepat.

Ūdensvistiņa

Gallinula chloropus

Moorhen. Teichhuhn. Камышница.

- Izskats** Apspalvojums melns, tikai gar ķermeņa sāniem balta svītra un balta zemaste. Knābis un kailais pieres laukums sarkans (knābja gals dzeltens). Jauniem putniem apspalvojums brūngans, knābis un pieres laukums zaļganbrūns. Bieži impulsīvi rausta asti.
- Nesajaukt** Ar lauci, kam knābis un pieres laukums balts, zemaste nav balta. Citāda balss.
- Balss** Daudzveidīgas parkšņošanas un klukstošas skaņas. Visbiežāk "piurrk" vai "ka ka ka". Ceļojot naktī, "kre kre kre, kre kre kre".
- Sastop** Seklos, aizaugušos ezeros, diķos, vecupēs. Samērā bieži.
- Ligzdo** Dažādā augājā, ligzda labi apslēpta. Maijā–jūnijā. 8-10 raibumotas olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī. Nedaudzi pārzīemo tepat.

Dumbrcālis

Rallus aquaticus

Water Rail. Wasserralle. Пастушок.

- Izskats** Mugurpuse brūna ar tumšiem, gareniskiem raibumiem. Galvas sāni, kakla priekšpuse un krūtis zilganpelēkas. Ķermeņa sānos melnas un baltas šķērsvītras. Zemaste balta. Pagarais (salīdzinājumā ar citām līdzīgām sugām) knābis sarkans. Jauniem putniem pelēkā krāsa mazuzkrītoša.
- Nesajaukt** Ar ormanīti vai mazo ormanīti, kuriem citāds apspalvojums un knābis, atšķirīga balss.
- Balss** Dažādas kviečošanas un urkšņošanas skaņas. Bieži "kip kip kip" vai "kerrr". Ceļojot naktī, vibrējošs "pirrrr".
- Sastop** Seklos, aizaugušos ūdeņos. Ne visai bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Staignās ūdensaugu biežnās, uz zāļu ciņiem, zem niedru kriticalām. Maijā–jūnijā. 7-10 bālas olas ar sarkanbrūniem un pelēcīgiem raibumiem.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu un Ziemeļāfriku).

Ormanītis

Porzana porzana

Spotted Crane. Tüpfelsumpfhuhn. Погоныш.

- Izskats** Mugurpuse olīvbrūna ar tumšiem raibumiem un baltiem plankumiņiem. Galvas sāni un vēderpuse pelēka ar brūniem un baltiem raibumiņiem. Zemaste dzeltenbrūna. Knābis dzeltens, pie pamata sarkans. Jauniem putniem baltgana rikle un pārējais apspalvojums vairāk raibumots.
- Nesajaukt** Ar mazo ormanīti, griezi un dumbrcāli, kuriem citāds apspalvojums, knābis un ļoti atšķirīga balss.
- Balss** Svīlpojšs, monotons "huit huit huit...". Ceļojot naktī, atsevišķi "huit".
- Sastop** Aizaugušu ūdenstilpju zālains sēkļos, uz salām vai mitrās piekrastes plāvās (arī krūmainās). Ne visai bieži.
- Ligzdo** Sausas zāles puduros, uz ciņiem. Ligzda no sausas zāles, labi nomaskēta. Maijā–jūnijā. 6-10 raibumotas olas.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido septembrī–oktobrī (galvenokārt uz tropisko Āfriku).

Mazais ormanītis

Porzana parva

♂♀

Little Crane. Kleinsumpfhuhn. Малый погоныш.

- Izskats** Mugurpuse olīvbrūna ar lielākiem tumšiem un mazākiem baltiem raibumiem. Tēviņiem galvas sāni, krūtis un vēders zilganpelēks, vēdera lejasgals ar tumšām un baltām šķērsvitrām. Mātītēm gandrīz visa vēderpuse dzeltenbrūna, rikle balta. Knābis īss, zaļgans, pie pamata sarkans. Jaunie putni līdzīgi mātītēm, bet vairāk raibumoti.
- Nesajaukt** Ar ormanīti, griezi vai dumbrcāli, kuriem citāds apspalvojums, knābis un balss.
- Balss** Parasti "vot vot votvotvotvorr", bet arī līdzīgas skaņas.
- Sastop** Ļoti aizaugušos ezeros vai diķos. Diezgan reti.
- Ligzdo** Slikšņainās vietās. Ligzda no sausām ūdensaugu lapām, labi paslēpta. Maijā–jūnijā. 7-8 olas biezi pārklātas brūnganiem raibumiņiem.
- Ceļo** Atlido aprīli, aizlido septembrī (uz Āfriku).

Tārtiņveidīgie

Samērā liela putnu grupa ar visai atšķirīgu izskatu un uzvedību. Putni vairāk vai mazāk saistīti ar ūdeņiem, to piekrasti un dažādām citām mitrām vietām.

Bridējputni (tārtiņi, tilbītes, šņibīši u. c.)

Vidēji lieli un nelieli putni. Vairumam pagars knābis un kājas, piemērotas barības iegūšanai seklā ūdenī. Veikli staigā, tekālē vai skrien. Abi dzimumi atkarībā no sugas vairāk vai mazāk atšķirīgi. Pavasarī, rieta tērpā, apspalvojums krāšņāks un kontrastaināks nekā rudenī, ziemā vai jauniem putniem. Lielākā daļa aktīvi arī krēslā un naktī.

Barībā galvenokārt sauszemes vai ūdens bezmugurkaulnieki (tārpi, moluski, kukaiņi), dažām sugām arī augu barība – ogas, sēklas.

Ligzda, ar retiem izņēmumiem, uz zemes. Olas samērā lielas, raibas, parasti četras. Ligzdbēgļi. Mazuļi pūku tērpā vairāk vai mazāk dzeltenīgi brūngani, raibumoti. Mugurpuse parasti tumšāka, apkārtnei pieskaņotā maskējošā krāsā.

Ceļo dažādos diennakts laikos, bet galvenokārt naktī, pārsvarā kompaktos bariņos. Ceļošanas laikā izdod sugai raksturīgas balsis. Pārziemo gan Rietumeiropā un Dienvideiropā, gan arī Āfrikā. Vairums sugu – caurceļotāji, kas ligzdo tundras zonā.

Sugu noteikšanai svarīgs vispārējā apspalvojuma ornamenti, kāju un knābja krāsa, to garums un forma, astes un izplestu spārnu zīmējums, balss īpatnības.

Pasaulē vairāk par 200 sugām, Latvijā – 40.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā samērā bieži ligzdo **upes tilbīte** – *Actitis hypoleucos*

(Common Sandpiper. Flußuferläufer. Перевозчик.) – mazākā tilbīte Latvijā ar ļoti savdabīgu balsi: "hī-dī-dī".

Reti un nevienmērīgi ligzdo

lietuvainis – *Numenius phaeopus*

(Whimbrel. Regenbrachvogel. Средний кроншнеп.) –
viegli var sajaukt ar kuitalu, bet tai galvas sānos nav tumšās garen-
svītras. Balss ļoti raksturīga, visbiežāk kā "fi-fi-fi-fi" u. tml.

Daudz retāk Latvijā ligzdo

ķīkuts – *Gallinago media*

(Great Snipe. Doppelschnepfe. Дупель.) –
dabā grūti atšķirt no mērkaziņas, bet, ceļoties spārnos, lidojums
parasti nav tik svaidīgs, ir baltas malējās stūrpalvas. Riesta balss
paklusa, bet ļoti raksturīga burbuļojošu skaņu virtene;

vistilbe – *Limnocryptes minimus*

(Jack Snipe. Zwergschnepfe. Гаршнеп.) –
mazāka par ķīkutu un mērkaziņu. Ļoti raksturīga riesta balss – at-
gādina klusinātu zirga pakavu dipoņu.

Samērā bieži caurceļo

lielā tilbīte – *Tringa nebularia*

(Greenshank. Grünschenkel. Большой улит.) –
lidojumā var sajaukt ar diķu tilbīti, bet augumā par to ir ievērojami
lielāka. Raksturīga skaļa balss "tev tev tev".

Retāk caurceļo

tumšā tilbīte – *Tringa erythropus*

(Spotted Redshank. Dunkelwasserläufer. Щеголь.) –
riesta tērpā apspalvojums ļoti tumšs. Pārējā laikā līdzīgs pļavu tilbī-
tei, bet lidojumā nav baltās joslas uz spārnēm. Balss – raksturīgs
"čūit".

Reti vai ļoti reti caurceļo

temminka šņibītis – *Calidris temminckii*

(Temminck's Stint. Temminckstrandläufer. Белохвостый песочник.) –
līdzīgs trulītim, bet tam mugurpusē gaišs V veida zīmējums un kājas
melnas (temminka šņibītim zaļganbrūnas);

dūņšņibītis – *Limicola falcinellus*

(Broad-billed Sandpiper. Sumpfläufer. Грязовик.) –
atšķirams no citiem šņibīšiem pēc raksturīgām svītrām uz muguras
un galvas;

jūras šņibītis – *Calidris maritima*

(Purple Sandpiper. Meerstrandläufer. Морской песочник.) –
apspalvojums patumšs, kājas dzeltenīgi oranžas;

avozeta – *Recurvirostra avosetta*

(Avocet. Säbelschnäbler. Шилоклю-вка.) –

apspalvojuma pamatkrāsa balta ar melnu ornamentu. Pagarš knā-
bis. Tā gals izliekts uz augšu;

morinella tārtiņš – *Charadrius morinellus*

(Dotterel. Mornellregenpfeifer. Хрустан.) –

riesta tērpā uz krūtīm balta pūsmenessveidīga josla. Pēcrista tērpā
un jaunie putni diezgan līdzīgi dzeltenajam tārtiņam, bet atšķiras
pēc baltās uzacs svītras.

Atsevišķos gadījumos konstatēta

tievknābja kuitala – *Numenius tenuirostris*

(Slender-billed Curlew. Dünnschnabel-Brachvogel. Тонкоклювый
кроншнеп.) –

ļoti līdzīga kuitalai un lietuvainim, vienīgi no neliela attāluma uz
sāniem saskatāmi tumši sirdsveidīgi plankumi;

jūrmalas tārtiņš – *Charadrius alexandrinus*

(Kentish Plover. Seeregenpfeifer. Морской зук.) –

atšķirībā no smilšu un upes tārtiņiem melnā josliņa krūšu daļā ne-
savienojas un kājas ir melnas (nevis gaišas);

brūnspārnu bezdelīgtārtiņš – *Glareola pratincola*

(Collared Pratincole. Braunflügel-Brachschwalbe. Луговая тиркушка.)
un

melnspārnu bezdelīgtārtiņš – *Glareola nordmanni*

(Black-winged Pratincole. Schwarzflügel-Brachschwalbe. Степная
тиркушка) – abas sugas ļoti līdzīgas, bet ļoti atšķiras no pārējiem
bridējputniem – ir īsas kājas, gari, nosmailoti spārni un šķelta aste;

platknābja pūslītis – *Phalaropus fulicarius*

(Grey Phalarope. Thorshühchen. Плосконосый плавунчик).

Kīvīte

Vanellus vanellus

Lapwing. Kiebitz. Чибитс.

- Izskats** Pavasārī tēviņiem uz galvas pagārš spalvu cekuls. Mugurpuse zaļganmelna (bez raibumiem), vēderpuse balta, zemaste oranži brūna. Kontrastains galvas ornaments. Mātītes blāvākas, cekuls īsāks. Rudenī un jauniem putniem mugurpusē dzeltenbrūni raibumiņi. Riesta laikā lido svaidoties, ar žvirkstošiem spārnu vēzieniem.
- Balss** Žēlabainais "kī-vit". Riesta lidojumā "čere kvī-kvī-kvī-čuūt". Ceļojot "kiiv".
- Sastop** Pļavās, ganībās, tīrumos, arī purvos, mitru vietu tuvumā. Bieži.
- Ligzdo** Atklāti, augu saknītēm un stiebiem izklātā bedrītē. Aprīlī-maijā.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī.

Jūras kīvīte

Pluvialis squatarola

Grey Plover. Kiebitzregenpfeifer. Тулс.

- Izskats** Pavasārī gandrīz visa vēderpuse melna, mugurpuse ar baltiem raibumiņiem. Rudenī un jauno putnu apspalvojuma pamattonis bāli dzeltenīgs ar sīkiem brūniem raibumiņiem. Lidojumā sugas droša pazīme – spārnu apakšpusē melns paduses laukums, virsaste balta.
- Nesajaukt** Ar dzelteno tārtiņu, kam paduses baltas un mugurpuses pamattonis dzeltenāks.
- Balss** Žēlabaini stiepts "tli-u-ii".
- Sastop** Visbiežāk jūras piekrastē, retāk iekšzemes ūdenstilpēs. Diezgan bieži.
- Ceļo** Caurceļo maijā-jūnijā un augustā-oktobrī.

Dzeltenais tārtiņš

Pluvialis apricaria

Golden Plover. Goldregenpfeifer. Золотистая ржанка.

- Izskats** Pavasārī tēviņiem melni vaigi, rikle un krūtis ar baltu joslu norobežotas no brūngandzelteni raibumotās mugurpuses. Mātītēm vēderpuse un vaigi mazāk melni. Rudenī un jauno putnu apspalvojums brūngandzeltenīgs ar tumši brūniem raibumiem. Spārnu apakšpusē gandrīz balta (arī paduses).
- Nesajaukt** Ar jūras kīvīti, kurai paduses melnas un mugurpuse bālāka.
- Balss** Žēlabains "plīi". Riesta lidojumā maigi, ņurrājoši treļļi.
- Sastop** Ligzdo reti. Bieži caurceļo jūras piekrastē, arī iekšzemes ūdeņos.
- Ligzdo** Klajos augstajos purvos. Maijā-jūnijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī-oktobrī.

Smilšu tārtiņš

Charadrius hiaticula

Ringed Plover. Sandregenpfeifer. Галстучник.

Izskats	Pavasari mugura smilšu krāsā, uz galvas kontrastains ornamenti. Knābis dzeltenīgi oranžs ar melnu galu, rudenī melngans, kājas oranžas. Jauniem putniem mugurpusē spalvām šauras, gaišas apmales. Lidojumā spārnu virspusē gaiša gareniska svītra.
Nesajaukt	Ar upes tārtiņu, kam lidojumā spārni vienkrāsaini.
Bals	"Tū-li" (uzsvēta otrā zilbe). Riesta laikā vibrējoši treļļi "tū-vidi tū-vidi...".
Sastop	Jūrmalas smiltājos. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
Ligzdo	Smiltis izkašņātā bedrītē bez izklājuma. Maijā–jūnijā.
Ceļo	Atlido aprīlī, aizlido oktobrī.

Upes tārtiņš

Charadrius dubius

Little Ringed Plover. Flußregenpfeifer. Мальный зуек.

Izskats	Ap spalvojums kā smilšu tārtiņam, bet knābis melns, kājas sarkanīgas. Ap acīm šaurs dzeltens gredzens. Lidojumā spārnu virspusē vienkrāsaina.
Nesajaukt	Ar smilšu tārtiņu, kam lidojumā spārnu virspusē gaiša gareniska svītra.
Bals	Parasti "ki-u" (uzsvēta pirmā zilbe). Riesta laikā "pri-pri-pri..." vai "prii-e prii-e..."
Sastop	Liedagā, ūdenstilpju smilšainos krastos, karjeros. Bieži, nevienmērīgi.
Ligzdo	Zemē izkašņātā bedrītē bez izklājuma. Maijā–jūnijā.
Ceļo	Atlido aprīlī, aizlido septembrī.

Jūraszagata

Haematopus ostralegus

Oystercatcher. Austernfischer. Кулик-сорока.

Izskats	Ap spalvojums kontrastains – mugurpusē melna, vēderpusē balta. Knābis pagarš, oranžsarkans. Kājas sarkanīgas. Jaunie putni brūnganāki, kājas pelēkas.
Bals	Spalgs "kip kip kip..." vai "ku-bik ku-bik..." (uzsvēta otrā zilbe). Riesta laikā stabulējoši treļļi.
Sastop	Jūras piekrastē, upju lejtecēs un to salās. Ligzdo samērā reti, nevienmērīgi. Biežāk caurceļo.
Ligzdo	Atklātās smilšainās vai zālainās vietās, bedrītē bez izklājuma. Maijā. Parasti 3 olas.
Ceļo	Atlido aprīlī, aizlido septembrī.

Kuitala

Numenius arquata

Curlew. Großer Brachvogel. Большой кроншнеп.

Izskats	Ļoti garš, noliekts knābis, pagaras kājas. Apspalvojuma pamatkrāsa pelēcīgi brūngana ar tumšiem raibumiem.
Nesajaukt	Ar lietuvaini, kuram īsāks knābis; galvas sānos tumšas garensvītras un atšķirīga balss.
Balss	Melodisks "kū-li", kas riesta laikā kāpinātā tempā tiek atkārtots vairākas reizes un pāriet nobeiguma trellī.
Sastop	Augstajos purvos, mitrās pļāvās. Reti un nevienmēriģi, biežāk caurceļo.
Ligzdo	Zālainās vietās; ligzdas bedrite izklāta stiebriņiem. Aprīļa beigās-maijā.
Ceļo	Atlido aprīlī, aizlido augustā.

Melnā puskuitala

Limosa limosa

Black-tailed Godwit. Uferschnepfe. Большой веретенник.

Izskats	Slaidis bridējputns, garu, gandrīz taisnu knābi, garām kājām. Pavasarī galva, kakls un krūtis kastaņbrūnas, pārējais ķermenis raibumots, vēderpusē tumšas šķērsvītras. Rudenī un jauniem putniem mugurpusē raibumota. Lidojumā uz spārniem platas, baltas garensvītras; baltās astes galā plata, melna josla; kājas sniedz krietni pāri astes galam.
Balss	Ligzdošanas laikā bieži skanīgs "vik-e vik-e vik-e...", arī citas skaņas.
Sastop	Pļāvās, salās, sūnu purvos. Nevienmēriģi. Ceļošanas laikā jūrmalā.
Ligzdo	Zālainās vietās, ligzda izklāta stiebriņiem. Aprīlī-jūnijā.
Ceļo	Atlido aprīlī, aizlido augustā.

Sarkanā puskuitala

Limosa lapponica

Bar-tailed Godwit. Pfuhschnepfe. Малый веретенник.

Izskats	Slaidis bridējputns, pagaru, mazliet uz augšu liektu knābi, pagaram kājām. Pavasarī tēviņiem visa vēderpuse kastaņbrūna, mātītēm ievērojami bālāka. Pēcrista tērpā un jauniem putniem vēderpuse gaiša, vietām sikiem pelēkbrūniem raibumiem. Lidojumā gaišā aste ar tumšām šķērsvītriņām; kājas tikai mazliet pārsniedz astes galu.
Nesajaukt	Ar melno puskuitalu, kurai lidojumā kontrastains spārnu un astes ornamenti, un ar kuitalu vai lietuvaini, kuriem uz leju liekts knābis.
Balss	Ceļošanas laikā sauciens "ke-vek", arī "kvi-kvi", bet reti dzirdams.
Sastop	Jūras piekrastē, retāk iekšzemes ūdenstilpju piekrastē vai sēkļos.
Ceļo	Caurceļo maijā un augustā-septembrī.

PHOTOGRAPH BY J. H. BIRCH

Pļavu tilbīte

Tringa totanus

Common Redshank. Rotschenkel. Травник.

- Izskats** Pieaugušiem putniem apspalvojums pelēcīgi brūni raibumots. Sarkanas knābja pamats un oranžsarkanas kājas. Jauniem putniem mugurpuse brūngandzeltena, kājas dzeltenīgi oranžas, knābja pamats pelēcīgs. Lidojumā plata, balta josla uz spārnu pakalējās malas.
- Balss** Lidojumā "tju-hu-hu", arī "tī", "tī-vī", "tī-vī-vī", uztraukumā ritmisks "kip kip kip...". Riesta laikā treļļi "viljo-viljo-viljo...".
- Sastop** Salās vai piekrastē, arī sūnu purvos. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Ligzdas bedrīte izklāta stiebriņiem, labi paslēpta augājā. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī.

Meža tilbīte

Tringa ochropus

Green Sandpiper. Waldwasserläufer. Черныш.

- Izskats** Apspalvojums mugurpusē ļoti tumšs ar tikko manāmiem sikiem, gaišiem raibumiņiem. Kājas pelēkzaļas. Lidojumā spārnu apakšpuse gandrīz melna; tumša mugurpuse, spilgti balta virsaste. Bieži sēžas kokos.
- Nesajaukt** Ar purva tilbīti, kurai lidojumā nav tik liels kontrasts starp virsasti un mugurpusi, spārnu apakšpuse gaiša. Atšķirīga balss.
- Balss** Parasti melodisks "tlūit-vīt-vīt". Riesta laikā "tituī-tituī-tituī...".
- Sastop** Mežos pie grāvjiem, strautiem, peļķēm. Samērā bieži, bet ne lielā skaitā.
- Ligzdo** Kokos, parasti vecās meža strazdu ligzdās. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī.

Purva tilbīte

Tringa glareola

Wood Sandpiper. Bruchwasserläufer. Фифи.

- Izskats** Apspalvojums pelēkbrūni raibumots. Kājas zaļgandzeltenas. Jauniem putniem mugurpuse vairāk dzeltenīgi brūna. Lidojumā spārnu apakšpuse gaiša, virsaste gaišāka par pārējo mugurpusi. Ligzdošanas vietās sēžas arī kokos.
- Nesajaukt** Ar meža tilbīti, kam lidojumā balta virsaste, spārnu apakšpuse melnāka.
- Balss** Lidojumā "jif-jif-jif". Riesta laikā jodelejošs "rlio-rlio-rlio...".
- Sastop** Purvos, arī dažādu ūdenstilpju piekrastēs. Ceļošanas laikā dažādās mitrās, staignās vietās. Caurceļo bieži. Ligzdo pareti, nevienmērīgi.
- Ligzdo** Ligzdas bedrīte izklāta stiebriņiem, labi paslēpta augājā. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī.

Dīķu tilbīte

Tringa stagnatilis

Marsh Sandpiper. Teichwasserläufer. Поручейник.

- Izskats** Neliels, slaidis bridējputns ar ļoti tievu knābi, garām pelēcīgi zaļganām vai dzeltenīgām kājām. Pavasarī mugurpuse pelēcīgi brūni raibumota. Rudenī raibumi mazukrītoši. Jauniem putniem dzeltenīgāka nokrāsa. Lidojumā uz muguras dziļš, balts šķēlums, kājas sniedzas tālu aiz astes.
- Nesajaukt** Ar lielo tilbīti, kas ievērojami lielāka, resnāku knābi un citādu balsi, kā arī ar pļavu tilbīti, kurai balss ļoti līdzīga, bet izskats atšķirīgs.
- Balss** Uztraukumā "pliv pliv pliv pliv...", arī "tvie". Riesta laikā melodisks "tu-ī-u tu-ī-u tu-ī-u...".
- Sastop** Ligzdojot konstatēta tikai vienā vietā (nolaistos zivju dīķos). Ceļojot arī citās mitrās vietās, bet ļoti reti.
- Ligzdo** Zālainās vietās, ligzdas bedrīte izklāta stiebriņiem, labi paslēpta augājā. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī.

Terekija

Xenus cinereus

Terek Sandpiper. Terekwasserläufer. Мордунка.

- Izskats** Neliels bridējputns paisām, oranždzeltenām kājām, manāmi augšup liektu knābi. Mugurpuse gaiši brūnganpelēka ar tumšiem lāsumiem plecu joslā. Lidojumā spārnu pakalējā malā gaišāka josla. Uz zemes bieži šupo ķermeņa pakaldaļu.
- Nesajaukt** Ar upes tilbīti, kurai knābis taisns, kājas nav oranžas un ļoti atšķirīga balss.
- Balss** Lidojumā "tvit-vit-vit-vit" vai citi īsāki saucieni. Riesta laikā "klū-rī klū-rī klū-rī...".
- Sastop** Ligzdojot konstatēta tikai vienā vietā (nolaistos zivju dīķos). Ceļojot arī citās vietās pie ūdeņiem (arī jūrmalā), bet ļoti reti.
- Ligzdo** Diezgan atklātās vietās, ligzda pat bez augāja seguma. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido septembrī.

Gugatnis

Philomachus pugnax

♂♀

Ruff. Kampfläufer. Тупухтан.

- Izskats** Abi dzimumi ļoti atšķirīgi. Tēviņiem pavasarī kupla, pagarinātu spalvu apkakle katram putnam atšķirīgā krāsā. Mātītes dzeltenīgi brūni raibumotas, bez apkakles. Lidzīgs arī tēviņš rudenī un jaunie putni. Lidojumā uz spāriem saura, gaiša garensvitra un divdaļīgs baltums uz virsastes. Tēviņiem pavasarī intensīvas riesta spēles.
- Balss** Ļoti reti aplāpēts "vekk" vai "gegege".
- Sastop** Salās un piekrastēs, purvos. Ligzdo nevienmēriģi. Bieži caurceļo.
- Ligzdo** Zālainās vietās, ligzda izklāta stiebrīņiem, labi paslēpta augājā. Jūnijā.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido septembrī.

Akmeņtārtiņš

Arenaria interpres

Turnstone. Steinwölzer. Камнешарка.

- Izskats** Briedējputns ar samērā īsām, oranžām kājām. Mugurpuse brūni raibumota. Pavasarī tēviņiem galvas un kakla daļā melni balts ornaments, mātītēm tas nav tik kontrastains. Rudenī un jaunie putni pelēcīgāki, ar vienmuļāku galvas ornamentu. Lidojumā arī mugurpusē kontrastains melni-balts zīmējums. Barojoties mēdz apvelt akmeņtiņus, gliemežvākus un jūras zāles.
- Balss** Ātrs "kut-ut-ut" vai "trrr-tie".
- Sastop** Jūras piekrastē, retāk pie iekšzemes ūdenstilpēm. Samērā reti.
- Ceļo** Caurceļo maijā un septembrī.

Šaurknābja pūslītis *Phalaropus lobatus*

Red-necked Phalarope. Odinshühnchen. Круглоносый плавунчик.

- Izskats** Mazs briedējputns, kas visbiežāk redzams peldot. Knābis tievs, kāju pirkstiem nelielas, robotas peldplēves. Mugurpuse tumši raibumota. Pavasarī oranžsarkana josla uz kakla sāniem un krūtīm. Mātītes lielākas un ar spilgtāku apspalvojumu nekā tēviņi. Jauniem putniem mugurpuse tumša ar dzeltenbrūniem raibumiem, pārējais apspalvojums netīri balts, uz vaigiem tumšs laukums. Barojoties nemitīgi grozās seklā ūdenī.
- Balss** Īss "kit", "kirrik" vai "trrrt".
- Sastop** Jūras piekrastē, retāk iekšzemes ūdeņos. Pareti un nevienmēriģi.
- Ceļo** Caurceļo un reizēm uzturas arī vasarā. Maijs–septembris.

Sloka

Scolopax rusticola

Woodcock. Waldschnepe. Вальшнеп.

- Izskats** Drukns bridējputns ar garu knābi un īsām kājām. Spārni lidojumā paplati, noapaļoti. Viss apspalvojums rūsgani biezi raibumots, vēderpusē ar šķērssvītām. Uz nobirušu lapu fona putnu grūti pamanīt. Vientuļi dzīvojošs krēslas un nakts putns. Dienā to var redzēt, tikai nejauši iztraucējot.
- Bals** Riesta izlidojumu laikā krēslas stundās tēviņš izdod kurkstošu "ūrrt ūrrt", kas mijas ar asu "čivik".
- Sastop** Mitros lapu koku un jauktos mežos ar bagātīgu pamežu, kas mijas ar klajumiem, arī purvu malās. Samērā bieži.
- Ligzdo** Uz zemes, vecām koku lapām un zāles stiebriem izklātā bedrītē. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī–novembrī.

Mērkaziņa

Gallinago gallinago

Common Snipe. Bekassine. Бекас.

- Izskats** Neliels, drukns bridējputns ar ļoti garu knābi un pāsām kājām. Gandrīz viss apspalvojums brūnganmelni raibumots, vienīgi vēders balts. Pāri galvai trīs gaišas garensvītras. Ceļoties spārnos, lidojums ļoti svaidīgs.
- Nesajaukt** Ar ķikutu un vistilbi, kuriem lidojums, paceļoties no zemes, taisnāks. Citāda balss.
- Bals** Ceļoties spārnos, aizsmacis "škeč". Dziesma monotona "tik-a tik-a..." (putnam sēžot uz zemes). Riesta lidojumā pikējuma laikā, izplestām astes spalvām vibrējot, blējoša, tālu dzirdama skaņa.
- Sastop** Mitrās, ciņainās pļavās pie dažādām ūdenstilpēm vai uz to salām, arī purvos. Bieži.
- Ligzdo** Zālainās vietās, ligzda izklāta stiebriņiem, ļoti labi paslēpta augājā. Maijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī–novembrī.

Parastais šņibītis

Calidris alpina

Dunlin. Alpenstrandläufer. Чернозобик.

- Izskats** Neliels bridējputns ar vidēji garu knābi un kājām. Pavasarī mugurpuse brūnganmelnā raibumota, uz vēdera liels melns laukums. Pēcrista tērpā un jauniem putniem melnā laukuma nav. Lidojumā baltajai virsastei pa vidu melna josla.
- Balss** Lidojumā vibrējošs "trīrr". Riesta laikā vairākzilbīgs trellis.
- Sastop** Ļoti reti ligzdo jūras piekrastē vai piejūras ezeru piekrastes plāvās. Caurceļojot ļoti bieži pie visdažādākiem ūdeņiem (arī iekšzemē).
- Ligzdo** Zālainās vietās, ligzda labi paslēpta augājā. Maijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī.

Trulītis

Calidris minuta

Little Stint. Zwergstrandläufer. Кулик-воробей.

- Izskats** Ļoti mazs bridējputns ar paīsu, melnu knābi un kājām. Mugurpuse brūnganmelnā raibumota, ar gaišu V veida zīmējumu. Ziemas tērpā mugurpuse visai vienmērīgi pelēcīga.
- Nesajaukt** Ar Temminka šņibīti, kam mugurpuse bez gaišā zīmējuma un kājas zaļganbrūnas.
- Balss** Parastākie saucieni "trī-trit" vai "crrrrr".
- Sastop** Parasts caurceļotājs jūrmalas joslā, arī iekšzemes ūdenstilpju staignās vietās.
- Ceļo** Caurceļo maijā un augustā–septembrī.

Gaišais šņibītis

Calidris alba

Sanderling. Sanderling. Песчанка.

- Izskats** Pavasarī ļoti līdzīgs trulītim, bet augumā lielāks un nav gaišā V veida zīmējuma uz muguras. Ziemas tērpā un jauno putnu apspalvojums ļoti gaišs. Lidojumā uz spārniem paplata, gaiša garensvītra. Kājām trūkst pakaļējā pirksta.
- Nesajaukt** Ar citiem šņibīšiem (īpaši trulīti), bet tiem parasti nav tik gaišs apspalvojums.
- Balss** Lidojumā maigs sauciens "krvit krvit".
- Sastop** Jūras piekrastes smilšainos liedagos. Caurceļo samērā bieži.
- Ceļo** Caurceļo maijā un augustā–oktobrī.

PHOTOGRAPHED BY J. H. B. ...

Liēlais ņibītis

Calidris canutus

Knot. Knutt. Исландский песочник.

- Izskats** Liēlākais no ņibīšiem ar pāisām, zaļganām kājām. Pavasarī vēderpuse ķieģeļsarkana. Rudenī un jauniem putniem mugurpuse pelēcīga, vēderpuse baltgana, vietām ar sikiem tumšākiem raibumiņiem. Lidojumā visa virsaste baltgana ar sikām, tumšākām šķērsjoslām.
- Nesajaukt** Ar likknābja ņibīti, kas augumā mazāks, melnām kājām, baltu virsasti.
- Balss** Reti dzirdama, bet naktī ceļojot "kvi-kvi".
- Sastop** Galvenokārt jūrmalas joslā, smilšainos liedagos. Ne visai biežs caurceļotājs.
- Ceļo** Caurceļo maijā un augustā–septembrī.

Līknābja ņibītis

Calidris ferruginea

Curlew Sandpiper. Sichelstrandläufer. Краснозобик.

- Izskats** Neliels bridēputns ar mazliet uz leju liektu knābi, melnām kājām. Pavasarī galva un vēderpuse ķieģeļsarkana. Rudenī un jauniem putniem vēders balts. Visos tērpos lidojumā pilnīgi balta virsaste.
- Nesajaukt** Pavasara tērpā ar lielo ņibīti, kas augumā lielāks, zaļganām kājām, rudenī arī ar parasto ņibīti, kam baltajai virsastei pa vidu melna josla.
- Balss** Parastākais sauciens "cirrip".
- Sastop** Jūrmalas joslā un iekšzemes ūdeņu dūņainās sērēs un sēkļos. Diezgan parasts caurceļotājs.
- Ceļo** Caurceļo maijā un augustā–septembrī.

PHOTOGRAPHED BY JAMES H. HARRIS FOR NATIONAL GEOGRAPHIC

Klijkaijas

Vidēji lieli jūras putni. Ķermeņa apveids līdzīgs kā īstajām kaijām, bet apspalvojums daudz tumšāks un pieaugušiem putniem (izņemot lielo klijkaiju) manāmi pagarinātas vidējās stūrpalvas. Kājas ar peldplēvēm.

Barību parasti iegūst, atņemot to kaijām vai zīriņiem ar neatlaidīgu vajāšanu. Ligzdo tundras zonā. Baltijas jūrā neregulāri ieceļo pavasaros un rudenos, kad reizēm novērojamas arī piekrastes joslā (sevišķi vētras laikā). Ļoti reti sastaptas iekšzemē. Sugas ļoti līdzīgas (īpaši jaunie putni) un parasti novērojamas no ļoti liela attāluma, tāpēc to pazīšana apgrūtināta. Pasaulē 6 sugas, Latvijā – 4.

Īsastes klijkaija – *Stercorarius parasiticus*

(Arctic Skua. Schmarotzerraubmöwe. Короткохвостый поморник.)

Garastes klijkaija – *Stercorarius longicaudus*

(Long-tailed Skua. Falkenraubmöwe. Длиннохвостый поморник.)

Vidējā klijkaija – *Stercorarius pomarinus*

(Pomarine Skua. Spatelraubmöwe. Средний поморник.)

Lielā klijkaija – *Stercorarius skua*

(Great Skua. Skua. Большой поморник.)

Kaijas

Vidēji lieli putni, slaidiem spārniem, paīsu, noapaļotu (izņemot šķeltastes kaiju) asti. Labi lido. Kājas ar peldplēvēm. Peld ar ļoti seklu iegrimi.

Pieaugušiem putniem vēderpuse balta. Vairumam sugu atšķirīgi tērpi vasarā un ziemā. Abi dzimumi līdzīgi.

Jauno putnu tērps parasti ļoti raibumots, krasi atšķiras no pieaugušo putnu apspalvojuma, kuru atkarībā no sugas pakāpeniski iegūst pēc 2–4 gadiem.

Augumā lielākās sugas barojas galvenokārt ar zivīm, gliemjiem, maitām, pārtikas atkritumiem, citu putnu olām un mazuļiem. Augumā mazākām sugām pamatbarībā kukaiņi, tārpi.

Ligzda parasti uz zemes (izņēmumi minēti sugu aprakstos) – dažādu augu daļu pasekls krāvums. Parasti trīs olas, olīvzaļganas vai brūn-
ganas ar tumšākiem raibumiem, bet krāsa un ornamenti ļoti variē.
Ligzdbēgļi. Mazuļi pūku tērpā brūngani vai pelēcīgi ar tumšākiem
raibumiem. Ceļo galvenokārt dienā izklaidu baros vai ierindā un
kāšī. Pārziemo galvenokārt Rietumeiropā un Dienvideiropā. Pieau-
gušiem putniem sugu noteikšanā svarīgākais ir knābja, kāju un acu
krāsa, kā arī galvas un spārnu ornamenti, arī balss. Jauno putnu
sugu noteikšana ļoti sarežģīta (dabā dažkārt pat neiespējama), tā-
pēc šeit nav aprakstīta.

Pasaulē ap 45 sugām, Latvijā – 12.

Retāk nekā šeit aprakstītās sugas Latvijā sastopama

reņģu kaija – *Larus fuscus*

(Lesser Black-backed Gull. Heringsmöwe. Клуша.) –

atšķirībā no melnspārnu kaijas kājas ir dzeltenīgi oranžas.

No polārajiem apgabaliem vai Atlantijas reti vai ļoti reti ieceļo

lielā polārkaija – *Larus hyperboreus*

(Glaucous Gull. Eismöwe. Бургомистр.) –

mugurpuse gaišāka nekā sudrabkaijai un spārnu gali pilnīgi balti;

mazā polārkaija – *Larus glaucoides*

(Iceland Gull. Polarmöwe. Полярная чайка.) –

ļoti līdzīga lielajai polārkaijai, tikai mazāka;

šķeltastes kaija – *Larus sabini*

(Sabine's Gull. Schwalbenmöwe. Вилохвостая чайка.) –

atgādina lielo ķīri, bet astes galā iešķēlums;

trīspirkstu kaija – *Rissa tridactyla*

(Kittiwake. Dreizehenmöwe. Моевка.) –

līdzīga kajakam, bet kājas un spārnu gali pilnīgi melni.

No dienvidu reģioniem ļoti reti ieceļo

melngalvas kaija – *Larus melanocephalus*

(Mediterranean Gull. Schwarzkopfmöwe. Черноголовая чайка.) –

atšķirīgās pazīmes sk. lielā ķīra aprakstā;

zivju kaija – *Larus ichthyaetus*

(Great Black-headed Gull. Fischmöwe. Черноголовый хохотун.) –

mazliet lielāka par sudrabkaiju. Riesta tērpā visa galva melna.

Melnspārnu kaija

Larus marinus

Great Black-backed Gull. Mantelmöwe.
Морская чайка.

- Izskats** Liela kaija ar masīvu knābi. Kājas gaiši pelēksārtas. Pieaugušiem putniem spārnu virspuse un mugura melna, pārējais apspalvojums balts.
- Nesajaukt** Ar reņģu kaiju, kura nedaudz mazāka, dzeltenīgi oranžām kājām.
- Bals** Dobjš "kauv" vai "ga-ga-ga".
- Sastop** Galvenokārt jūrā un tās piekrastē. Ne visai bieži. Ligzdo ļoti reti.
- Ligzdo** Jūras piekrastē uz lieliem akmeņiem. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido novembrī. Jūrai neaizsalstot, pārziemo tepat.

Sudrabkaija

Larus argentatus

Herring Gull. Silbermöwe. Серебристая чайка.

- Izskats** Paprāva kaija. Kājas gaiši pelēksārtas, retāk dzeltenas. Dzeltenā knābja galā sarkans plankums. Acis dzeltenīgas. Pieaugušiem putniem mugura un spārnu virspuse gaiši zilganpelēka, uz melnajiem spārnu galiem balti laukumiņi. Rudenī un ziemā pakausis un kakls ar pelēkiem raibumiem.
- Bals** Melodisks "kjau kjau", arī smejošs "ga-ga-ga".
- Sastop** Jūrmalas joslā, retāk iekšzemē. Barojas arī pilsētās, izgāztuvēs. Bieži.
- Ligzdo** Seklos ezeros, zivju dīķos, purvu ezeriņos uz saliņām (parasti nelielās kolonijās), reizēm arī pilsētās uz ēku jumtiem, būvkonstrukcijām. Aprīlī–maijā.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido novembrī. Ūdeņiem neaizsalstot, arī pārziemo.

Kajaks

Larus canus

Common Gull. Sturmöwe. Сизая чайка.

- Izskats** Videja lieluma kaija. Knābis un kājas dzeltenas, acis tumšas, mugura un spārnu virspuse gaiši zilganpelēka, uz melnajiem spārnu galiem balti laukumiņi. Rudenī un ziemā baltās galvas aizmugurē siki, tumši raibumiņi.
- Nesajaukt** Ar trīspirkstu kaiju, kurai spārnu gali un kājas melnas, un ar sudrabkaiju, kas augumā lielāka, dzeltenīgām acīm, sarkanu plankumu uz knābja.
- Bals** Visbiežāk spiedzošs "ki-ja" (uzsvērta pirmā zilbe).
- Sastop** Jūrmalā, iekšzemes ūdenstilpēs, izgāztuvēs. Bieži.
- Ligzdo** Uz saliņām (parasti uz zemes, retāk kokos), pilsētās uz ēku jumtiem. Maijā.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī. Daļa pārziemo tepat.

Lielais ķīris

Larus ridibundus

Black-headed Gull. Lachmöwe. Озерная чайка.

- Izskats** Vidēja lieluma, slaida kaija. Kājas sarkanas. Pavasarī pieaugušiem putniem uz galvas slīpi norobežota tumši brūna "maska". Gaiši zilganpelēko spārnu gali melni. Lidojumā uzkrītoši balta spārnu priekšmala (sevišķi pretskatā), spārnu apakšpuse gaiša. Rudenī galva balta ar tumšu plankumu ausu apvidū. Lidojošus kukaiņus ķer arī gaisā.
- Nesajaukt** Ar melngalvas kaiju, kurai pavasarī melnā galva taisni norobežota no baltā kakla, spārnu gali nav melni, kājas melnas, un ar mazo ķīri, kurš augumā mazāks, pelēkmelnu spārnu apakšpusi un atšķirīgu balsi.
- Balss** Ķērcošs "kīrrāā" u. tml. Sevišķi trokšņains ligzdošanas vietās.
- Sastop** Barojoties dažādās ūdenstilpēs, jūrmalā (sevišķi ostās), uz tikko apstrādātiem laukiem, pilsētās, izgāztuvēs. Ligzdo seklos ezeros un dīķos. Bieži.
- Ligzdo** Ūdensaugu sliksnās vai uz salām, parasti lielās kolonijās. Aprīlī–maijā.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī. Neliela daļa var pārziemot tepat.

Mazais ķīris

Larus minutus

Little Gull. Zwergmöwe. Малая чайка.

- Izskats** Mazākā mūsu kaija. Pavasarī pieaugušiem putniem melnā galvas "maska" taisni norobežota no baltā kakla. Spārnu virspuse vienkrāsaina, gaiši zilganpelēka, apakšpuse pelēkmelna. Rudenī galva balta, tikai pakausis un kakls nedaudz tumšāks. Bieži lidojumā uzlasa kukaiņus no ūdens virsmas.
- Nesajaukt** Ar lielo ķīri, kam spārnu apakšpuse gaiša, galvas "maska" tumši brūna, slīpi norobežota, atšķirīga balss.
- Balss** Maigs "kiki-tiki", arī "kek-kek-kek" u. tml.
- Sastop** Sliksnās vai uz salām, kolonijās, nereti kopā ar lielo ķīri vai upes ziriņū. Maijā–jūnijā.
- Ligzdo** Dažādās seklās ūdenstilpēs, ceļošanas laikā arī jūrā. Nevienmērīgi.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī.

Zīriņi

Vidēji lieli un nelieli putni ar šauriem, smailiem spārniem un vairāk vai mazāk iešķeltu asti. Ļoti labi lido. Kājas paīsas, ar peldplēvēm, bet peld reti (izņemot mazuļus).

Pavasārī apspalvojums "gaišajiem" zīriņiem (*Sterna*) visām sugām ļoti līdzīgs – melna galvas virsa, gaiši pelēki spārni, pārējais balts. Ziemas tērpā galvas virsa vairāk vai mazāk gaiša. Abi dzimumi līdzīgi. Jauno putnu tērps samērā raibumots.

"Gaišie" zīriņi barojas galvenokārt ar sīkām zivtiņām, kuras tver, pikējot no gaisa ūdenī. "Tumšajiem" zīriņiem (*Chlidonias*) pamatbarībā kukaiņi, kurus lidojumā uzlasa no ūdensaugiem vai ūdens virsmas.

Ligzda uz zemes izkašņātā bedrītē vai veidota no dažādu augu daļu paklāja. Parasti trīs raibas olas, kuru krāsa un ornamenti visai variē. Ligzdbēgļi. Mazuļi pūku tērpā pelēcīgi vai gaiši brūngani ar tumšākiem raibumiem. Ceļo parasti dienā, nelielās izklaidu grupiņās.

Pārziemo galvenokārt Āfrikā, bet jūras zīriņš aizceļo pat līdz Antarktīdas piekrastei.

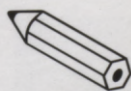
Pieaugušiem putniem sugu noteikšanā svarīgākā ir knābja un kāju krāsa, kā arī apspalvojuma ornamenti un balss. Jauno putnu sugu noteikšana ļoti sarežģīta (dažkārt dabā pat neiespējama), tāpēc šeit nav aprakstīta.

Pasaulē ap 40 sugu, Latvijā – 8.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā pāris reizes ligzdojis

baltvaīgu zīriņš – *Chlidonias hybridus*

(Whiskered Tern. Weissbart-Seeschwalbe. Белошекая крачка.) — pēc apspalvojuma krāsas vairāk līdzinās "gaišajiem" zīriņiem, taču ir ļoti tumša vēderpuse.

Upes zīriņš

Sterna hirundo

Common Tern. Flusseeschwalbe. Речная крачка.

- Izskats** Pavasarī knābis oranžsarkans ar melnu galu. Stāvošam putnam stūrspalvas nepārsniedz sakļauto spārnu galus.
- Nesajaukt** Ar jūras zīriņu, kam knābis vienkrāsains, kājas isākas un, putnam stāvot, stūrspalvas nedaudz pārsniedz spārnu galus.
- Balss** Griezīgs "krri-ēē, ki ki ki ki", "kirri kirri kirri". Sevišķi trokšņains ligzdošanas vietās.
- Sastop** Pie dažādiem ūdeņiem gan jūrmalas joslā, gan iekšzemē. Bieži, bet nevienmēri.
- Ligzdo** Uz salām ar nelielu augāju vai smilšu sērēm, karjeros. Reizēm pilsētā uz lēzeniem jumtiem. Kolonijās, nereti kopā ar mazo vai lielo ķīri. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido aprīļa beigās, aizlido oktobri.

Jūras zīriņš

Sterna paradisaea

Arctic Tern. Küstenseeschwalbe. Полярная крачка.

- Izskats** Pavasarī knābis vienkrāsains, karminsarkans. Kājas samērā isas. Apspalvojums ļoti līdzīgs upes zīriņa apspalvojumam, vienīgi vēderpuse un kakls pelēcīgāki. Stāvošam putnam stūrspalvas nedaudz sniedzas pāri sakļauto spārnu galiem.
- Nesajaukt** Ar upes zīriņu, kam knābja gals melns, kājas garākas un, putnam stāvot, stūrspalvas nepārsniedz spārnu galus.
- Balss** Ļoti līdzīga upes zīriņa balsij.
- Sastop** Jūrmalas joslā. Samērā reti.
- Ligzdo** Uz smilšainām sērēm, parasti nelielās kolonijās. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido oktobri.

Cekulzīriņš

Sterna sandvicensis

Sandwich Tern. Brandseeschwalbe. Пестроногая крачка.

- Izskats** Pavasarī knābis melns ar dzeltenu galu. Kājas melnas. Galvas virsa melna, pakauša spalvas nedaudz pagarinātas, var uzbozt nelielā cekulā. Rudenī piere gaiša.
- Nesajaukt** Griezīgs "kīrr-vek".
- Balss** Ar citiem "gaišajiem" zīriņiem, kuriem citāda knābja krāsa un atšķirīga balss.
- Sastop** Galvenokārt jūrmalā un jūrmalas joslas ezeros. Rets ieceļotājs. Tuvākās ligzdošanas vietas Igaunijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido oktobrī.

Lielais zīriņš

Sterna caspia

Caspian Tern. Raubseeschwalbe. Черная.

- Izskats** Lielākais mūsu zīriņš. Knābis masīvs, oranžsarkans, kājas melnas. Lidojumā spārnu apakšpusē to gali tumši. Lidojums lēnākiem spārnu vēzieniem nekā citiem zīriņiem.
- Nesajaukt** Ar citiem "gaišajiem" zīriņiem, bet tie augumā mazāki un ar atšķirīgu balsi.
- Balss** Aizsmacis sauciens "tše-kreuv".
- Sastop** Galvenokārt jūrmalā un jūrmalas joslas ezeros caurceļojot. Ne visai bieži.
- Ligzdo** Latvijā ligzdojis tikai vienu reizi Engures ezerā uz nelielas sērītes.
- Ceļo** Caurceļo aprīlī-maijā un jūlijā-septembrī.

Mazais zīriņš

Sterna albifrons

Little Tern. Zwergseeschwalbe. Малая крачка.

- Izskats** Mazākais no mūsu "gaišajiem" zīriņiem. Knābis dzeltens ar melnu galu, kājas dzeltenīgi oranžas. Galvas virsa melna, tikai pieres laukums balts. Lidojums ļoti svaidīgs.
- Nesajaukt** Ar citiem "gaišajiem" zīriņiem, kuriem visa galvas virsa melna, citāda knābja un kāju krāsa, atšķirīga balss.
- Balss** "Hrūt hrūt" arī "kīrrī-kīrrī-kīrrī-kīrrī".
- Sastop** Lielāku upju grīvās, jūrmalā, karjeros. Samērā reti. Nevienmērīgi.
- Ligzdo** Smilšainās krastmalās, uz sērēm vai lām. Maijā.
- Ceļo** Atlido aprīlā beigās, aizlido septembrī.

Melnais zīriņš

Chlidonias niger

Black Tern. Trauerseeschwalbe. Черная крачка.

- Izskats** Galva, kakls un vēderpuse (izņemot balto zemasti) melna, mugurpuse, spārni un aste tumši pelēka. Lidojumā spārnu apakšpuse gaiša. Knābis melns, kājas tumši sarkanbrūnas. Vasaras beigās galva un vēderpuse kļūst vairāk vai mazāk raibumota.
- Nesajaukt** Ar baltspārnu zīriņu, kam spārnu virspusē balta, bet apakšpusē melna josla, aste balta.
- Balss** Čerkstošs "krriē krriē" arī "kik-kik-kik".
- Sastop** Aizaugušos ezeros, dižos. Samērā bieži, bet nevienmērīgi. Ceļošanas laikā arī jūras piekrastē.
- Ligzdo** Ļoti staignās vietās, parasti uz dubļu sēritēm, reizēm ligzdas pat peldošas. Lielākās vai mazākās kolonijās. Maija beigās–jūnijā.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido augustā–septembrī.

Baltspārnu zīriņš

Chlidonias leucopterus

White-winged Black Tern. Weißflügel-Seeschwalbe. Белокрылая крачка.

- Izskats** Galva, kakls un vēderpuse (izņemot balto zemasti) melna. Pelēcīgo spārnu virspusē balta, bet apakšpusē melna josla. Aste balta. Knābis un kājas sarkanas.
- Nesajaukt** Ar melno zīriņu, kam aste un spārni viscaur pelēki.
- Balss** Skarbs "kerr", "krreg" vai "krrk".
- Sastop** Ļoti staignās, reizēm nelieliem ūdensaugiem aizaugušās vietās. Maija beigās–jūnijā.
- Ligzdo** Aizaugušos ezeros, dižos. Reti.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido augustā–septembrī.

Alki

Nelieli un vidēji lieli jūras putni. Kājas tālu ķermeņa pakaļējā daļā. Stāvēt atbalstās uz visa stulma, ķermeni turot gandrīz vertikāli (kā pingvīni). Labi peld un nirst. Ceļoties spārnos, veic garu ieskrējieni pa ūdeni. Līdzdo lielās kolonijās polāro apgabalu jūras piekrastē un salās uz klinšu karnīzēm. Latvijas piekrastē sastopami tikai kā ieceļotāji.

Pasaulē 22 sugas, Latvijas piekrastē droši konstatētas 3:

tievknābja kaira – *Uria aalge*

(Guillemot. Trottellumme. Тонкоклювая кайра.) –

mugurpuse melna, vēderpuse balta. Spēcīgs nosmailots knābis;

lielais alks – *Alca torda*

(Razorbill. Tordalk. Гагарка.) –

apspalvojums līdzīgs tievknābja kairas apspalvojumam, bet knābis no sāniem saplacināts;

svilpējalks – *Cephus grylle*

(Black Guillemot. Gryllteiste. Чистик.) –

riesta tērpā apspalvojums melns ar uzkrītošu baltu laukumu uz spārna.

Baložveidīgie

Smilšvistiņas

Putni baloža lielumā, īsām apspalvotām kājām, nosmailotiem spārnem. Apdzīvo tuksnešu un pustuksnešu reģionus.

Pasaulē 16 sugas, Latvijā ļoti neregulāri ieceļo viena:

stepes smilšvistiņa – *Syrrhaptes paradoxus*

(Pallas's Sandgrouse. Steppenhuhn. Саджа.).

Baloži

Paslaidi vidēji lieli putni ar samērā mazu galvu. Kājas paīsas, labi staigā, bet biežāk sēžas kokos (izņemot mājas balodi). Abi dzimumi līdzīgi. Barojas galvenokārt uz zemes ar augu sēklām, lapām, augļiem, ogām. Ligzda uz koku zariem (izņemot mājas un meža balodi) – paviršs zariņu krāvums. Meža balodis ligzdo koku dobumos. Divas baltas olas. Ligzduļi. Mazuļi pūku tērpā bāli dzeltenīgi. Ceļo dienā parasti kompaktos baros.

Sugu noteikšanā svarīga apspalvojuma krāsa un ornamenti. Pasaulē ap 290 sugu, Latvijā – 5.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā reti un nevienmērīgi ligzdo **meža balodis** – *Columba oenas*

(Stock Dove. Hohltaube. Клинтух.) –

atšķiras no lauku baloža, kas augumā lielāks un kam balti laukumi uz spārniem un kakla. Mājas balodim virsaste un spārnu apakšpuse balta (nevis pelēka).

Dzeguzes

Vairākas sugas ir ligzdošanas parazīti – paši mazuļus neaudzē, bet olas iedēj citu putnu ligzdās. Barojas ar kukaiņiem un to kāpurēm. Pasaulē vairāk par 140 sugām, Latvijā – 1.

Mājas balodis

Columba livia

Feral Pigeon. Haustaube. Сизый голубь.

- Izskats** Apspalvojuma krāsa variē – pamatformai zilganpelēka ar divām tumšām šķērssvītrām uz spārniem, bet pārējie var būt dažādās krāsos kombinācijās no gandrīz pilnīgi tumšiem līdz pat pilnīgi baltiem. Virsaste un spārnu apakšpuse balta.
- Nesajaukt** Ar meža balodi, kam virsaste un spārnu apakšpuse pelēka.
- Balss** Dūdojošs "drū-ū drū-ū...".
- Sastop** Galvenokārt pilsētās un arī lauku apdzīvotās vietās. Gandrīz cauru gadu.
- Ligzdo** Parasti ēku bēniņos un tamlīdzīgās vietās.
- Ceļo** Nometnieks.

Lauku balodis

Columba palumbus

Woodpigeon. Ringeltaube. Вяхирь.

- Izskats** Lielākais mūsu balodis. Apspalvojuma pamatkrāsa zilganpelēcīga. Spārnu liekumā balts šķērslaukums, balti laukumiņi kakla sānos. Jauniem putniem kakla sānos balto laukumiņu nav.
- Nesajaukt** Ar meža balodi, kas augumā mazāks un bez baltiem laukumiem uz spārniem un kakla.
- Balss** Dūdojošs "drū-ū-drū-ū du-du...".
- Sastop** Dažādu tipu mežos, krūmājos, apstādījumos. Nereti barojas uz tīrumiem. Bieži.
- Ligzdo** Parasti skuju kokos (sevišķi eglēs). Aprīlī–jūlijā.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī–oktobrī (uz Rietumeiropu). Retos gadījumos pārziemo tepat.

Parastā ūbele

Streptopelia turtur

Turtle Dove. Turteltaube. Обыкновенная горлица.

- Izskats** Neliels slaidis putns. Mugura rūsganbrūna ar tumšiem plankumiem, kakla sānos melnbalti svitrots laukumiņš. Astei balta apmale.
- Nesajaukt** Ar gredzenūbeli, kurai mugurpuse vienkrāsaina un kakla mugurpuse melns pusgredzens.
- Balss** Monotons "turr turr turr...".
- Sastop** Jauktos vai lapu koku mežos, jaunaudzēs, krūmājos, pamestos dārzos, nereti ceļu malās. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Lapu kokos, parasti zaru žāklēs. Maijā–jūnijā.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido septembrī (uz Āfriku).

Gredzenūbele

Streptopelia decaocto

Collared Dove. Türkentaube. Кольчатая горлица.

- Izskats** Neliels slaidis putns. Apspalvojuma pamatkrāsa dzeltenpelēcīga. Kakla mugurpusē melns pusgredzens (jaunajiem putniem tā nav). Aste ar platām baltām malām.
- Nesajaukt** Ar parasto ūbeli, kurai mugurpuse ar tumšiem plankumiem.
- Balss** Dūdojošs "ku-kū-ku".
- Sastop** Pilsētās un lielākās lauku apdzīvotās vietās. Ne visai bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Lapu kokos, parasti zaru žāklēs. Aprīlī–maijā.
- Ceļo** Nometnieks vai daļējs ceļotājs.

Dzeguze

Cuculus canorus

juv

Cuckoo. Kuckuck. Обыкновенная кукушка.

- Izskats** Vidēja lieluma slaidis putns, smailiem spārniem, pagaru asti. Mugura un rikle zilganpelēkas, vēderpuse baltgana ar pelēkām šķērsvitrām. Mātītēm uz krūtīm brūngana josla vai (rūsganai formai) mugurpuse rūsganbrūna ar tumšām šķērsvitrām un raibumiem.
- Nesajaukt** Lidojumā ar zvirbulvanagu, kam spārni noapaļoti, kas brīžiem planē.
- Balss** Skanīgs "ku-kū...", mātītēm "kvik-kvik-kvik".
- Sastop** Mežos, purvos, nereti arī apdzīvotu vietu tuvumā. Samērā bieži.
- Ligzdo** Olas (pa vienai, bet kopskaitā pāri 20) iedēj audzēvecāku – dziedātājputnu ligzdās. Maijā–jūlijā. Ligzdguļi.
- Ceļo** Atlido aprīlī–maija sākumā, aizlido augustā–septembrī (uz Āfriku).

Pūces

Dažāda lieluma nakts plēsīgie putni ar asiem, liektiem nagiem un knābi. Kājas vairumam sugu apspalvotas līdz pat nagiem. Samērā liela, apaļa galva, ko var grozīt pat vairāk par 180°. Acis palielas un vērstas uz priekšu. Ļoti laba redze un dzirde. Apspalvojums ļoti miksts, kas nodrošina klusu lidojumu. Abi dzimumi līdzīgi. Vairums sugu aktīvi tikai krēslā un naktī.

Barībā zīdītāji (sevišķi grauzēji), putni, arī abinieki, kukaiņi, tārpi. Ligzda kokos, koku dobumos vai uz zemes. Olas ļoti noapaļotas, baltas. Ligzduļi. Mazuļi pūku tērpā balti vai ar dzeltenīgu nokrāsu (bikšainajam apogam pelēcīgi).

Galvenokārt nometnieki, bet dažām sugām daļa no populācijas aizceļo uz Rietumeiropu. Ceļo tikai naktī vienatnē vai nelielās izklaidu grupās.

Suga visdrošāk nosakāma pēc balss, bet gaismā var saskatīt arī apspalvojuma krāsu, sejas plīvura izskatu ("sejas izteiksmi") un acu krāsu.

Pasaulē vairāk par 140 sugām, Latvijā – 13.

Bez šeit aprakstītajām sugām reti vai ļoti reti ligzdo

plīvurpūce – *Tyto alba*

(Barn Owl. Schleiereule. Сипуха.) –

atšķirībā no citām pūcēm ir gaišs sejas plīvurs un vēderpuse gandrīz bez raibumiem;

apodziņš – *Glaucidium passerinum*

(Pygmy Owl. Sperlingskauz. Воробьиный сыч.) –

vismazākā no mūsu pūcēm – mazāka pat par mājas strazdu;

mājas apogs – *Athene noctua*

(Little Owl. Steinkauz. Домовый сыч.) –

diezgan līdzīgs bikšainajam apogam, bet neuzturas mežos un ir atšķirīga balss;

purva pūce – *Asio flammeus*

(Short-eared Owl. Sumpfohreule. Болотная сова.) –

viegli var sajaukt ar ausaino pūci, bet uz galvas nav izteikti pagarinātu spalviņu ("austiņu").

No taigas un tundras reģioniem retumis iecelo

baltā pūce – *Nyctea scandiaca*

(Snowy Owl. Schneeeule. Белая сова.) –

apspalvojums gandrīz pilnīgi balts;

ziemeļu pūce – *Strix nebulosa*

(Great Grey Owl. Bartkauz. Бородатая неясыть.) –

ļoti liels sejas plīvurs ar koncentriskām tumšām līnijām.

Vienu reizi no dienvidu reģioniem iecelojusi

mazā pūcite – *Otus scops*

(Scops Owl. Zwergohreule. Сплюшка.) –

pēc izskata atgādina miniatūru ausaino pūci.

Ūpis

Bubo bubo

Eagle Owl. Uhu. Филин.

Izskats	Lielākā mūsu pūce. Galvas abos sānos pagarinātu spalvu "austiņas". Acis oranžas. Apspalvojuma pamatkrāsa dzeltenbrūna ar tumšām, gareniskām svītrīnām un raibumiem.
Bals	Parastākais sauciens – dobjs "hūū-u", ko tēviņš izdod gandrīz cauru gadu (ievērojami biežāk riesta laikā), dzirdams ļoti tālu.
Sastop	Skuju koku (sevišķi priežu), retāk jauktos mežos. Barību meklē arī pie ūdeņiem (ūdensputnus) vai izgāztuvēm (grauzējus). Ļoti reti.
Ligzdo	Galvenokārt uz zemes, pie koku stumbriem, arī klinšu dobumos. Ligzda var būt arī kokos, vecās citu lielāku putnu ligzdās. Marta beigās–aprīlī. 2-3 olas.
Ceļo	Nometnieks.

Ausainā pūce

Asio otus

Long-eared Owl. Waldohreule. Ушастая сова.

Izskats	Vidēja lieluma pūce. Galvas abos sānos pagarinātu spalvu "austiņas". Acis oranždzeltenas. Apspalvojums pelēcīgi dzeltenbrūns ar tumšiem gareniskiem raibumiem un šķērsvītrām.
Nesajaukt	Ar purva pūci, kura aktīva arī dienā, biežāk sēžas uz zemes, atšķirīgu balsi. Tai uz galvas nav pagarinātu "austiņu", krūšu-kakla daļa tumšāka nekā vēders.
Bals	Riesta laikā tēviņš izdod samērā kļu, vaidošu "ūūh ūūh ūūh...". Uztraukumā "kvek-kvek". Jaunie putni pēc ligzdas atstāšanas krēslā un nakti spalgi pikst.
Sastop	Nelielos mežu puduros un krūmājos, kas mijas ar laukiem vai pļāvām, mežmalās, nereti pie apdzīvotām vietām, apstādījumos. Samērā bieži.
Ligzdo	Parasti vecās kraukļu, vārnu vai žagatu ligzdās. Marta beigās–aprīlī. 4-5 olas.
Ceļo	Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī. Daļa pārziemo tepat.

Bikšainais apogs

Aegolius funereus

Tengmalm's Owl. Rauhfußkauz. Мохноногий сыч.

- Izskats** Neliela pūce ar samērā lielu galvu. Acis dzeltenas. Mugurpuse pelēkbrūna ar baltiem pilienveida plankumiem. Baltais sejas plīvurs norobežots ar šauru melnu apmali.
- Bals** Riesta laikā vienmuļu saucienu sērija “up up up up up up up...” (atgādina pupuļa balsi)
- Sastop** Dažādu tipu mežos, purvu un izcirtumu malās. Ne sevišķi bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Galvenokārt dzilnu izkaltos koku dobumos. Martā–aprīlī. 3–6 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet daļa putnu aizceļo vai caurceļo.

Svītrainā pūce

Surnia ulula

Hawk Owl. Spurbereule. Ястребинная сова.

- Izskats** Vidēji liela pūce ar samērā mazu galvu, pagaru asti. Baltais sejas plīvurs norobežots ar melnu apmali. Acis dzeltenas. Mugurpuse brūnmelna ar baltiem raibumiem, vēderpuse balta ar šaurām, tumšām šķērssvītrām. Aktīva arī dienā. Nereti sēž koku galotnēs, uz stabiem. Bieži rausta asti.
- Bals** Uztraukumā griezīgs “ki ki ki ki...”
- Sastop** Dažādos mežos, arī krūmainās pļavās. Ļoti reti.
- Ceļo** Neregulāra caurceļotāja vai ziemas viesis no ziemeļu reģioniem. Oktobrī–aprīlī.

Meža pūce

Strix aluco

Tawny Owl. Waldkauz. Серая неясыть.

- Izskats** Vidēja lieluma pūce ar labi izteiktu pelēkbrūnu sejas plīvuru. Acis melnas. Apspalvojuma pamatkrāsa variē no pelēcīgas līdz rūsganbrūnai ar tumšiem un gaišiem raibumiem. Vēderpusē tumšo raibumu forma bultveidīga.
- Nesajaukt** Ar urālpūci, kas aktīva arī dienā, gaišāku apspalvojuma pamatkrāsu, nedaudz mazākām acīm, vienkāršiem gareniskiem raibumiņiem vēderpusē un citādu balsi.
- Balss** Riesta laikā tēviņi ar starplaikiem izdod saucienu "hūū hu-huhuhh", mātītes atbild "ke-vik".
- Sastop** Dažāda tipa mežos, parkos, kapsētās. Samērā bieži.
- Ligzdo** Dabiskos koku dobumos vai būros. Martā–aprīlī. 2-4 olas.
- Celo** Nometnieks.

Urālpūce

Strix uralensis

Ural Owl. Habichtskauz. Длиннохвостая неясыть.

- Izskats** Nedaudz lielāka par meža pūci, brūnganpelēcīgu sejas plīvuru. Acis melni brūnas. Apspalvojuma pamatkrāsa bāli pelēcīga ar tumšiem un gaišiem raibumiem. Vēderpusē vienkārši (ne bultveida) gareniski raibumi.
- Nesajaukt** Ar meža pūci, kurai tumšāka apspalvojuma pamatkrāsa, nedaudz lielākas acis, vēderpusē tumšo raibumu forma bultveidīga, atšķirīga balss.
- Balss** Riesta laikā tēviņiem dobjs "ūūū u u-hu".
- Sastop** Lielos mitros skuju koku vai jauktos mežos. Nevienmērīgi, galvenokārt Latvijas austrumu daļā.
- Ligzdo** Koku dobumos, būros, vecās plēsīgo putnu ligzdās, uz nolauztu koku stubeņiem. Aprīlī. 3-4 olas.
- Celo** Nometnieks.

Lēļi

Naktspatni ar šauriem, gariem spārnieniem un asti. Acis lielas. Knābis neliels, bet muti var atplest ļoti plati.

Pasaulē ap 100 sugu, Latvijā – 1:

vakarlēpis – *Caprimulgus europaeus*

(Nightjar. Ziegenmelker. Козодой.) –

apspalvojuma krāsa ļoti maskējoša. Balss atgādina vienmuļu ņurrāšanu. Pa dienu parasti guļ uz zemes vai gareniski uz koka zara. Krēslā un naktī lidojumā tvarsta kukaiņus. Uzturas sausos jauktos vai skuju koku mežos (sevišķi priežu silos), izcirtumos. Sastopams samērā bieži, bet sakarā ar nakts dzīvesveidu reti redzams.

Ligzdo maijā–jūlijā. 2 raibas olas dēj tieši uz zemes. Ligzduļi.

Atlido maijā, aizlido augustā–septembrī (uz Āfriku).

Svīres

Nelieli putni, piemēroti veiklai un ilgstošai lidošanai – šauriem, gariem spārnieniem. Īsajām kājām asi nagī, ar kuriem pieķeras pat pie vertikālām sienām. Abi dzimumi līdzīgi. Barojas ar kukaiņiem, ko medī lidojumā.

Pasaulē ap 85 sugām, Latvijā – 1.

Zaļvārnveidīgie

Krāšņi putni, bet sugas ļoti atšķirīgas pēc izskata. Abi dzimumi līdzīgi. Ligzduļi. Lielākā daļa sugu apdzīvo tropiskos reģionus. Pasaulē ap 200 sugu, Latvijā – 4.

Bez šeit aprakstītajām sugām paretam ieeļo

bišu dzenis – *Merops apiaster*

(European Bee-eater. Bienenfresser. Золотистая щурка.) –

ļoti krāšņs apspalvojums – mugurpuse kastaņbrūna, rīkle dzeltena, vēderpuse zilganzaļa. Pagarinātas astes centrālās spalvas.

Svīre

Apus apus

Common Swift. Mauersegler. Черный стриж.

- Izskats** Spārni gari un sirpjveidīgi, pāsās astes gals nedaudz šķelts. Viss apspalvojums brūnganmelns, tikai rikle gaiša. Jauniem putniem spalvu gali nedaudz gaišāki, tāpēc apspalvojums sīki raibumots.
- Nesajaukt** Ar bezdelīgām, kurām īsāki spārni, vēderpuse balta un atšķirīga balss.
- Balss** Griezīgs "srīi, srīi, srīi...".
- Sastop** Pilsētās un citās lielākās apdzīvotās vietās. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Ēku sienu spraugās, pažobelēs, koku dobumos, arī būros. Jūnijā–jūlijā. 2-3 baltas olas. Ligzduļi.
- Ceļo** Dienā un nakti izklaidu baros. Atlido maija vidū, aizlido jūlijā–augustā (uz Āfriku).

Pupuķis

Upupa epops

Hoopoe. Wiedehopf. Удод.

- Izskats** Putns ar kuplu cekulu uz galvas, ko var izvērst un sakļaut. Knābis pagarš, mazliet noliekts. Spārni un mugurpuse ļoti kontrastaina – ar melnām un baltām šķērsvītrām, pārējais apspalvojums iesārti brūns. Barojas uz zemes ar kukaiņiem un to kāpurjiem.
- Balss** Vienmuļa "up-up-up".
- Sastop** Apdzīvotās vietās, sausus priežu mežos, dārzos. Ļoti reti.
- Ligzdo** Koku dobumos, pajumtēs, ēku sienu spraugās. Ligzda bez izklājuma. Maijā–jūlijā. 5-8 zaļganpelēcīgas olas.
- Ceļo** Galvenokārt nakti vienatnē. Atlido aprīļa beigās, aizlido augustā–septembrī (uz Āfriku).

Zaļā vārna

Coracias garrulus

Roller. Blauracke. Сизоворонка.

- Izskats** Vidēji liels putns ar spilgtu apspalvojumu. Galva, vēderpuse un spārnu priekšmala zaļganzila. Mugura brūna. Jauniem putniem apspalvojuma pamatkrāsa gaiši brūngana. Visbiežāk sēž uz stabiem, vadiem vai atsevišķā kokā, no kurienes medī vaboles, sienāžus, tārpus, sikus abiniekus.
- Balss** Mazliet ķērcošs "rrak-ak".
- Sastop** Agroainavās, ceļmalās, mežmalās, bīrzīs, parkos. Ļoti reti.
- Ligzdo** Koku dobumos, būros. Ligzda parasti bez izklājuma. Jūnijā–jūlijā. 4-6 baltas olas.
- Ceļo** Dienā vienatnē vai nelielās grupiņās. Atlido maijā, aizlido augustā (uz Āfriku).

Zivju dzenītis

Alcedo atthis

Common Kingfisher. Eisvogel. Зимородок.

- Izskats** Neliels drukns putns ar samērā lielu galvu, pagaru spēcīgu knābi, īsām kājām un asti. Apspalvojums ļoti spilgts – mugurpuse pārsvarā zaļganzila. Vēderpuse rūsganbrūna. Parasti sēž uz zariem, kas pārkārušies ūdenim, no kurienes pikē ūdenī pēc barības – sīkām zivtiņām vai ūdens kukaiņiem.
- Balss** Skanīgs, gari stiepts "tvī-ī".
- Sastop** Galvenokārt pie upēm, strautiem. Samērā reti un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Paša izraktās alās upju vai strautu krastos. Maijā–jūnijā. 6-7 baltas olas.
- Ceļo** Galvenokārt naktī vienatnē. Atlido aprīlī, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Ūdeņiem neaizsalstot, daļa pārzīemo tepat.

Dzeņi

Vidēji lieli un nelieli mežu putni, piemērojušies koku kalšanai (barojoties un gatavojot ligzdvieta) – ar spēcīgu knābi, ļoti stingrām astes spalvām (atbalstam pret koku) un asiem nagiem. Apspalvojums lielāki daļai sugu ļoti raibs un kontrastains. Vertikāli pārvietojas pa koka stumbru. Vairumam sugu lidojums viļņveidīgs.

Riesta laikā ar knābi bungo (parasti abi dzimumi) pa izmeklētu sausu koka zaru, tāpēc skaņa tālu dzirdama. Ligzdo koku dobumos, ko paši (izņemot tītiņu) izkaļ. Ligzda bez speciāla izklājuma. Olas baltas. Ligzduļi. Barībā galvenokārt koksngrauzi kukaiņi un to kāpuri, ko, kaļot bojātos kokus, izvelk ar ļoti garo mēli.

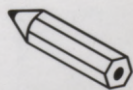
Sugu noteikšanā svarīga galvas un muguras krāsa un ornamenti, dažām sugām arī raksturīgā balss.

Pasaulē ap 200 sugu, Latvijā – 9.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā diezgan reti ligzdo

trīspirkstu dzeņis – *Picoides tridactylus*

(Three-toed Woodpecker. Dreizehenspecht. Трехпалый дятел.) – kājai tikai 3 pirksti. Tēviņiem galvas virsa dzeltena, māītei – pelēcīgi balta.

Dižraibais dzenis

Dendrocopos major

♂♀

Great Spotted Woodpecker. Buntspecht.
Большой пестрый дятел.

- Izskats** Uz mugurpuses melnbaltā ornamenta izdalās balti plecu laukumi. Vēders balts, bez raibumiem. Zemaste sarkana. Galvas sānos melna svītra stiepjas no knābja pamata līdz pakausim. Mātītei visa galvas virsa melna, tēviņam pakausis sarkans. Jauniem putniem sarkana visa galvas virsa. Ziemā barojas arī ar skuju koku sēklām, izlobot tās no čiekuriem, ko iespilē speciāli izkaltos koku iedobumos.
- Nesajaukt** Ar citiem "raibajiem" dzeņiem, it īpaši ar vidējo dzeni, kam arī uz pleciem balti laukumi, bet atšķirīgs galvas ornaments un vēderpusē tumši raibumiņi, raksturīga balss.
- Balss** Atsevišķs "kik" vai to sērija "kik kik kik kik...". Bungošanas atsevišķa kārtā diezgan īsa – ap 1/2 sekundi.
- Sastop** Dažādu tipu mežos. Ziemā arī apdzīvotās vietās, nereti apmeklē putnu barotavas. Bieži.
- Ligzdo** Dobumu izkaļ lapu kokos (visbiežāk apšē). Maijā–jūnijā. 4-7 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet dažos gados augustā–oktobrī daļa putnu veic tālākus pārlidojumus (invāzijas).

Vidējais dzenis

Dendrocopos medius

Middle Spotted Woodpecker. Mittelspecht.
Средний дятел.

- Izskats** Mugurpuse melnbalti raibumota, uz pleciem balti laukumi. Vēderpusē tumši raibumiņi, zemaste sārta. Melnā svītra uz vaigiem nav savienota ar knābja pamatu un pakausi. Abiem dzimumiem un jauniem putniem visa galvas virsa sarkana.
- Nesajaukt** Ar citiem "raibajiem" dzeņiem, it īpaši ar dižraibo dzeni, kam arī uz pleciem balti laukumi, bet tas augumā lielāks, atšķirīgu galvas ornamentu un tam vēderpusē bez tumšiem raibumiem.
- Balss** Ļoti raksturīgs, kviecošs "kvē kvē kvē", ļoti atšķirīgs no citu dzeņu balsīm, bet reizēm arī tiem līdzīgs "gig gig gig gig...". Bungo reti.
- Sastop** Lapu koku vai jauktos mežos, kur netrūkst ozolu audzes, arī parkos. Ziemā reizēm apmeklē putnu barotavas. Samērā reti un ļoti nevienmērīgi.
- Ligzdo** Dobumu izkaļ lapu kokos (visbiežāk ozolā). Maijā–jūnijā. 5-6 olas.
- Ceļo** Nometnieks.

Baltmugurdzenis

Dendrocoptes leucotos

♂

White-backed Woodpecker. Weißrückenspecht.
Белоспинный дятел.

- Izskats** Uz spārnjiem mugurpusē melnas un baltas šķērssvītras, pleci melni (bez baltiem laukumiem), muguras lejasgals balts (vislabāk redzams lidojumā). Baltā vēdera sānos tumši raibumiņi, zemaste sarkana. Tēviņiem visa galvas virsa sarkana, mātītēm – melna. Jauniem putniem galvas virsa ar sarkaniem raibumiem.
- Nesajaukt** Ar citiem "raibajiem" dzeņiem, it īpaši ar mazo dzeni, kas ievērojami mazāks, un vidējo dzeni, kam citāds muguras ornaments.
- Balss** Līdzīga kā dižraibajam dzenim – "kik". Bungošanas atsevišķa kārtā pagara – līdz 2 sekundēm.
- Sastop** Lapu koku un jauktos mežos, parasti ar melnalkšņu, bērzu vai ozolu audzēm, sevišķi vietās, kur daudz sausu vai nokritušu koku. Samērā reti un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Dobumu parasti izkaļ sausā kokā. Aprīļa beigās–maijā. 3-5 olas.
- Ceļo** Nometnieks.

Mazais dzenis

Dendrocoptes minor

♂♀

Lesser Spotted Woodpecker. Kleinspecht.
Малый пестрый дятел.

- Izskats** Mazākais mūsu dzenis. Mugurpusē ar melnām un baltām šķērssvītrām. Tēviņiem galvas virsa sarkana, mātītēm – dzeltenīgi balta, jauniem putniem tā ar sarkaniem raibumiem.
- Nesajaukt** Ar citiem "raibajiem" dzeņiem, bet tie visi ievērojami lielāki, samērā atšķirīgu balsi.
- Balss** Augsts "kī-kī-kī-kī-kī" (līdzīga balss arī tītiņam), reizēm atsevišķs "kik". Bungo samērā klusu.
- Sastop** Lapu koku vai jauktos mežos, arī upmalās, parkos. Ziemā dažkārt nēdrājos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Dobumu parasti izkaļ satrunējušos koku stubeņos. Maijā–jūnijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet dažos gados septembrī–oktobrī daļa putnu veic tālākus pārlidojumus (invāzijas).

Zaļā dzilna

Picus viridis

Green Woodpecker. Grünspecht. Зеленый дятел.

- Izskats** Mugurpuse zaļa, muguras lejasgals dzeltenīgs; vēderpuse bāli zaļgana. Galvas virsa sarkana, tās sānos ap aci melns laukums; tēviņam melni sarkana bārdas svītra, mātītei tā tikai melna. Jaunie putni blāvāki un ar izteiktiem raibumiem (īpaši vēderpusē). Bieži barojas pie skudru pūžņiem.
- Nesajaukt** Ar pelēko dzilnu, kurai galvas sāni un kakls pelēks; sarkana pierē (tikai tēviņam) un nedaudz atšķirīga balss.
- Balss** Skanīgs "kli-kli-kli-kli", ko izpilda vienmērīgā tempā. Bungo reti.
- Sastop** Galvenokārt jauktos un lapu koku mežos. Samērā reti.
- Ligzdo** Pašizkaltos koku dobumos. Maijā–jūnijā. 5-7 olas.
- Celo** Nometnieks.

Pelēkā dzilna

Picus canus

Grey-headed Woodpecker. Grauspecht. Седой дятел.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa zaļa (mugurpuse) un pelēka (vēderpuse un galva). Virsaste dzeltenīga. Galvas sānos neliela melna bārdas svītra. Tēviņiem uz galvas neliels sarkans laukums. Jauniem putniem galva tikai nedaudz pelēcīga.
- Ar zaļo dzilnu, kurai galvas virsa vairāk sarkana (abiem dzimumiem) un pati galva nav tik pelēka.
- Balss** Skanīgs "kī-kī-kī-kī kī kī" (beigās temps palēnināts), lidojuma "kvik". Bungošanas atsevišķa kārtā ilgst apmēram 1 sekundi.
- Sastop** Jauktu un lapu koku mežos, arī parkos. Ne visai bieži.
- Ligzdo** Dobumu parasti izkaļ apsē. Maijā–jūlijā. 7-9 olas.
- Celo** Nometnieks.

Melnā dzilna

Dryocopus martius

♀

Black Woodpecker. Schwarzspecht. Черный дятел.

- Izskats** Viss apspalvojums melns, tikai galvas virsa (tēviņiem un jauniem putniem) vai pakausis (mātītēm) sarkans.
- Bals** Skaļš, melodisks "tlii" vai "kli-kli-kli-kli", lidojumā arī "kri-kri-kri". Bungošana ļoti skaļa un tās atsevišķa kārtā pagara – līdz 2 sekundēm.
- Sastop** Lielos jauktos vai skuju koku (sevišķi priežu) mežos. Samērā bieži.
- Līdzdo** Dobumu parasti izkaļ priedē vai apse. Aprīlī–jūnijā. 4-6 olas.
- Celo** Nometnieks. Dažkārt rudenos veic nelielus klejojumus.

Tītiņš

Jynx torquilla

Wryneck. Wendehals. Вертишейка.

- Izskats** Neliels putns, ļoti atšķiras no "īstajiem" dzeņiem. Apspalvojums raibs, bet neuzkrītošs un maskējošs. Abi dzimumi līdzīgi. Briesmu brīdī intensīvi groza un loka kaklu. Barojas parasti uz zemes galvenokārt ar skudrām, to olām un kūniņām.
- Bals** Skanīgs "tī-tī-tī-tī..." (ļoti līdzīga mazā dzeņa balsij).
- Sastop** Skrajos dažādu tipu mežos, parkos, dārzos. Samērā bieži.
- Līdzdo** Koku dobumos, būrišos. Jūnijā–jūlijā. 7-10 olas.
- Celo** Nakti vienatnē. Atlido maijā, aizlido augustā–septembrī (uz Āfriku).

Zvirbuļveidīgie

Dažāda lieluma (no zeltgalvīša līdz krauklim) putni. Ligzduļi. Vairumam sugu melodiska dziesma. Sikāks raksturojums atsevišķu dzimtu aprakstos.

Cīruļi

Nelieli, galvenokārt atklātu ainavu putni. Pakaļējam pirkstam pargarš nags. Veikli pārvietojas pa zemi. Vairumam sugu apspalvojums neuzkrītoši raibs – maskējošs. Abi dzimumi līdzīgi. Lidojums nedaudz viļņveidīgs, starp spārnu vēzieniem nelielas pauzes. Dziedot gaisā plivinās uz vietas.

Ligzdo uz zemes. Barībā kukaiņi un to kāpuri, reizēm arī augu sēklas.

Sugu noteikšanā visdrošākās ir balss atšķirības.

Pasaulē ap 80 sugu, Latvijā – 4.

Bez šeit aprakstītās sugas Latvijā kā ligzdotājs (mežmalās, izcirtumos) retāk sastopams

silā cīruļis – *Lullula arborea*

(Woodlark. Heidelerche. Лесной жаворонок.) –

aste īsāka nekā lauku cīruļim, un tās malējās spalvas nav baltas. Bieži sēžas kokos.

Dažviet kā rets ligzdotājs sastopams

cekulainais cīruļis – *Galerida cristata*

(Crested Lark. Haubenlerche. Хохлатый жаворонок.) –

ceklus uz galvas daudz uzkrītošāks nekā lauku cīruļim.

No tundras reģioniem paretam caurceļo

ausainais cīruļis – *Eremophila alpestris*

(Shore Lark. Ohrenlerche. Рогатый жаворонок.) –

ļoti raksturīgs melni dzeltens galvas daļas ornaments. Tēviņiem uz galvas ir pagarinātu spalvu "austiņas".

Bezdelīgas

Nelieli, slaidi putni ar samērā gariem, šauriem spārniem un vairāk vai mazāk šķeltu asti. Ļoti veikli lido. Knābis un kājas īsas. Pa zemi pārvietojas neveikli. Mazuļiem mutes iekšpuse dzeltena.

Barību (sīkus lidojošus kukaiņus) medī lidojumā. Ceļošanas laikā parasti salasās lielos baros, bieži sēžas uz vadiem, kolektīvi nakšņo niedrājos. Ceļo galvenokārt dienā izklaidu baros.

Pārziemo Āfrikā.

Sugu noteikšanā svarīga astes forma, apspalvojuma un balsis īpatnības.

Pasaulē vismaz 75 sugas, Latvijā – 3.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā kā samērā parasta ligzdotāja (ligzdo pašizraktās zemes alās dažādos karjeros) sastopama

krastu čurkste – *Riparia riparia*

(Sand Martin. Uferschwalbe. Береговая ласточка.) –

atšķirībā no čurkstes apspalvojums pelēcīgi brūngans un nav balta virsaste.

Lauku cīrulis

Alda arvensis

Skylark. Feldlerche. Полевой жаворонок.

- Izskats** Neliels putns. Apspalvojums dzeltenīgi brūns ar tumšākiem raibumiem. Malējās stūrspalvas baltas. Reizēm uz galvas uzbož mazu cekuliņu.
- Nesajaukt** Ar sila un cekulaino cīruli, kuriem malējās stūrspalvas nav baltas un cekulainajam cīrulim uz galvas izteikts cekuls.
- Balss** Saucieni "čirup" vai "trri". Dziesma – daudzveidīgu treļļu savirkņējums.
- Sastop** Agroainavā, arī augstajos purvos. Bieži.
- Ligzdo** Uz zemes, zāles stiebrīņiem izklātā bedritē. Maijā–jūlijā. 4-5 raibas olas. Mazuļiem mutes iekšpusē dzeltenīga.
- Ceļo** Dienā, retāk naktī bariņos. Atlido martā, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu).

Bezdelīga

Hirundo rustica

Swallow. Rauchschwalbe. Деревенская ласточка.

- Izskats** Slaidš putns ar ļoti garām malējām stūrspalvām. Visa mugurpuse melna ar zilganu metālisku mirdzumu. Piere un pazode rūsgana, pārējā vēderpuse balta. Stūrspalvu galos balti raibumiņi.
- Balss** Lidojumā "vit vit", uztraukumā "cigzi". Dziesma vīterojša un vidzinoša.
- Sastop** Apdzīvotās vietās. Reizēm barojas virs ūdeņiem. Bieži.
- Ligzdo** Ligzda, veidota no dubļiem un siekalām, piestiprināta ēku iekšpusē pie sienas, sijām vai citām būvkonstrukcijām, arī zem tiltiem. Izklājumā sausi zāles stiebrīņi, putnu spalvas. Maijā–augustā. 4-5 raibas olas.
- Ceļo** Atlido aprīlī, aizlido septembrī.

Mājas čurkste

Delichon urbica

House Martin. Mehlschwalbe. Городская ласточка.

- Izskats** Īsās kājas pilnīgi apspalvotas, aste manāmi šķelta. Mugurpuse melna ar zilganu metālisku mirdzumu, virsaste un visa vēderpuse balta.
- Nesajaukt** Ar krastu čurksti, kura pelēcīgi brūngana un kam nav balta virsaste.
- Balss** "Čurrp", uztraukumā "cī-er". Dziesma – burbuļojoša vīterošana.
- Sastop** Apdzīvotās vietās, arī pilsētās. Bieži.
- Ligzdo** No dubļiem un siekalām veidotā lodveida ligzda ar ieeju sānos piestiprināta ēku sienām, parasti pajumtēs (nereti kolonijveidīgi), arī zem tiltiem. Izklājumā zāle, putnu spalvas. Maijā–jūlijā. 4-6 baltas olas.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido augustā–septembrī.

Čipstes, cielavas

Nelieli, slaidi, pārsvarā atklātu ainavu putni, kas uzturas galvenokārt uz zemes, kaut arī nereti sēžas kokos un krūmos.

Cielavām pagara aste, ko bieži šūpo. Kājas slaidas, vairumam sugu pakalējā pirksta nags pagarināts. Pa zemi pārvietojas staigājot vai skrienot. Lidojums viļņveidīgs (īpaši cielavām). Dažām sugām (sevišķi čipstēm) raksturīgi rieta izlidojumi. Galvenokārt kukaiņēdāji. Ligzdo pārsvarā uz zemes. Mazuļiem mutes iekšpuse sarkanīga vai oranža.

Gājputni. Pārziemo Dienvidēiropā vai Āfrikā.

Sugu noteikt čipstēm visdrošāk pēc balss. Cielavām svarīga mugurpuses un vēderpuses krāsa, kā arī galvas ornamenti.

Pasaulē 54 sugas, Latvijā – 10.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā bieži ligzdo

pļavas čipste – *Anthus pratensis*

(Meadow Pipit. Wiesenpieper. Луговой конек.) –

grūti atšķirama no koku čipstes, vienīgi balss (sevišķi dziesma) citāda.

Samērā reti vai ļoti reti ligzdo

stepes čipste – *Anthus campestris*

(Tawny Pipit. Brachpieper. Полевой конек.) –

mazāk raibumota nekā citas čipstes;

pelēkā cielava – *Motacilla cinerea*

(Grey Wagtail. Gebirgstelze. Горная трясогузка.) –

atšķirībā no dzeltenās cielavas mugurpuse pelēcīga un tēviņiem melna pazode.

No tundras un taigas zonas caurceļo vai ieceļo

akmeņu čipste – *Anthus petrosus*

(Rock Pipit. Strandpieper. Горный конек.) –

apspalvojums nedaudz tumšāks nekā citām čipstēm;

sarkanrīkles čipste – *Anthus cervinus*

(Red-throated Pipit. Rotkehlpieper. Краснозобый конек.) –

riesta tērpā rūsgans pakakles un krūšu laukums;

lielā čipste – *Anthus novaeseelandiae*

(Richard's Pipit. Spornpieper. Степной конек.) –

lielāka un ar garākām kājām nekā citas čipstes.

Koku čipste

Anthus trivialis

Tree Pipit. Baumpieper. Лесной конек.

- Izskats** Apspalvojums neuzkritošs, brūngans ar tumšākiem raibumiem. Ārējās stūrspalvas gaišas. Abi dzimumi līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar citām čipstēm, īpaši pļavu čipsti, bet tai atšķirīga balsis (sevišķi dziesma).
- Balsis** Lidojumā "spūz", uztraukumā "cit". Dziesma "vis-vis-vis-vis vit-vit vie vie sū-a sū-a sū-a". Dziedot parasti paceļas gaisā no koka vai krūma un pusizplestiem spārnieniem planē uz iepriekšējo vai citu nosēšanās vietu.
- Sastop** Dažādu tipu skrajos mežos, mežmalās, arī purvos. Ceļošanas laikā vairāk atklātās vietās. Ļoti bieži.
- Ligzdo** Uz zemes. Ligzda izklāta zāles stiebrīņiem, sariem un labi paslēpta augājā. Maijā–jūlijā. 4-6 ļoti variējoši raibumotas olas.
- Ceļo** Galvenokārt dienā izklaidu bariņos. Atlido aprīļa beigās, aizlido septembrī.

Baltā cielava

Motacilla alba

♂

White Wagtail. Bachstelze. Белая трясогузка.

- Izskats** Tēviņiem kontrastains melni balts galvas daļas ornamenti. Mugura pelēka, vēders balts. Mātītēm apspalvojums mazāk kontrastains. Jaunie putni pelēcīgi, bez kontrastainā galvas daļas ornamenta.
- Balsis** Mundrs "clī-vit" (uzsvērtā otrā zilbe) biežāk dzirdams lidojumā. Dziesma grūti aprakstāma čivināšana.
- Sastop** Kultūrainavā, upju krastos, arī sūnu purvos. Ceļošanas laikā nereti nakšņo niedrājos. Ļoti bieži.
- Ligzdo** Būvmateriālu krājumos, ēku spraugās vai pajumtēs, zem tiltiem, retāk augsnes iedobumos. Ligzda veidota no zāles stiebrīņiem un saknītēm, sūnām, izklāta sariem, vilnu, putnu spalvām. Aprīlī–jūlijā. 5-6 olas, pārklātas daudziem pelēcīgi brūniem raibumiņiem.
- Ceļo** Dienā izklaidu bariņos. Atlido aprīlī, aizlido septembrī–oktobrī.

Latvijas nacionālais putns.

Dzeltenā cielava

Motacilla flava

♂♀

Yellow Wagtail. Schafstelze. Желтая трясогузка.

- Izskats** Vēderpuse dzeltena, mugurpuse zaļgana. Tēviņiem galvas virsa un vaigi pelēki vai gandrīz melni. Mātītēm apspalvojums ievērojami blāvāks. Jauniem putniem vēderpuse dzeltenīgi balta, mugurpuse olīvbrūngana.
- Nesajaukt** Ar pelēko cielavu, kurai mugurpuse pelēcīga, tēviņiem pazode melna, un dzeltengalvas cielavu, kuras tēviņa visa galva dzeltena. Mātītes un jaunos putnus dabā no radniecīgām sugām atšķirt reizēm ļoti grūti.
- Balss** Lidojumā parasti "fu-ci" (uzsvērta otrā zilbe). Dziesma – grūti aprakstāma čivināšana.
- Sastop** Pļāvās, ganībās, purvos. Ceļošanas laikā parasti nakšņo niedrājos. Bieži.
- Ligzdo** Uz zemes. Ligzda izklāta zāles stiebrīņiem, sariem un labi paslēpta augājā. Maijā–jūlijā. 5-6 olas, pārklātas daudziem dzeltenīgi brūniem raibumiņiem.
- Ceļo** Dienā izklaidu bariņos. Atlido aprīļa beigās, aizlido augustā–septembrī.

Dzeltengalvas cielava *Motacilla citreola*

♂

Citrine Wagtail. Zitronenstelze.
Желтоголовая трясогузка.

- Izskats** Tēviņiem vēderpuse un galva dzeltena, kakla mugurpusē melna šķērsvītra, mugura pelēka, uz spārniem 2 baltas šķērsvītras. Mātītes ievērojami blāvākas, bez melnās kakla šķērsvītras.
- Nesajaukt** Ar dzelteni cielavu, kurai mugurpuse zaļgana, bet mātītes, kā arī jaunos putnus dabā atšķirt reizēm ļoti grūti.
- Balss** Ļoti līdzīga dzeltenās cielavas balsij.
- Sastop** Mitrās, ciņainās pļāvās ūdeņu tuvumā, arī purvos. Ļoti reti.
- Ligzdo** Uz zemes, ligzda labi paslēpta augājā. Maijā–jūnijā. 4-6 blīvi raibumotas olas.
- Ceļo** Atlido aprīļa beigās, aizlido augustā–septembrī.

Zīdastes

Nelieli, samērā krāšņi putni ar cekulu uz galvas. Nelīdzdošanas periodā barībā galvenokārt ogas un augļi, reizēm medī lidojošus kukaiņus gaisā.

Pasaulē 8 sugas, Latvijā – 1.

Ūdensstrazdi

Nelieli, drukni putni ar īsu, mazliet uz augšu vērstu asti. Peld un nirst ūdenī pēc barības – ūdenskukaiņiem un to kāpurjiem.

Pasaulē 4 sugas, Latvijā – 1.

Paceplīši

Nelieli putni ar īsiem, noapaļotiem spārniem. Abi dzimumi līdzīgi. Kukaiņēdāji.

Pasaulē 59 sugas, Latvijā – 1.

Pelkājītes

Nelieli, neuzkrītoši putni. Abi dzimumi līdzīgi. Barību (kukaiņus, to kāpurus, arī sēklas) iegūst galvenokārt uz zemes.

Pasaulē 13 sugas, Latvijā – 1.

Zīdaste

Bombycilla garrulus

Waxwing. Seidenschwanz. Свиристель.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa brūngana. Zemaste sarkana, astes gals dzeltens. Spārnu galos dzeltenī balts ornaments. Abi dzimumi samērā līdzīgi. Parasti uzturas lielākos vai mazākos baros.
- Nesajaukt** Lidojumā (no lielāka attāluma) ar mājas strazdu, bet labi atšķirama pēc balsis.
- Balss** Vibrējošs "srīīī".
- Sastop** Apdzīvotās vietās (ari pilsētās), dārzos, parkos, mežmalās. Atsevišķos gados samērā bieži.
- Ceļo** Caurceļo un ieceļo (ziemas viesis) no tundras un taigas zonas. Atlido oktobrī, aizlido aprīlī–maijā sākumā. Dažos gados ieceļo lielākā skaitā (invāzijas).

Ūdensstrazds

Cinclus cinclus

Dipper. Wasseramsel. Оляпка.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa brūnganmelnā. Krūšu daļā uzkrītošs balts laukums. Abi dzimumi līdzīgi. Stāvēt bieži klanās. Lidojums taisns un straujš, zemu virs ūdenslīmeņa.
- Balss** Īss "cret". Dziesma paklusa, grūti aprakstāma čivināšana.
- Sastop** Pie upēm un strautiem (sevišķi ūdenskritumu tuvumā). Līdzdo ļoti reti. Kā ieceļotājs (ziemas viesis) biežāk, bet nevienmērīgi.
- Līdzdo** Patiltēs, upju krastu zemes iedobumos. Līdzda veidota no sūnām un zāles stiebrīņiem, izklājumā koku lapas. Aprīlī–maijā. 5–6 baltas olas. Mazuļiem mutes iekšpuse oranždzeltēna.
- Ceļo** Ziemotāji atlido (galvenokārt no Skandināvijas) oktobrī–novembrī, aizlido martā–aprīlī.

Paceplītis

Troglodytes troglodytes

Wren. Zaunkönig. Крапивник.

- Izskats** Ļoti mazs, kustīgs putns ar īsu, vertikāli izslietu asti. Apspalvojuma pamatkrāsa rūsganbrūna ar tumšākiem raibumiņiem un šķērsvitrām. Reti var redzēt, jo parasti slēpjas. Stāvoņi bieži klanās. Lidojums straujš un taisns.
- Balss** Parasti ātrs "cek-cek-cek-cek...", arī "tik" vai "cerr". Dziesma melodiska un samērā skaļa čivināšana.
- Sastop** Dažādos jauktos un skuju koku (sevišķi egļu) mežos. Bieži.
- Ligzdo** Starp nogāzušos koku saknēm, žaģaru kaudzēs, biežās eglītēs vai paegļos. Ligzda lodveida ar ieeju sānos, veidota no sūnām, sausām koku lapām, papardēm, izklāta putnu spalvām. Maijā–jūlijā. 5-8 gaišas olas ar nelieliem sarkanbrūnganiem raibumiņiem. Mazuļiem mutes iekšpuse dzeltena.
- Ceļo** Nakti vienatnē. Atlido marta beigās, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Siltās ziemās daži pārzīemo tepat.

Peļkājīte

Prunella modularis

Dunnock. Heckenbraunelle. Лесная завирушка.

- Izskats** Brūngani raibs putns ar pelēku galvu un krūtīm. Reti var redzēt, jo parasti slēpjas skuju koku jaunaudzēs.
- Balss** Lidojumā (ceļojot) "si-si-si". Dziesma melodiska, bet sasteigta vīterošana. Bieži dzied koku galotnēs.
- Sastop** Dažādos jauktos un skuju koku (sevišķi egļu) mežos ar bagātīgu pamežu. Samērā bieži.
- Ligzdo** Nelielās eglītēs vai paegļos. Ligzda no sīkiem zariņiem, sūnām, zāles stiebriņiem, izklāta ar zīdītāju sariem un vilnu. Maijā–jūnijā. 4-5 zilas olas. Mazuļiem mutes iekšpuse oranža ar diviem melniem plankumiņiem uz mēles.
- Ceļo** Gan dienā, gan naktī, pārsvarā vienatnē. Atlido aprīlī, aizlido septembrī–oktobrī (uz Dienvideiropu).

Meža strazdi, čakstītes u.c.

Nelieli un vidēji lieli dziedātājputni, kas apdzīvo gan atklātas ainas, gan dažādu tipu mežus, krūmājus. Daļa sugu ar samērā spilgtu apspalvojumu. Jaunie putni vairumam sugu ļoti raibumoti, un to noteikšana bieži apgrūtināta.

Pa zemi pārvietojas galvenokārt lēcieniem. Lidojums taisns vai nedaudz viļņveidīgs.

Barībā galvenokārt kukaiņi, to kāpuri, tārpi, bet ceļošanas un ziemošanas laikā arī ogas, augļi.

Ligzdo gan uz zemes, gan paaugstinātās vietās (zemu nelielos kokos). Mazuļiem mutes iekšpuse dzeltena vai oranža.

Sugu noteikšanā svarīga vispārējā apspalvojuma krāsa, atsevišķu ķermeņa daļu ornamenti, kā arī balss (sevišķi dziesma).

Pasaulē vairāk nekā 350 sugu, Latvijā – 16.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā samērā reti un nevienmērīgi ligzdo

zilriklīte – *Luscinia svecica*

(Bluethroat. Blaukehlchen. Варакушка.) –

astes malējo spalvu pamatdaļa rūsgana. Tēviņiem rikle zila, bet tās centrā neliels balts vai sarkans laukumiņš;

melns erickiņš – *Phoenicurus ochruros*

(Black Redstart. Hausrotschwanz. Горихвостка-чернушка.) –

tēviņu apspalvojuma pamatkrāsa melni pelēka. Mātītēm atšķirībā no erickiņa krūtis pelēcīgas (nevis dzeltenīgas);

sila strazds – *Turdus viscivorus*

(Mistle Thrush. Misteldrossel. Деряба.) –

lielākais no meža strazdiem. Lidojumā spārnu apakšpuse balta tāpat kā pelēkajam strazdam, bet tam virsaste pelēka, nevis brūngana.

No tundras vai taigas zonas reizēm ieceļo (caurceļo)

apkakles strazds – *Turdus torquatus*

(Ring Ouzel. Ringdrossel. Белозобый дрозд.) –

lidzīgs melnajam meža strazdam, bet uz krūtīm vairāk vai mazāk izteikts balts laukums;

melnrīkles strazds – *Turdus ruficollis*

(Black-throated Thrush. Schwarzkehldrossel. Чернозобый дрозд.) –

tēviņiem melna rīkle un krūtis;

raibais zemesstrazds – *Zoothera dauma*

(White's Thrush. Erddrossel. Пестрый дрозд) –

gandrīz visu putna ķermeni klāj nelieli tumši raibumi.

No dienvidu reģioniem reti ieceļo

tumšā čakstīte – *Saxicola torquata*

(Stonechat. Schwarzkehlchen. Черноголовый чекан.) –

tēviņiem atšķirībā no lukstu čakstītes visa galva tumša.

Sarkanriklīte

Erithacus rubecula

Robin. Rotkehlchen. Зарянка.

- Izskats** Padrukns putns ar īsu kaklu. Mugurpuse vienveidīga, brūngana. Uz krūtīm oranžs laukums. Abi dzimumi līdzīgi. Stāvoņi bieži klanās.
- Balss** Īss sauciens "tik" vai ātra saucienu virkne "tik-ik-ik-ik...". Lidojumā "tsi". Dziesma – augstu toņu svilpienu un vidžināšanas savirkņējums.
- Sastop** Dažādu tipu mežos ar bagātīgu pamežu, krūmājos. Bieži.
- Ligzda** Uz zemes starp saknēm. Ligzda veidota no lapām, zāles sūnām, izklājumā sari. Maijā–jūlijā. 5-6 olas ar blāviem, dzeltenīgi brūniem raibumiņiem.
- Ceļo** Naktī vienatnē vai izklaidu grupās. Atlido aprīlī, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Siltās ziemās dažī pārziemo tepat.

Lakstīgala

Luscinia luscinia

Thrush Nightingale. Sprosser. Соловей.

- Izskats** Abiem dzimumiem apspalvojums brūngans. Uz krūtīm vāji izteikti, izplūduši tumšāki raibumi. Aste rūsgana. Reti var redzēt, jo slēpjas lapotnē.
- Balss** Uztraukumā "hūit", "terr" vai "tak". Dziesma ļoti skaļa un melodiska ("pogošana"), balsienus parasti atkārtojot vairākas reizes. Dzied galvenokārt krēslā un naktī.
- Sastop** Krūmājos īpaši ūdeņu tuvumā, birzīs, arī parkos un dārzos. Samērā bieži.
- Ligzda** Uz zemes. Ligzda labi apslēpta, veidota no sausām koku lapām, zāles stiebriņiem, saknītēm. Jūnijā–jūlijā. 4-6 tumšas olas.
- Ceļo** Naktī vienatnē. Atlido maija sākumā, aizlido augustā (uz Āfriku).

Erickiņš

Phoenicurus phoenicurus

♂♀

Common Redstart. Gartenrotschwanz. Горихвостка-лысушка.

- Izskats** Spilgts apspalvojums, rūsgana aste, ko bieži tricina. Pavasarī tēviņiem rikle un vaigi melni, mugurpuse pelēka, piere balta, vēderpuse rūsgana. Mātītēm vēderpuse nedaudz dzeltenīgi rūsgana, pārējais pelēcīgi brūns.
- Nesajaukt** Mātīti ar melno erickiņu, kam krūtīs pelēkas, bet ne dzeltenīgas.
- Balss** Uztraukumā "hī-taktak". Dziesma "hī-tatata", kam seko vīterošana.
- Sastop** Jauktos un priežu mežos, dārzos, parkos. Bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzda** Koku dobumos un būrišos. Ligzda no zāles, saknītēm, sūnām, izklājumā vilna un spalvas. Maijā–jūnijā. 6-7 gaiši zilās olas.
- Ceļo** Naktī vienatnē. Atlido aprīļa beigās, aizlido septembrī (uz Āfriku).

Lukstu čakstīte

Saxicola rubetra

♂♀

Whinchat. Braunkehlchen. Луговой чекан.

- Izskats** Pie pašās astes pamata balti laukumi. Pavasari tēviņiem tumši vaigi, ko aptver šaura gaiša josla, krūtis oranždzeltenīgas. Mātītēm apspalvojums mazāk kontrastains. Rudenī abi dzimumi samērā līdzīgi. Parasti sēž lakstaugu vai krūmu galotnē.
- Nesajaukt** Ar tumšo čakstīti, kuras tēviņam visa galva tumša, mātīte grūti atšķirama, vienīgi pie astes pamata nav gaišo laukumu.
- Bals** Uztraukumā "jū-tektek". Dziesma čerkstoša, aprauta vīterošana.
- Sastop** Pļavās, ganībās, grāvju un ceļu malās, purvos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Uz zemes. Ligzda labi apslēpta augājā. Maijā–jūnijā. 5-7 zilās olas.
- Ceļo** Naktī vienatnē. Atlido aprīļa beigās, aizlido augustā–septembrī (uz Āfriku).

Akmeņčakstīte

Oenanthe oenanthe

♀

Northern Wheatear. Steinschmätzer. Камышка.

- Izskats** Virsaste un daļa no astes balta, astes gals melns (tas ļoti uzkrītošs lidojumā). Pavasari tēviņam gar aci stiepjas plata melna josla. Galvas virsa un mugura pelēka, spārni tumši. Mātītei apspalvojums mazāk ornamentēts, brūnganāks. Rudenī abi dzimumi samērā līdzīgi. Uzturas galvenokārt uz zemes vai kāda paaugstinājuma. Bieži klanās un šūpo asti. Parasti lido tuvu zemei.
- Bals** Mundrs "vit-čak čak". Dziesma – sasteigta vīterošana, ko bieži izpilda lidojumā.
- Sastop** Kultūrainavā, parasti apdzīvotu vietu tuvumā. Visbiežāk būvlaukumos. Ne visai bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Būvmateriālu vai būvgružu kaudzēs, ēku vai citu būvkonstrukciju spraugās un iedobēs. Ligzda veidota no zāles stiebrīņiem, saknītēm, lapām, izklājumā zīdītāju sari, vilna, putnu spalvas. Maijā–jūnijā. 5-6 gaišzilas olas.
- Ceļo** Naktī vienatnē. Atlido aprīlī, aizlido septembrī (uz Āfriku).

Melnais meža strazds *Turdus merula*

♂♀

Blackbird. Amsel. Черный дрозд.

- Izskats** Pieaugušam tēviņam apspalvojums pilnīgi melns. Knābis un acu gredzens oranždzeltens. Māte tumši brūna ar nedaudz gaišāku raibumojumu vēderpusē. Bieži uzturas uz zemes.
- Nesajaukt** Ar apkakles strazdu, kam uz krūtīm vairāk vai mazāk izteikts balts laukums.
- Balss** Uztraukumā skanīgs sauciens "cink-cink-cink..." vai "čak-čak-čak", arī stiepts "srīi" (biežāk lidojumā, arī ceļojot). Dziesma – gari stiepta, melodiska svilpošana.
- Sastop** Dažādu tipu mežos, parkos, dārzos, apdzīvotu vietu (arī pilsētu) apstādījumos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Zemu, uz celmiem, nolauztiem kokiem, koku vai krūmu zariem. Ligzda no sikiem zariņiem, sūnām, zāles stiebriņiem, saknītēm, sajauktām ar dubļiem. Izklājumā tievāki zāles stiebriņi. Aprīlī–jūnijā. 4-5 sarkanīgi brūni raibumotas olas.
- Ceļo** Galvenokārt naktī, vienatnē vai izklaidu grupās. Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī (uz Rietumeiropu). Daļa pārziemo tepat.

Pelēkais strazds

Turdus pilaris

Fieldfare. Wacholderdrossel. Рябинник.

- Izskats** Galva un virsaste pelēka, mugura sarkanīgi brūna, aste melna. Uz gaišās vēderpuses V veidīgi, tumši raibumi. Lidojumā spārnu apakšpusē balts laukums. Abi dzimumi samērā līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar sila strazdu, kam arī spārnu apakšpuse balta, bet mugura pelēcīga, virsaste brūngana.
- Balss** Uztraukumā "čak-čak-čak" vai "terr-terr-terr", lidojumā (arī ceļojot) "sīi sīi". Dziesma – sasteigta vīterošana, ko izpilda vai nu lidojumā, vai sēžot koka galotnē.
- Sastop** Mežmalās, birzīs, upmalu krūmājos, parkos, dārzos, alejās. Vasaras beigās barojas arī ogu dārzos. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Koku vai krūmu zaru žāklēs (nereti nelielās kolonijās). Ligzda veidota no saknītēm, dubļiem, zāles stiebriņiem. Aprīlī–jūlijā. 5-6 sarkanīgi brūni raibumotas olas.
- Ceļo** Galvenokārt dienā, nereti palielos baros. Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī (uz Rietumeiropu). Daļa pārziemo tepat.

Dziedātājstrazds

Turdus philomelos

Song Thrush. Singdrossel. Певчий дрозд.

- Izskats** Mugurpuse brūngana, vēderpuse gaiša ar tumšiem plankumiņiem. Lidojumā spārnu apakšpusē dzeltenīgi oranžs laukums. Abi dzimumi līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar plukšķi, kam izteikta uzacu svītra un spārnu apakšpusē sarkanīgi oranža, atšķirīga balss.
- Balss** Uztraukumā skanīgs "stilik-zik zik zik zik...". Lidojumā (sevišķi ceļojot) īss "cip". Dziesma melodiska, svilpjoša. Atsevišķus balsienus bieži atkārto 2-4 reizes. Parasti dzied koka galotnē.
- Sastop** Dažādu tipu mežos, purvu malās, vecos parkos. Bieži.
- Ligzdo** Nelielos kokos (parasti zemu) pie stumbra, uz celmiem, nokritušu koku zaros. Ligzda no sikiem zariņiem, zāles stiebriņiem, saknītēm, izklājumā sacietējis praulu un siekalu sajaukums. Aprīlī-jūnijā. 4-6 gaiši zilās olas ar melniem raibumiņiem.
- Ceļo** Galvenokārt nakti, vienatnē vai izklaidu grupās. Atlido marta beigās, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu).

Plukšķis

Turdus iliacus

Redwing. Rotdrossel. Белобровик.

- Izskats** Mugurpuse viendabīgi brūngana, vēderpuse gaiša ar tumšām garensvītriņām. Uzkrītoša, gaiša uzacu svītra. Ķermeņa sāni rūsgani. Lidojumā spārnu apakšpusē sarkanīgi oranžs laukums. Abi dzimumi līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar dziedātājstrazdu, kam nav izteiktas uzacu svītras un spārnu apakšpusē ir dzeltenīgi oranža, atšķirīga balss.
- Balss** Uztraukumā tarkšķošs "tred-tred-tred...". Lidojumā (sevišķi ceļojot) stiepts "cīī". Dziesma sākumā kā "vī-tjau tjau tjau", kam seko sasteigta vīterošana. Ceļošanas laikā bara putni parasti dzied vienlaicīgi, korī.
- Sastop** Galvenokārt jauktos mežos, bīrzīs, krūmājos, parkos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Nelielos kokos (visbiežāk eglītēs, paegļos) pie stumbra, uz celmiem, žagaru kaudzēm. Ligzda no zāles stiebriņiem, sūnām, dubļiem. Aprīlī-jūnijā. 4-5 sarkanbrūni raibumotas olas.
- Ceļo** Galvenokārt nakti, vienatnē vai izklaidu grupās. Atlido marta beigās, aizlido oktobrī-novembrī (uz Rietumeiropu).

Ķauķi, zeltgalvīši

Nelieli un sīki dziedātājputni. Apspalvojums vairumam sugu ļoti viendabīgs – tumšāka mugurpuse, gaiša vēderpuse. Jaunie putni līdzīgi pieaugušajiem. Parasti dzīvo ļoti slēpti (koku lapotnē, krūmu, lakstaugu un niedru biežnā), tāpēc reti var ieraudzīt, bet balss (sevišķi dziesma) uzkrītoša. Vairums sugu (sevišķi "niedrāju" ķauķi) ļoti veikli kāpelētāji. Kukaiņēdāji, bet dažas sugas (*Sylvia* ģints) barojas arī ar ogām (sevišķi ceļošanas laikā).

Ķauķi ligzdo uz zemes vai samērā zemu. Olas ļoti dažādi raibumotas. Mazuļiem mutes iekšpuse dzeltena, oranža vai sārta ar 2 vai 3 tumšiem plankumiem uz mēles.

Visi ķauķi ir gājputni. Ceļo tikai naktī, vienatnē un klusējot. Pārziemo galvenokārt Āfrikā (krūmu ķauķis un zaļais ķauķītis – Dienvidāzijā). Sugu noteikšana dabā pēc izskata daudzām sugām apgrūtināta vai pat neiespējama, bet balss (sevišķi dziesma) parasti ļoti specifiska. Pasaulē ap 350 sugu, Latvijā – 26.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā bieži vai samērā bieži ligzdo vītītis – *Phylloscopus trochilus*

(Willow Warbler. Fitis. Весничка.) –

un čuņčiņš – *Phylloscopus collybita*

(Chiffchaff. Zilpzalp. Теньковка.) –

abas sugas pēc izskata ļoti līdzīgas, taču vītītim kājas gaišas, bet čuņčiņam – tumšas. Uzturas mežos. Dziesma čuņčiņam monotona: "cilp-calp cilp-calp...";

gaišais ļauķis – *Sylvia curruca*

(Lesser Whitethroat. Klappergrasmücke. Славка-завирушка.) – samērā līdzīgs brūnspārnu ļauķim, bet tam uz vaigiem nav tumšā laukuma. Dziesma atšķirīga. Uzturas mežmalās, krūmājos, parkos;

upes ļauķis – *Locustella fluviatilis*

(River Warbler. Schlagschwirl. Речной сверчок.) – ieraudzīt izdodas reti, bet dziesma specifiska – atgādina sienāža sisenāšanu;

kārķļu ļauķis – *Locustella naevia*

(Grasshopper Warbler. Feldschwirl. Обыкновенный сверчок.) – dziesma (sisenāšana) monotonāka nekā upes ļauķim. Abas sugas visbiežāk uzturas mitrās, krūmainās pļavās.

Reti vai ļoti reti ligzdo

zaļais ļauķītis – *Phylloscopus trochiloides*

(Greenish Warbler. Grünlaubsänger. Зеленая пеночка.) – atšķirībā no čunčiņa un vītiša ir neliela gaiša šķērsvītra uz spārna. Uzturas galvenokārt lapu koku audzēs, parkos, krūmājos;

grīšļu ļauķis – *Acrocephalus paludicola*

(Aquatic Warbler. Seggenrohrsänger. Вертявая камышевка.) – uzturas turpat, kur dzīvo ceru ļauķis, un no tā atšķirams pēc gaišas garensvītras, kas stiepjas pāri galvvidum.

Ļoti reti ieeļo no Sibīrijas

pallasa ļauķis – *Locustelle certhiola*

(Pallas's Grasshopper Warbler. Streifenschwirl. Певчий сверчок.) – pēc izskata ļoti līdzīgs kārķļu ļauķim;

tumšais ļauķītis – *Phylloscopus fuscatus*

(Ducky Warbler. Dunkellaubsänger. Бурая пеночка) – dabā ir grūti atšķirt no vītiša un čunčiņa.

No dienvidu reģioniem ieeļo

palsais ļauķis – *Acrocephalus agricola*

(Paddyfield Warbler. Feldrohrsänger. Индийская камышевка.) – grūti atšķirt no krūmu ļauķa (pat putnu turot rokās).

Seivi ķauķis

Locustella luscinioides

Savi's Warbler. Rohrschwirl. Соловьиный сверчок.

- Izskats** Slaidis putns ar pakāpeniski noapaļotu asti. Mugurpuse viendabīgi sarkanīgi brūna, vēderpuse pagaiša. Abi dzimumi līdzīgi. Veikli ložņā pa zemi.
- Nesajaukt** Ar upes ķauķi, kas ļoti līdzīgs pēc izskata, bet neuzturas niedrājos, atšķirīga balss; kārkļu ķauķim līdzīga balss, bet mugurpusē tumši raibumi.
- Balss** Ass "cvik". Dziesma — monotons tarkšķis "srrrrrr...".
- Sastop** Aizaugušu ūdenstilpju blīvos niedrājos. Vietām samērā bieži.
- Ligzdo** Uz zemes. Ligzda labi apslēpta starp niedru sakņiem. Maijā–jūnijā. 4-5 olas.
- Ceļo** Atlido aprīļa beigās, aizlido oktobrī.

Ceru ķauķis

Acrocephalus schoenobaenus

Sedge Warbler. Schilfrohrsänger. Барсучок.

- Izskats** Mugura dzeltenbrūna ar tumšiem raibumiem. Gaiša uzacu svītra.
- Nesajaukt** Ar grīšļu ķauķi, kam arī pāri galvvidum gaiša garensvītra.
- Balss** Uztraukumā paklūs "cek" vai "trrr". Dziesma steidzīga, bet ilgstoši vītrojošu treļļu savirkņējums "cricri tret cri cri cri tret psi trutrutru-piūrrr vī-vī-vī...". Atdarina citu putnu balsis. Dzied sēžot vai īsu izlidojumu laikā.
- Sastop** Mitrās, krūmainās pļavās, labības lauku malās. Piemērotās vietās bieži.
- Ligzdo** Uz zemes vai nelielā augstumā. Ligzda apslēpta sausās zāles kumšķos vai zemu ievīta starp lakstaugu stublājiem. Maijā–jūlijā. 5-6 olas.
- Ceļo** Atlido maija sākumā, aizlido septembrī.

Niedrustrazds

Acrocephalus arundinaceus

Great Reed Warbler. Drosselrohrsänger.
Дроздовидная камышевка.

- Izskats** Lielāks par pārējiem "niedrāju" ķauķiem, ar spēcīgāku knābi un kājām. Mugurpuses pamatkrāsa dzeltenbrūna. Abi dzimumi līdzīgi.
- Balss** Uztraukumā skarbs "krek" vai "kerr". Dziesma ritmiska "karra-karra kre-kre kerre-kerre...", skarbāka un skaļāka nekā ezera ķauķim.
- Sastop** Dažādu ūdenstilpju niedrājos, retāk vilkvālišu audzēs. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Parasti niedrājos. Padziļā ligzda no niedru skarām un zāles stiebrīņiem ievīta starp niedru stublājiem. Maija beigās–jūlijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Atlido maija sākumā, aizlido augustā–septembrī.

Purva ķauķis

Acrocephalus palustris

Marsh Warbler. Sumpfrohrsänger.
Болотная камышевка.

Izskats	Mugurpuses pamatkrāsa pelēcīgi dzeltenbrūna. Abi dzimumi līdzīgi.
Nesajaukt	Ar ezeru un krūmu ķauķi, no kuriem atšķiram tikai pēc balsis.
Balsis	Paklusi "ček", "tret" vai "terr". Dziesma melodisks dažādu čivinošu, vīterojošu un imitējošu skaņu un treļļu savirkņējums; temps raitāks nekā krūmu ķauķim. Dzied gan dienā, gan naktī.
Sastop	Vietās, kas aizaugušas krūmiem un lakstaugiem. Samērā bieži.
Ligzdo	Parasti lakstaugu vai avenāju biežņā. Ligzda no zāles stiebrņiem ievīta starp stublājiem vai zariņiem. Jūnijā–jūlijā. 4-5 olas.
Ceļo	Atlido maija beigās, aizlido augustā.

Ezeru ķauķis

Acrocephalus scirpaceus

Reed Warbler. Teichrohrsänger.
Тростниковая камышевка.

Izskats	Mugurpuses pamatkrāsa pelēcīgi dzeltenbrūna. Abi dzimumi līdzīgi.
Nesajaukt	Ar purva un krūmu ķauķi, no kuriem atšķiram tikai pēc balsis.
Balsis	Paklusi "krrr" vai "kše". Dziesma ritmiska, atkārtotu, daudzveidīgu, čerkstošu balsienu savirkņējums "tre-tre-tre tīri-tīri tri-tri terre- terre cek-cek...".
Sastop	Dažādu ūdenstilpju niedrājos vai krūmiem un lakstaugiem aizaugušās piekrastēs. Piemērotās vietās samērā bieži.
Ligzdo	Parasti niedrājos. Padziļā ligzda no zāles stiebrņiem un niedru skarām ievīta starp stublājiem. Jūnijā–jūlijā. 4-5 olas.
Ceļo	Atlido maijā, aizlido septembrī.

Krūmu ķauķis

Acrocephalus dumetorum

Blyth's Reed Warbler. Buschrohrsänger.
Садовая камышевка.

Izskats	Mugurpuses pamatkrāsa pelēcīgi dzeltenbrūna. Abi dzimumi līdzīgi.
Nesajaukt	Ar purva un ezeru ķauķi, no kuriem atšķiram tikai pēc balsis.
Balsis	Paklusi "ček", "ček-čerr" vai "trr". Dziesma melodiska vīterošana un treļļi, imitējot arī citu putnu balsis. Balsieni stieptāki nekā purva ķauķim, bieži iestarpinot raksturīgu "ček-ček".
Sastop	Krūmājos, aizaugušās ūdenstilpju piekrastēs, dārzos, mežmalās, krūmainos izcirtumos, vietās, kur daudz lakstaugu. Samērā reti.
Ligzdo	Līdzīgi kā purva ķauķis.
Ceļo	Atlido maija beigās, aizlido augustā.

Svītrainais ķauķis

Sylvia nisoria

♂♀

Barred Warbler. Sperbergrasmücke.
Ястребиная славка.

- Izskats** Paprāvs ķauķis dzeltenām acīm. Mugurpuses pamatkrāsa brūnganpelēka. Uz spārniem gaišas šķērsvitras. Tēviņam gaiša vēderpuse ar pelēkiem šķēršraibumiem, kas mātītei izteikti vājāk, bet jauniem putniem to tikpat kā nav. Rudenī abi dzimumi samērā līdzīgi.
- Bals** Uztraukumā "čarr čarr ..." vai "at-at-at-at". Dziesma – melodiska vīterošana, kas izklausās kā dārza un brūnspārnu ķauķa dziesmas sajaukums.
- Sastop** Dažādos krūmājos un to puduros, mežmalās, apstādījumos, pamestos dārzos. Samērā reti.
- Ligzdo** Krūmu vai lakstaugu puduros. Ligzda no zāles stiebriņiem, saknītēm, zirnekļu kokoniem, izklājumā sari. Jūnijā–jūlijā. 4-5 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse sārta.
- Ceļo** Atlido maija vidū, aizlido augustā.

Brūnspārnu ķauķis

Sylvia communis

♀

Common Whitethroat. Dorngrasmücke. Серая славка.

- Izskats** Mugurpuses pamatkrāsa pelēcīgi brūna, lidpalvu apmales rūsganbrūnas. Malējās stūrspalvas gaišas. No mazliet brūngandzeltenīgām krūtīm atšķiras baltā rikle. Kājas gaišas. Tēviņam galvas virsa pelēcīga, mātītei – pelēcīgi brūna. Rudenī abi dzimumi līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar gaišo ķauķi, kam lidpalvu apmales mazāk brūnas, uz vaigiem tumšs laukums un atšķirīga balsis (sevišķi dziesma).
- Bals** Parasti "ved ved ved ved", arī "čarr" vai "ček". Dziesma – sasteigta vīterošana, apmēram kā "ved ved ved tri jeo ri jeo rū", ko parasti izpilda īsa izlidojuma laikā.
- Sastop** Krūmainās pļavās, dārzos, parkos, apstādījumos, mežmalās. Samērā bieži.
- Ligzdo** Lakstaugu biežņā vai ogulāju krūmos. Ligzda pasekla, no zāles stiebriņiem un saknītēm, izklājumā sari. Maija beigās–jūlijā. 4-5 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse sārta ar dzeltenām apmalēm.
- Ceļo** Atlido maija vidū, aizlido augustā.

Dārza ķauķis

Sylvia borin

Garden Warbler. Gartengrasmücke. Садовая славка.

- Izskats** Mugurpuse brūnganpelēcīga, vēderpuse gaiša. Abi dzimumi līdzīgi.
- Balss** Uztraukumā "ček-ček-ček". Dziesma melodiska vīterošana, ļoti līdzīga melngalvas ķauķa dziesmai, bet strofās garākas un nobeigums stieptāks.
- Sastop** Krūmiem aizaugušās mežmalās, izcirtumos, jaunaudzēs, vecos dārzos, parkos, krūmājos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Krūmos vai lakstaugu audzēs. Ligzda no diezgan pavirši sakrautiem zāles stiebriņiem uz krūmu zariem vai starp stublājiem. Maija beigās–jūlijā. 4-5 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse sārta.
- Celo** Atlido maija vidū, aizlido augustā–septembrī.

Melngalvas ķauķis

Sylvia atricapilla

♀

Blackcap. Mönchsgrasmücke. Черноголовая славка.

- Izskats** Mugurpuses pamatkrāsa pelēcīgi brūna. Tēviņam galvas virsa melna, mātītei un jauniem putniem – sarkanbrūna.
- Balss** Uztraukumā "tek-tek-tek", "tek" vai "čerr". Dziesma melodiska vīterošana, līdzīga dārza ķauķa dziesmai, bet strofās īsākas un nobeigums aprauts.
- Sastop** Dažāda tipa mežos ar bagātīgu pamežu, krūmiem. Aizaugušās mežmalās un izcirtumos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Eglišu jaunaudzēs vai biezos paegļos. Ligzda no zariņiem, zāles, saknītēm, izklājumā sari. Maija beigās–jūlijā. 5-6 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse sārta.
- Celo** Atlido maijā, aizlido septembrī–oktobrī.

Iedzeltenais ķauķis

Hippolais icterina

Icterine Warbler. Gelbspötter. Пересмешка.

- Izskats** Mugurpuse zaļganpelēka, līdšpalvu gaišās apmales uz spārnu veido blāvu laukumu; vēderpuse dzeltena. Kājas zilganpelēkas. Abi dzimumi līdzīgi.
- Nesajaukt** Ar citiem līdzīgiem ķauķiem, bet atšķirīga balss.
- Balss** Uztraukumā raksturīgs "tet-eiit". Dziesma melodiska un daudzveidīga; balsienus atkārtoti vairākas reizes. Bieži imitē citus putnus.
- Sastop** Skrajos lapu koku un jauktos mežos, birzīs, parkos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Lapu koku vai krūmu zaru zāklēs. Ligzda no zāles stiebriņiem, saknītēm, tīmekļiem, izklājumā vilna vai spalvas. Maija beigās–jūlijā. 4-5 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse oranždzeltena, uz mēles 2 melni plankumi.
- Celo** Atlido maijā, aizlido jūlijā–augustā.

Svirlītis

Phylloscopus sibilatrix

Wood Warbler. Waldlaubsänger. Пеночка-трещетка.

- Izskats** Mugurpuses pamatkrāsa dzeltenīgi zaļa. Līdzspalvu apmales, uzacu svītra, rikle un krūtis dzeltenas, pārējā vēderpuse balta.
- Nesajaukt** Ar vītīti un čuņču, kuri mazāk dzeltenīgi; atšķirīga balss.
- Balss** Žēlabains "vīt vīt vīt ...". Dziesma "stip stip stip stip-stip-stip-stip zirrrrrr" (ar pieaugošu tempu); reizēm vienmuļš "dri dri dri dri".
- Sastop** Dažādos (galvenokārt egļu un jauktos) mežos. Bieži.
- Ligzdo** Uz zemes. Ligzda lodveidīga ar ieeju sānos, labi apslēpta zemsedzē. 5-7 olas. Maijā-jūnijā. Mazuļiem mutes iekšpuse dzeltena.
- Celo** Atlido maija sākumā, aizlido augustā.

Dzeltensvītru ķauķītis *Phylloscopus inornatus*

Yellow-browed Warbler. Gelbbrauenlaubsänger. Пеночка-зарничка.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa mugurpusē zaļa; izteikta dzeltenīga uzacu svītra un divas šķērsvītras uz spārniem.
- Nesajaukt** Ar Sibīrijas ķauķīti, kuram ir papildu dzeltena galvvidus svītra un dzeltenīga virsaste.
- Balss** Paretam izdod saucieni "cu-īt".
- Sastop** Kā retu iecelotāju no taigas zonas. Līdz šim sastapts tikai rudenī (septembrī-oktobrī).

Sibīrijas ķauķītis *Phylloscopus proregulus*

Pallas's Warbler. Goldhähnchenlaubsänger. Корольковая пеночка.

- Izskats** Mugurpuses apspalvojuma pamatkrāsa zaļa. Dzeltenas galvvidus, uzacu un divas spārnu šķērsvītras, virsaste dzeltenīga.
- Nesajaukt** Ar dzeltensvītru ķauķīti, kuram nav izteiktas galvvidus svītras un virsaste nav dzeltenīga.
- Balss** Reti izdod saucieni "hi-īt".
- Sastop** Kā retu iecelotāju no Sibīrijas. Līdz šim sastapts tikai rudenī (septembrī-oktobrī).

Zeltgalvītis

Regulus regulus

Goldcrest. Wintergoldhähnchen.
Желтоголовый королек.

- Izskats** Mazākais Latvijas putns ar īsu kaklu, paīsu asti. Mugurpuse olīvzaļa, uz spārniem 2 gaišas šķērsvītras. Tēviņam pāri galvvidum oranža, mātītei – dzeltena garensvītra ar melnām apmalēm.
- Nesajaukt** Ar sārtgalvīti, kam balta uzacu svītra.
- Balss** Ļoti smalks "si-sī-sī" (nereti arī naktī ceļošanas laikā). Dziesma paklusa, apmēram kā "sīti-sīti-stīt it stīrte".
- Sastop** Skuju koku (galvenokārt egļu) un jauktos mežos. Bieži.
- Ligzdo** Parasti eglēs. Ligzda no sūnām, ķērpjiem, tīmekļiem, ievīta starp biezākiem zariem, izklājumā putnu spalvas. Maijā–jūnijā. 7-10 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse oranža.
- Ceļo** Naktī un dienā izklaidu bariņos. Atlido martā, aizlido septembrī–oktobrī (uz Rietumeiropu). Aizlido tikai daļa putnu un ne katru gadu (invāzijas), pārējie pārziemo tepat.

Sārtgalvītis

Regulus ignicapillus

Firecrest. Sommergoldhähnchen.
Красноголовый королек.

- Izskats** Mugurpuses pamatkrāsa zaļgana, uz pleciem zaļā krāsa intensīvāka. Tēviņam pāri galvvidum oranža, mātītei dzeltena garensvītra ar melnām apmalēm. Uzacu svītra balta.
- Nesajaukt** Ar zeltgalvīti, kam nav baltās uzacu svītras, galvvidus garensvītras melnās apmales šaurākas.
- Balss** Dziesma vienkāršāka nekā zeltgalvītim, sasteigtāka un skaļāka uz beigām "si si si si si si si si".
- Sastop** Jauktos mežos. Ļoti reti.
- Ligzdo** Līdzīgi kā zeltgalvītis, bet ligzda var būt arī lapu kokā.

Mušķērāji

Nelieli putni ar paisām, tievām kājām; nelielu, bet pie pamata paplatu knābi. Parasti sēž kokā vai uz citas augstākas vietas, no kurienes izlidojot tver gaisā lidojošus kukaiņus. Retāk barojas arī uz zemes. Kukaiņēdāji. Ligzdo vairāk vai mazāk apslēptās vietās. Mazuļiem mutes iekšpuse oranždzeltena. Jaunie putni ļoti raibi. Gājputni. Ceļo naktī vienatnē.

Pārziemo Āfrikā vai Dienvidāzijā (mazais mušķērājs).

Pasaulē vairāk nekā 100 sugu, Latvijā – 3.

No dienvidu reģioniem retumis ieceļo un, iespējams, arī ligzdo

baltkakla mušķērājs – *Ficedulla albicollis*

(Collared Flycatcher. Halsbandschnäper. Мухоловка-белошейка) – pavasarī tēviņiem ir uzkrītoši balta apkakle. Pārējā laikā tēviņus, kā arī mātītes un jaunus putnus ir grūti atšķirt no melnā mušķērāja.

Bārdzīlītes

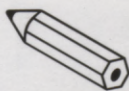
Nelieli putni ar pagaru asti, īsu knābi. Veikli kāpelētāji, bet labi arī lēkā un staigā pa zemi. Barībā dažādi siki bezmugurkaulnieki, bet ziemā arī sēklas (galvenokārt niedru).

Pasaulē 19 sugas, Latvijā – 1.

Garastītes

Nelieli putni ar garu asti un īsu knābi. Kukaiņēdāji. Lidojums saraustīts, viļņveidīgs.

Pasaulē 8 sugas, Latvijā – 1.

Pelēkais mušķērājs *Muscicapa striata*

Spotted Flycatcher. Grauschnäpper.
Серая мухоловка.

- Izskats** Mugurpuses pamatkrāsa pelēkbrūna; galvas virsa un krūtis ar tumšiem garenraibumiņiem. Abi dzimumi līdzīgi. Bieži cilā asti un spārnus.
- Balss** Visbiežāk dzirdamie saucieni "cī" (arī ce|ojot) un "cī-cak-cak". Dziesma paklusa, sasteigta, apmēram kā "sip-sip-srī srī-sip".
- Sastop** Apdzīvotās vietās, parkos, retāk mežmalās, skrajos mežos. Ne visai bieži.
- Ligzdo** Pusapslēptās vietās: pajuntēs, iedobumos, uz nolūzušu koku stubeņiem, pie zaru pamatnes. Ligzda no zāles, saknītēm, ķērpjiem, tīmekļiem, izklājumā mati un spalvas. Maija beigās–jūlijā. 4-5 raibumotas olas.
- Celo** Atlido maija vidū, aizlido augustā–septembrī.

Melnais mušķērājs *Ficedula hypoleuca*

♂♀

Pied Flycatcher. Trauerschnäpper.
Мухоловка-пеструшка.

- Izskats** Pavasarī tēviņam mugura melna, piere, laukumi uz spārnjiem, vēderpuse un astes malas baltas. Mātītei mugurpuse brūnganpelēka un nav gaišs pieres laukums. Rudenī abi dzimumi samērā līdzīgi. Pastāvīgi cilā asti.
- Balss** Parasti "vit", "fit" vai "vi-tik" (uzsvērtā pirmā zilbe). Dziesma vīterojša, apmēram kā "cit civrī-civrī-civrī vīče-vīče cipli-cipli".
- Sastop** Dažādu tipu mežos, parkos, dārzos. Ligzdošanai piemērotās vietās bieži.
- Ligzdo** Dobumos un būrišos. Ligzda no lapām, zāles, sūnām, izklājumā mati, priežu mizas plēksnites. Maija vidū–jūnijā. 4-7 gaišzilas olas.
- Celo** Atlido maija sākumā, aizlido augustā–septembrī.

Mazais mušķērājs *Ficedula parva*

♀

Red-breasted Flycatcher. Zwergschnäpper.
Малая мухоловка.

- Izskats** Mugurpuse pelēkbrūna, vēderpuse baltgana; astei pie pamata baltas apmales. Pavasarī tēviņam rikle un krūtis vairāk vai mazāk sarkanas, rudenī blāvākas. Uzturas koku lapotnē, tāpēc reti ieraugāms.
- Balss** Parastākie saucieni "tīli" vai "shrr". Dziesma ne visai skaļa, apmēram kā "tsit tsit tsit tsit ... tī-tī tī-tī tī-tī ting-ting-ting tji".
- Sastop** Dažādos jauktu koku mežos ar bagātīgu pamežu. Nevienmērīgi.
- Ligzdo** Parasti nelielu koku stumbra iedobumos. Ligzda no ķērpjiem, sūnām, zāles stiebriņiem, tīmekļiem, izklājumā sari. Maija vidū–jūlijā.
- Celo** Atlido maijā, aizlido augustā–septembrī (uz Dienvidāziju vai Āfriku).

Bārdzīlīte

Panurus biarmicus

♂♀

Bearded Tit. Bartmeise. Усатая синица.

- Izskats** Mugurpuse brūngandzeltena, vēderpuse pelēcīgi sārta. Tēviņam galva pelēka ar paplatām, melnām bārdas svītrām. Zemaste melna. Mātītei nav pelēko un melno ornamentu, ir vienīgi raibumi uz spārniem. Jauniem putniem melna garenjosla uz muguras un astes. Rudenī un ziemā uzturas bariņos.
- Bals** Skanīgs "džinn-džinn", arī "cit-cit". Dziesma īsa un paklusa "čindžik-čre".
- Sastop** Niedrēm un vilkvālitēm aizaugušās ūdenstilpēs. Piemērotās vietās samērā bieži, galvenokārt Latvijas rietumu daļā.
- Ligzdo** Uz zemes vai ļoti zemu. Ligzda no sausām niedru lapām un skarām, labi apslēpta zemsedzē. Aprīlī–jūlijā. 5-7 nedaudz raibumotas olas. Mazuļiem mutes iekšpuse sarkana ar dzelteni apmali, mēle melna ar baltu apmali.
- Ceļo** Galvenokārt nometnieks, bet dažkārt rudenī (oktobrī–novembrī) veic tālākus pārlidojumus (uz Rietumeiropu).

Garastīte

Aegithalos caudatus

Long-tailed Tit. Schwanzmeise. Ополонник.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa balta, mugura, līdšpalvas un aste melna, malējām stūršpalvām balti gali. Uz pleciem sarkanbrūngans laukums. Abi dzimumi līdzīgi. Rudenī un ziemā uzturas bariņos.
- Bals** Parastākie saucieni "sī-sī-sī", "čerrrrp", "pit". Dziesma pakluss trellis "sī-vī vi vi u".
- Sastop** Galvenokārt jauktos un lapu koku mežos ar izteiktu pamežu. Ne visai bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Parasti jaunu lapu koku zaru žāklēs. Ligzda olveidīga ar ieeju sānos; veidota no sūnām, ķērpjiem, tīmekļiem, bērzu tāss plēksnītēm, izklājumā putnu spalvas. Aprīļa beigās–maijā. 8-12 sīki raibumotas olas. Mazuļiem mutes iekšpuse dzeltena.
- Ceļo** Nometnieks, bet daļa putnu septembrī–oktobrī (ne katru gadu) veic tālākus pārlidojumus (invāzijas).

Zīlītes

Nelieli putni ar patievu, bet spēcīgu knābi. Astes gals taisns vai mazliet noapaļots. Abi dzimumi samērā līdzīgi. Jaunie putni ar blāvāku vai dzeltenīgāku apspalvojumu. Lidojums spurdzošs. Kukaiņēdāji, bet ziemā barojas arī ar sēklām, ogām; vairums sugu apmeklē putnu barotavas vai izgāztuves. Barošanās laikā ļoti kustīgi. Ziemā un ceļošanas laikā uzturas bariņos. Olas baltas ar sarkanīgi brūniem raibumiņiem. Mazuļiem mutes iekšpuse oranža vai dzeltenīga.

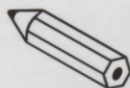
Lielākā daļa nometnieki, bet dažām sugām daļa putnu rudenī (sevišķi jaunie) aizceļo uz Rietumeiropu vai caurceļo putni no ziemeļu kaimiņteritorijām (invāzijas). Ceļo dienā skrajos bariņos. Noteikšana apgrūtināta tikai dažām sugām (pelēkā un purva zilīte). Pasaulē ap 50 sugu, Latvijā – 7.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā pāris reizes sastapta ieceļotāja no austrumu reģioniem

gaišzilā zilīte – *Parus cyanus*

(Azure Tit. Lasurmeise. Князек.) –

atšķirībā no zilzilītes vēders un galvas virsa balta.

Lielā zīlīte

Parus major

Great Tit. Kohlmeise. Большая синица.

- Izskats** Galva melna ar baltiem vaigiem; pāri dzeltenai vēderpusei melna garensvītra (tēviņam platāka un garāka); mugura zaļgana, uz spārniem gaiša šķērsvītra.
- Balss** Ļoti plašs saucienu repertuārs; visbiežāk "si-tuīt", "ci-vida-vīt", "tink-tink", "dž-dž-dž-dž". Dziesma skanīga "cī-pet cī-pet", "tī-titi tī-titi" (uzsvērtā pirmā zilbe), "cīcī-dē cīcī-dē" u.c.
- Sastop** Dažādu tipu mežos, parkos, dārzos, apdzīvotās vietās (arī pilsētās). Bieži.
- Ligzdo** Koku dobumos, būrīšos un visdažādākās citās apslēptās vietās. Ligzda no sūnām, zāles stiebrīņiem, tīmekļiem, bagātīgi izklāta ar zīdītāju vilnu un putnu spalvām. Aprīļa beigās–jūlijā. 8-13 olas.
- Celo** Nometnieks, bet regulāras invāzijas.

Zilzīlīte

Parus caeruleus

Blue Tit. Blaumeise. Лазоревка.

- Izskats** Galvas virsa, spārni un aste zila, galvas sāni balti ar tumši zilu ornamentu, mugura zaļgana, vēderpuse dzeltena.
- Balss** Visbiežāk "cerretett", "čerrrr" vai "cī-cī-cī-cit". Dziesma vienkārša, īsa "cī-cē scrrrr".
- Sastop** Jauktos mežos, parkos, dārzos. Ziemā arī niedrājos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Koku dobumos, būrīšos un citās apslēptās vietās. Ligzda no sūnām, zāles stiebrīņiem, tīmekļiem, bagātīgi izklāta ar zīdītāju vilnu, putnu spalvām. Maijā–jūlijā. 7-12 olas.
- Celo** Nometnieks, bet regulāras invāzijas.

Cekulzīlīte

Parus cristatus

Crested Tit. Haubenmeise. Хохлатая синица.

- Izskats** Uz galvas raibumots cekuls, galvas sānos melni balts ornaments; mugurpuse pelēcīgi brūna, vēderpuse gaiša.
- Balss** Raksturīgs "si-lili" vai "ci-ci žirrr". Dziesma ne visai skaļa, apmēram kā "sri sri sri ci-žirrr ci-žirrr".
- Sastop** Skuju koku vai jauktos mežos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Parasti satrunējušu koku vai stubeņu dobumos (nereti pašizkaltos), retāk būrišos. Ligzda no sūnām, zirnekļu kokoniem, izklāta ar zīdītāju vilnu. Aprīļa vidū-maijā. 5-8 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet reizēm klejo.

Meža zīlīte

Parus ater

Coal Tit. Tannenmeise. Московка.

- Izskats** Galvas virsa un pazode melna, vaigi un laukums kakla aizmugurē balts; mugurpuse zilganpelēka, uz spārniem 2 baltas šķērsvītras, vēderpuse balta.
- Balss** Parasti "cuit" vai "si-si-si". Dziesma vienkārša "vi-ce vi-ce vi-ce..." vai "pi-ti pi-ti pi-ti-...".
- Sastop** Skuju koku (īpaši egļu) un jauktos mežos. Ne visai bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Koku dobumos, retāk būrišos. Ligzda no sūnām, tīmekļiem, biezi izklāta ar zīdītāju vilnu. Maijā-jūlijā. 7-9 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet bieži invāzijas.

Purva zīlīte

Parus palustris

Marsh Tit. Sumpfmelise. Гаичка.

Izskats	Galvas virsa un pazode melna; mugurpuse pelēkbrūna, vēderpuse baltgana.
Nesajaukt	Ar pelēko zīlīti, kurai uz sakļautiem spārniem gaišāks garenlaukums; atšķirīga balss.
Balss	Visbiežāk "pi-či" (uzsvērtā otrā zilbe) vai "cī-čēčēčē". Dziesma vienkārša "piči-piči-piči..." vai "čip čip čip čip čip".
Sastop	Jauktos un lapu koku mežos, parkos. Samērā bieži.
Ligzdo	Koku (visbiežāk alkšņu vai bērzu) dobumos, retāk būrišos. Ligzda no sūnām, izklāta ar zīdītāju vilnu un mazliet ar putnu spalvām. Maijā-jūnijā. 6-9 olas.
Ceļo	Nometnieks.

Pelēkā zīlīte

Parus montanus

Willow Tit. Weidenmeise. Пухляк.

Izskats	Galvas virsa un pazode melna; mugurpuse brūnganpelēka, vēderpuse baltgana. Uz sakļautiem spārniem gaišāks garenlaukums, ko veido lidpalvu apmales.
Nesajaukt	Ar purva zīlīti, kurai spārni vienkāršāki, atšķirīga balss.
Balss	Parasti "ci-ci čē-čē" vai "sti-ti". Dziesma vienmuļa "ciē-ciē-ciē-..." vai "titititi..."
Sastop	Dažādu tipu mitros mežos. Samērā bieži.
Ligzdo	Parasti pašizkaltos satrunējušu koku dobumos, ļoti reti būrišos. Ligzda no lūkiem, sūnām, zaļes stiebriņiem. Maijā-jūnijā. 6-9 olas.
Ceļo	Nometnieks, bet dažkārt invāzijas.

Dzilnīši

Drukni putni ar palielu galvu, spēcīgu knābi, īsu asti. Pa koka stumbru lēcieniem pārvietojas gan augšup (kā dzeņi), gan lejup (ar galvu uz leju). Lidojums viļņveidīgs. Barībā kukaiņi, zirnekļi, arī sēklas, rieksti. Ziemā apmeklē arī putnu barotavas.

Pasaulē ap 20 sugu, Latvijā – 1.

Mizložņas

Nelieli putni ar stingrām stūrspalvām (kā dzeņiem). Knābis tievs, nedaudz lokveidīgs. Pa koka stumbru lēcieniem pārvietojas augšup. Lidojums spurdzošs un viļņveidīgs. Kukaiņēdāji, bet ziemā barībā arī skuju koku sēklas.

Pasaulē 6 sugas, Latvijā – 1.

Somzīlītes

Mazi putni ar paīsu knābi, bet spēcīgām kājām. Lidojums spurdzošs. Kukaiņēdāji, bet barojas arī ar sēklām.

Pasaulē 10 sugas, Latvijā – 1.

Vālodzes

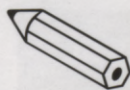
Vidēja lieluma putni, kas uzturas galvenokārt koku augšējos stāvos. Barībā pamatā kukaiņi, rudenī arī ogas.

Pasaulē 25 sugas, Latvijā – 1:

vālodze – *Oriolus oriolus*

(Golden Oriole. Pirol. Иволга.) –

tēviņam pamatkrāsa dzeltena, spārni un aste melna. Skaļa un melodiska dziesma.

Dzīlnītis

Sitta europaea

Nuthatch. Kleiber. Поползень.

- Izskats** Visa mugurpuse zilganpelēka; pāri acij melna svītra; baltās vēderpuses sāni brūngani (tēviņam intensīvāki). Abi dzimumi samērā līdzīgi.
- Balss** Visbiežāk "tvi-tvi-tvi-..." vai "tve-tve-tve-...", arī "čat-čat-čat". Dziesma vienmuļa, bet skanīga "pji-pji-pji-pji" vai "bibibibi".
- Sastop** Lapu koku un jauktos mežos, parkos. Samērā bieži.
- Ligzda** Koku dobumos, būrišos. Skreju apmūrē ar dubļiem. Ligzda no koku mizām, sausām lapām. Aprīļa beigās–maijā. 6-9 sarkanbrūngani raibumotas olas. Mazuļiem mutes iekšpuse iesārta ar baltu apmali.
- Ceļo** Nometnieks. Daļa putnu septembrī–oktobrī veic tālākus pārlidojumus.

Mizložņa

Certhia familiaris

Common Treecreeper. Waldbaumläufer. Пищуха.

- Izskats** Apspalvojums ļoti maskējošs – mugurpuse raibumota, brūngandzeltenā koku mizas krāsā. Abi dzimumi līdzīgi. Ziemā klejo kopā ar zīlītēm.
- Balss** Neuzkritošs "sri" vai "cīt". Dziesma paklusa, uz beigām sasteigta "cī-cī-cī-cī-sī-sī-sī-sī-sī-sī-sī-sī-sī".
- Sastop** Dažādu tipu mežos. Samērā bieži.
- Ligzda** Parasti aiz atlukušas koku mizas. Ligzda no zariņiem, zāles, saknītēm, sūnām, izklājumā zīdītāju vilna un spalvas. Aprīli–maijā. 4-6 sarkanbrūngani raibumotas olas. Mazuļiem mutes iekšpuse dzeltena.
- Ceļo** Nometnieks, bet septembrī–oktobrī daļa putnu veic tālākus pārlidojumus.

Somzīlīte

Remiz pendulinus

Penduline Tit. Beutelmeise. Ремез.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa bāli pelēcīga; galvas sānos melns laukums; mugura sarkanīgi brūna. Mātītei apspalvojums blāvāks, melnais laukums galvas sānos mazāks. Jaunie putni bāli pelēkdzelteni bez melnā laukuma galvas sānos.
- Balss** Prikstošs "cī" vai "cī-cī-cī". Dziesma paklusa čivināšana.
- Sastop** Ar kārkliem un bērziem aizaugušās vietās ūdeņu tuvumā. Samērā bieži.
- Ligzda** Ūdeņu tuvumā. Ligzda (ar pagarinātu tubusu sānos) no kārkļu un vilkvālišu ziedpūkām, piestiprināta lokanu zaru galos (bieži karājas virs ūdens). Maijā–jūnijā. 6-8 baltas olas. Mazuļiem mutes iekšpuse oranža.
- Ceļo** Dienā. Atlido aprīlī, aizlido oktobrī. Daļa putnu pārziemo tepat.

Čakstes

Putni ar samērā kontrastainu apspalvojumu (vismaz tēviņi). Augšknābja gals āķveidīgi noliekts. Bieži sāniski vēcina asti. Parasti sēž atklātās vietās (uz stabiem, vadiem, krūmu galotnē) un uzglūn laupījumam (kukaiņiem, ķirzakām, grauzējiem, sikākiem putniem), ko reizēm uzsprauž uz krūmu dzeloņiem. Olas raibumotas. Pasaulē ap 80 sugu, Latvijā – 4.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā reti vai ļoti reti sastapta **melnpiers čakste** – *Lanius minor* (Lesser Grey Shrike.

Schwarzstirnwürger. Чернолобый сорокопут.) – un **rudastes čakste** – *Lanius isabellinus*

(Isabelline Shrike. Isabellwürger. Рыжехвостый жулан.).

Vārnas

Vidēja lieluma un paprāvi putni. Spēcīgs knābis un kājas. Lielākai daļai sugu apspalvojuma pamatkrāsa melna. Abi dzimumi līdzīgi. Uz zemes staigā vai lēkā. Balss – galvenokārt dažādi paskarbi saucieni, dažām sugām arī mazizteiksmīgi, klusi dziesmu elementi. Visēdāji. Olas raibumotas. Mazuļiem mutes iekšpuse sārtā. Ceļo tikai dienā, parasti baros.

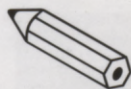
Pasaulē vairāk nekā 100 sugu, Latvijā – 8.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā no ziemeļu reģioniem nereti iecelo

bēdrozis – *Perisoreus infaustus*

(Siberian Jay. Unglückshäher. Кукша.) –

apspalvojuma krāsa neuzkrītoša, rūsganpelēka. Galva tumšbrūna.

Brūnā čakste

Lanius collurio

♂♀

Red-backed Shrike. Rotrückengewürger. Жулан.

- Izskats** Mugura un spārni rūsganbrūni, aste melna ar baltām malām. Tēviņam galvas virsa, kakla aizmugure un virsaste pelēka, pāri acij stiepijas plata, melna svītra, vēderpuse iesārti baltgana. Mātītei galvas virsa rūsganbrūna, uz gaišās vēderpuses tumši lokveida raibumi. Jauni putni līdzīgi mātītei, bet raibumota arī mugurpuse.
- Bals** Parasti "gek-gek-gek", "ček" vai "šak-šak-šak". Dziesma paklusa čivināšana un vīterošana, imitējot arī citu putnu balsis.
- Sastop** Krūmainās plavās, mežmalās, dārzos, apstādījumos, purvos. Ne visai bieži.
- Ligzdo** Biezos krūmos, žaģaru kaudzēs. Ligzda no sausiem zāles stiebriņiem, saknītēm, sūnām, izklājumā ziditāju sari. Maija beigās–jūlijā. 5-6 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse oranždzeltena.
- Ceļo** Atlido maijā, aizlido augustā–septembrī (uz Āfriku).

Lielā čakste

Lanius excubitor

Great Grey Shrike. Raubwürger. Серый сорокопут.

- Izskats** Apšpalvojuma pamatkrāsa mugurpusē gaiši pelēka, vēderpusē balta. Aste un spārni tumši brūni, plata melna svītra pāri acij, balta uzacu svītra, astes malas un laukums uz spāriem. Abi dzimumi līdzīgi. Jauniem putniem mugurpuse brūnganpelēka.
- Nesajaukt** Ar melnpieres čaksti, kuras melnā acu svītra plataka, aptverot arī pieri.
- Bals** "Šek-šek" vai "jeg". Dziesma paklusa vīterošana, imitējot arī citu putnu balsis.
- Sastop** Galvenokārt sūnu purvos. Samērā reti.
- Ligzdo** Purva prieditēs. Paprāva ligzda no zariņiem, sausas zāles, izklājumā saknītes, ziditāju vilna un putnu spalvas. Aprīļa beigās–jūnijā. 5-7 olas. Mazuļiem mutes iekšpuse sāra ar dzeltenu apmali.
- Ceļo** Atlido martā–aprīlī, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Daļa pārzīemo tepat.

Vārna

Corvus corone

Hooded Crow. Nebelkrähe. Серая ворона.

- Izskats** Galva, rikle, aste un spārni melni; pārējais apspalvojums pelēks. Nereti baros kopā ar kraukiem un kovārņiem.
- Balss** Parasti ķērcošs "kārr-kārr" vai "krāā", arī "konk".
- Sastop** Kultūrainavā, arī pilsētās, nelielos mežos. Barojas arī izgāztuvēs. Kolektīvi nakšņo apdzīvotās vietās. Bieži.
- Ligzdo** Dažādos kokos. Ligzda no sausiem zariem un dubļiem, izklājumā vilna, putnu spalvas, papīri u.c. Aprīlī-maijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet daļa putnu oktobrī-novembrī aizlido (uz Rietumeiropu).

Kovārnis

Corvus monedula

Jackdaw. Dohle. Галка.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa melna, kakls un galvas sāni pelēki. Acis zilganbaltas. Bieži baros kopā ar vārnām un kraukiem.
- Balss** Parasti "kjāk" vai "čāk". Samērā trokšņaini ligzdošanas vietās.
- Sastop** Apdzīvotās vietās, parkos, alejās. Barojas arī izgāztuvēs. Kolektīvi nakšņo apdzīvotās vietās, arī pilsētās. Bieži.
- Ligzdo** Koku dobumos, ēku dūmeņos un pažobelēs, mūru drupās, baznīcu torņos (nereti kolonijveidīgi). Ligzda – apjomīgs sausu zaru krāvums, izklājumā sausa zāle, zīdītāju vilna, putnu spalvas, papīri. Aprīlī-jūnijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet daļa putnu oktobrī-novembrī aizlido (uz Rietumeiropu).

Krauklis

Corvus corax

Raven. Kolkrabe. Ворон.

- Izskats** Ļoti spēcīgs melns knābis. Viss apspalvojums spīdīgi melns. Lidojumā astes gals ķīļveidīgs. Reizēm planējot riņķo augstu gaisā (kā plēsīgie putni).
- Nesajaukt** Ar kraukī, kas ievērojami mazāks, tievāku knābi (veciem putniem pie knābja pamata gaišs laukums); lidojumā astes gals taisns; atšķirīga balss.
- Balss** Dobjš "krrop-krrop", "krra-krraarī", arī "klong".
- Sastop** Galvenokārt jauktu koku mežos. Barojas arī izgāztuvēs. Samērā bieži.
- Ligzdo** Kokos, parasti tuvu galotnei. Ligzda no pāresniem sausiem zariem, sausas zāles, sūnām, dubļiem, izklājumā ziditāju vilna. Martā–maijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet dažkārt veic tālākus klejojumus.

Kraukīšis

Corvus frugilegus

Rook. Saatkrāhe. Грач.

- Izskats** Viss apspalvojums spīdīgi melns. Veciem putniem pie knābja pamata gaišs, neapspalvots laukums. Lidojumā astes gals taisns. Nereti baros kopā ar vārnām un kovārņiem.
- Nesajaukt** Ar kraukli, kas ievērojami lielāks, masīvāku knābi; lidojumā astes gals ķīļveidīgs; atšķirīga balss.
- Balss** Parasti "kāā" vai "kov". Ļoti trokšņains ligzdošanas vietās.
- Sastop** Kultūrainavā, apdzīvotās vietās (arī pilsētās), parkos, nelielos mežu puduros. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Kokos kolonijveidīgi (vienā kokā var būt vairākas ligzdas). Ligzda no sausiem zariem, dubļiem, izklājumā sausa zāle, saknītes, lapas, sūnas, ziditāju vilna, papīri. Aprīlī–maijā. 3-5 olas.
- Ceļo** Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī (uz Rietumeiropu). Daļa pārzīmo tepat.

Žagata

Pica pica

Magpie. Elster. Cоpоka.

- Izskats** Slaidis putns ar garu asti. Vēderpuse un pleci balti, pārējais apspalvojums spīdīgi melns.
- Balss** Samērā daudzveidīga, bet parasti "šak-šak-šak" vai "ž-ž-ž".
- Sastop** Apdzīvotās vietās (arī pilsētās), apstādījumos, krūmainos ūdenstilpju krastos. Bieži.
- Ligzdo** Visbiežāk krūmos. Ligzda – sausu zaru krāvums kopā ar dubļiem, pārsegta ar skraju zaru jumtu, izklājumā saknītes. Aprīlī–maijā. 5-8 olas.
- Ceļo** Nometnieks.

Nucifraga caryocatactes

Nutcracker. Tannenhäher. Кедровка.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa tumši brūna, bieži izraibināta ar baltiem pilieneida plankumiem; zemaste un astes gals balts.
- Balss** Skarbs "skrāāk" vai "kerrr kerrr".
- Sastop** Skuju koku (sevišķi egļu) un jauktos mežos. Ceļošanas laikā arī apdzīvotās vietās. Ne visai bieži un nevienmērīgi.
- Ligzdo** Kokos (parasti nelielās eglēs). Ligzda no sausiem zariem, sūnām, ķērpjiem, dubļiem, izklājumā sausa zāle. Martā–aprīlī. 3-5 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet daļa putnu augustā–oktobrī veic tālākus pārlidojumus (invāzijas).

Silis

Garrulus glandarius

Jay. Eichelhäher. Сойка.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa pelēcīgi sarkanbrūna; bārda svītra, sekundārās lidspalvas un aste melna; virsaste un zemaste, kā arī neliels laukums uz spārniem balts; uz spārna arī spilgti zils laukums ar melnām šķērssvītrām.
- Balss** Skarbs "skrēek", bet daudz dažādi citi saucieni, lieliski imitējot arī citu putnu balsis.
- Sastop** Dažādu tipu mežos. Ziemā arī apdzīvotās vietās. Bieži.
- Ligzdo** Nelielos kokos. Ligzda no sausiem zariņiem, saknītēm, dubļiem, izklājumā ziditāju vilna. Maijā–jūnijā. 5-7 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet daļa putnu septembrī–oktobrī veic pārlidojumus.

Strazdi

Nelieli putni ar paīsu asti, spēcīgu, nosmailotu knābi. Abi dzimumi līdzīgi. Pa zemi pārvietojas staigājot. Nelīgздоšanas laikā parasti uzturas lielos baros. Barībā kukaiņi, tārpi, gliemji, arī ogas un augļi. Pasaulē vairāk nekā 100 sugu, Latvijā – 2.

Bez šeit aprakstītās sugas Latvijā no dienvidu reģioniem paretam ieceļo

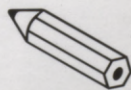
sārtais strazds – *Sturnus roseus*

(Rose-coloured Starling. Rosenstar. Розовый скворец.). – galva, kakls, aste un spārni melni. Pārējais apspalvojums iesārts. Uz galvas cekuls.

Zvirbuļi

Nelieli putni ar pāresnu knābi. Apspalvojums samērā raibumots, bet pamatkrāsa neuzkrītoša – pelēcīgi brūngana. Lidojums spurdzošs. Pa zemi pārvietojas lēkājot. Samērā trokšņaini, bet dziesma neizteikta. Pamatbarībā sēklas, ogas, pumpuri, bet mazuļus baro galvenokārt ar kukaiņiem un to kāpuriem. Bieži uzlasa pārtikas atkritumus, apmeklē putnu barotavas. Nelīgздоšanas laikā parasti uzturas bariņos. Olas raibumotas. Mazuļiem mutes iekšpuse sārtā ar bāli dzeltenīgu apmali.

Pasaulē ap 50 sugu, Latvijā – 2.

Mājas strazds

Sturnus vulgaris

Starling. Star. Скворец.

- Izskats** Pavasarī apspalvojums zaigojoši melns ar gaišiem spalvu galiņiem; knābis dzeltens. Rudenī mugura brūngana. Jaunie putni viendabīgi pelēkbrūni.
- Nesajaukt** Jaunos putnus ar sārta strazda jauniešiem, kam knābis gaiši dzeltenīgs.
- Balss** Uztraukumā "špet špet". Dziesma – svilpošana un vīterošana.
- Sastop** Apdzīvotās vietās, nelielos mežos. Vasaras beigās ēd ogas dārzos. Ceļošanas laikā kolektīvi nakšņo niedrājos un krūmājos. Bieži.
- Ligzdo** Koku dobumos, būrišos un citās apslēptās vietās. Ligzda no sausas zāles, izklājumā putnu spalvas. Aprīlī–maijā. 4-6 gaiši zilās olas.
- Ceļo** Dienā baros. Atlido martā, aizlido oktobrī. Daļa pārziemo tepat.

Mājas zvirbulis

Passer domesticus

♂♀

House Sparrow. Haussperling. Домовой воробей.

- Izskats** Mugurpuse un spārni brūngani raibumoti. Tēviņam galvas virsa pelēka, rikle un krūtis melnas, vēderpuse balta. Mātītei un jauniem putniem galvas virsa brūngana, visa vēderpuse brūnganpelēcīga.
- Nesajaukt** Ar lauku zvirbuli, kuram uz gaišajiem vaigiem neliels melns laukums.
- Balss** Parastākie saucieni "dživ-dživ-dživ", "zev-zev", "čerr", "čirp".
- Sastop** Galvenokārt apdzīvotās vietās (arī pilsētās). Bieži.
- Ligzdo** Pažobelēs, būrišos, balto stārķu ligzdu pamatos. Ligzda no sausas zāles, izklājumā vilna un spalvas, papīri. Aprīlī–jūlijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Nometnieks.

Lauku zvirbulis

Passer montanus

Tree Sparrow. Feldsperling. Полевой воробей.

- Izskats** Mugurpuse un spārni brūnganraibumoti, vēderpuse baltgana; galvas virsa sarkanbrūna, uz baltajiem vaigiem neliels melns laukums.
- Nesajaukt** Ar mājas zvirbuli, kuram vaigi bez melnā laukuma.
- Balss** Parasti saucieni "cvuit-črečrečre", "zev-zev-zev", lidojumā "tek tek tek".
- Sastop** Kultūrainavā, dārzos, parkos, alejās, pilsētu nomalēs. Bieži.
- Ligzdo** Koku dobumos, būrišos, ēku sienu spraugās, pajumtēs, balto stārķu ligzdu pamatos. Ligzda no sausas zāles, izklājumā putnu spalvas. Aprīlī–jūlijā. 5-6 olas.
- Ceļo** Nometnieks, bet rudenī neliela daļa ceļo (caurceļo?).

Žubītes, svilpji, ķeģi u.c.

Nelieli putni ar paīsu, bet spēcīgu, dažām sugām pat masīvu knābi; krustknābjiem knābja gali krusteniski. Astes gals ar lielāku vai mazāku izgriezumumu. Vairumam sugu (sevišķi tēviņiem) samērā spilgts apspalvojums. Jaunie putni vairāk vai mazāk līdzīgi pieaugušanai mātītei. Lidojums viļņveidīgs. Pa zemi pārvietojas galvenokārt lēkājot. Pamatbarībā sēklas, ogas, pumpuri, bet barojas arī ar kukaiņiem. Vairums sugu ziemā apmeklē putnu barotavas. Lielākā daļa ligzdo divas vai vairākas reizes sezonā. Olas vairāk vai mazāk raibumotas. Mazuļiem mutes iekšpuse sarkanīga ar dzeltenīgu apmali. Ceļo galvenokārt dienā nekārtīgos baros, nereti vairākas sugas vienkopus. Sugu pazišanās noteicošā ir apspalvojuma krāsa un ornamenti, arī balss.

Pasaulē vairāk nekā 120 sugu, Latvijā – 17.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā ligzdo

ķivulis – *Carduelis spinus*

(Siskin. Erlenzeisig. Чиж.) –

apspalvojuma pamatkrāsa zaļgandzeltenīga. Astes malas un spārnu šķērsvītras dzeltenas. Tēviņiem melna galvas virsa un pazode.

Uzturas galvenokārt egļu mežos. Sastopams visu gadu, bet daļa putnu aizceļo (uz Rietumeiropu);

ģirlicis – *Serinus serinus*

(Serin. Girlitz. Канареечный вьюрок.) –

diezgan līdzīgs ķivulim, bet knābis īsāks un strupāks, astes malas nav dzeltenas. Uzturas galvenokārt apdzīvotās vietās, parkos.

Rudenī aizceļo (uz Rietumeiropu);

priēzu krustknābis – *Loxia pytyopsittacus*

(Parrot Crossbill. Kiefernkreuzschnabel. Клест-сосновик.) –

ļoti grūti atšķirt no egļu krustknābja, vienīgi knābis nav tik masīvs.

No ziemeļu reģioniem caurceļo vai ieceļo

gaišais ķeģis – *Carduelis hornemanni*

(Arctic Redpoll. Polarbirkenzeisig. Тундрьяная чечетка.) –

no ļoti līdzīgā ķeģa atšķiras ar gaišāku apspalvojumu un pilnīgi baltu virsasti;

kalnu ķeģis – *Carduelis flavirostris*

(Twite. Berghänfling. Горная коноплянка.) –

ļoti līdzīgs kaņepītim, bet atšķiras no tā ar gaiši dzeltenu knābi un pelēcīgi iesārtu virsasti;

baltsvītru krustknābis – *Loxia leucoptera*

(Two-barred Crossbill. Bindenkreuzschnabel. Белокрылый клест.) –

atšķirībā no citiem krustknābjiem uz spārna ir 2 baltas šķērsvītras;

ziemeļu svilpis – *Pinicola enucleator*

(Pine Grosbeak. Hakengimpel. Щур.) –

drukns putns. Tēviņiem apspalvojuma pamatkrāsa sarkana, mātītēm – olīvzaļa. Mazais svilpis ir ievērojami mazāks;

ziemas žubīte – *Fringilla montifringilla*

(Brambling. Bergfink. Юпок.) –

atšķirībā no žubītes virsaste balta, pleci rūsgani un tēviņiem pavarī visa galva melna. Šī suga pie mums retumis arī ligzdo.

Žubīte

Fringilla coelebs

♂♀

Chaffinch. Buchfink. Зяблик.

- Izskats** Uz tumšajiem spārniem 2 baltas šķērsjoslas; virsaste zaļgana, ārējās stūrpalvas baltas. Pavasarī tēviņam galvas virsa un kakla aizmugure zilganpelēka; krūtis iesārti rūsganas. Mātītei un jauniem putniem visa mugurpuse zaļganbrūna, vēderpuse gaiša.
- Nesajaukt** Ar ziemas žubīti, kurai pleci rūsgani, virsaste balta; tēviņam pavasarī visa galva melna.
- Balss** Parastākie saucieni "rju pink-pink", "dri dri dri", lidojumā īss "jiep". Dziesma skanīga, apmēram kā "dzev-dzev-dzev-dzev-vidzev".
- Sastop** Dažādu tipu mežos, parkos, dārzos (arī pilsētā). Bieži.
- Ligzdo** Dažādos kokos, zemu (dažkārt arī krūmos). Ligzda no sūnām, zaļes stiebriņiem, ķērpjiem, bērza tāss plēksnītēm, timekļiem, izklājumā ziditāju vilna un putnu spalvas. Aprīlī-jūlijā. 4-5 olas.
- Celo** Atlido marta beigās-aprīlī, aizlido septembri-oktobri (uz Rietumeiropu). Siltākās ziemās nedaudzī pārziemo tepat.

Zaļžubīte

Carduelis chloris

Greenfinch. Grünling. Зелenuшка.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa dzeltenīgi zaļa; primāro lidspalvu un stūrpalvu apmales dzeltenas. Mātītei apspalvojums blāvāks un pelēcīgāks. Jauniem putniem vēderpusē un mugurpusē tumši gareni raibumi.
- Balss** Parastākie saucieni "dviit", "džvēē", lidojumā "ct-ct-crt-ct". Dziesma variē, bet apmēram kā "tccccr-ting-cijcijcij tjo-tjo-tjo džvēē".
- Sastop** Galvenokārt kultūrainavā, parkos, dārzos.
- Ligzdo** Apstādījumos, dzīvžogos. Ligzda no zaļes stiebriņiem, sūnām, izklājumā saknītes, ziditāju vilna un putnu spalvas. Aprīļa beigās-jūlijā. 4-7 olas.
- Celo** Atlido martā-aprīlī, aizlido oktobrī (uz Rietumeiropu). Liela daļa pārziemo tepat.

Dadzītis

Carduelis carduelis

Goldfinch. Stieglitz. Щерол.

Izskats	Apspalvojums kontrastains un krāšņs – baltas, melnas, dzeltenas, brūnas un sarkanas krāsas kombinācijas. Abi dzimumi līdzīgi. Jaunie putni sākumā ar mazāk izteiktu ornamentu (sevišķi uz galvas).
Balss	Parastākie saucieni "stik", "stilit" vai "stīt stīt stīt stīt". Dziesma – grūti aprakstāma strauja čivināšana ar parastu saucieniem iestarpinājumiem.
Sastop	Parkos, dārzos, birzīs. Ziemā barojas nezāļu audzēs. Samērā bieži.
Ligzdo	Parasti lapu kokos, vairāk zaru galos. Ligzda no sūnām, saknītēm, zāles stiebriņiem, ķērpjiem, izklājumā parasti vilna. Maijā–jūlijā. 4-6 olas.
Celo	Daļējs nometnieks un ceļotājs. Atlido martā–aprīlī, aizlido oktobrī.

Kaņepītis

Carduelis cannabina

♂♀

Linnet. Bluthänfling. Коноплянка.

Izskats	Mugura un spārni brūni, primāro lidpalvu un ārejo stūrspalvu apmales baltas. Pavasarī tēviņam krūtis un piere sarkanīga, galvas sāni pelēcīgi, bet mātīte vairāk raibumota un bez sarkanīgā apspalvojuma.
Nesajaukt	Ar kalnu ķēģi, kuram knābis gaiši dzeltens un virsaste pelēcīgi iesārta.
Balss	Lidojumā parasti "tet-tet-ter-et", "tiep-tiep-tiep" vai "djīt-djīt-djīt".
Sastop	Kultūrainavā, apstādījumos, dzīvžogos, arī mežmalās. Samērā bieži.
Ligzdo	Apstādījumos, dzīvžogos, eglīšu jaunaudzēs. Ligzda no zāles, sūnām, izklājumā ziditāju vilna. Aprīlī–jūlijā. 4-7 olas.
Celo	Atlido martā–aprīlī, aizlido oktobrī. Nedaudzī pārziemo tepat.

Ķeģis

Carduelis flammea

Redpoll. Birkenzeisig. Четстка.

Izskats	Apspalvojuma pamatkrāsa mugurpusē pelēcīgi brūna, vēderpusē baltgana ar tumšākiem garenraibumiem; pazode melna, piere sarkana. Tēviņam krūtis ar sarkanīgu nokrāsu.
Nesajaukt	Ar gaišo ķēģi, kuram virsaste pilnīgi balta un viss apspalvojums ievērojami gaišāks; ķīvuļa mātītei apspalvojums zaļgandzeltenīgāks.
Balss	Parastākais sauciens "dvīi", lidojumā "če če če če" vai "trrrr".
Sastop	Alkšņu un bērzu audzēs, mežmalās, parkos, dārzos, arī atklātās vietās – nezāļu audzēs. Invāzijas gados samērā bieži.
Celo	Caurceļo (no ziemeļu reģioniem) oktobrī–novembrī un martā–maijā, daļa uzturas visu ziemu.

Svilpis

Pyrrhula pyrrhula

♂♀

Bullfinch. Gimpel. Снегирь.

- Izskats** Drukns putns ar īsu, paresnu knābi. Galvas virsa, pazode, spārni un aste melna (uz spārnēm balts šķērslaukums); mugura pelēcīga, zemaste un virsaste balta. Tēviņam krūtis un vēders sarkans, mātītei – sārti brūnganpelēcīgs. Jauniem putniem sākumā nav melna galvas virsa.
- Balss** Sasaucoties, arī lidojumā "dji". Dziesma paklusa vīterošana, apmēram kā "dji-ur-ur tik-tik-tiū".
- Sastop** Dažādu tipu mežos, mežmalās, sevišķi vietās ar egļu jaunaudzēm, ziemā vairāk apdzīvotās vietās (arī pilsētās), krūmājos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Visbiežāk egļu jaunaudzēs. Ligzda no zariņiem, sūnām, izklājumā sarknītes, zīdītāju vilna. Maijā–jūlijā. 4-7 olas.
- Ceļo** Daļējs nometnieks un ceļotājs. Atlido martā, aizlido oktobrī–novembrī (uz Rietumeiropu).

Mazais svilpis

Carpodacus erythrinus

♂♀

Common Rosefinch. Karmingimpel. Чечевица.

- Izskats** Veciem tēviņiem pavasarī galva, krūtis un virsaste sarkana. Mātītei un jauniem putniem (arī otrā gada tēviņiem) neuzkrītoša, tumši raibumota, dzeltenbrūngana mugurpuse un gaiša vēderpuse.
- Balss** Parastākie saucieni "dju" vai "džē". Dziesma skanīga [oti raksturīga "vidji-vidjau".
- Sastop** Krūmainās plāvās, upmalās, mežmalās, apstādījumos, vecos dārzos. Samērā bieži.
- Ligzdo** Krūmos, lakstaugu biežņās. Ligzda no zaļes stiebriem, izklājumā sarknītes, sari. Jūnijā–jūlijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Atlido maija vidū, aizlido augustā (uz Dienvidāziju).

Egļu krustknābis

Loxia curvirostra

♀

Common Crossbill. Fichtenkreuzschnabel. Клест-еловик.

- Izskats** Padrukns putns ar slīpi sakrustotiem knābja galiem. Apspalvojuma pamatkrāsa tēviņam sarkanīga, mātītei – zaļgandzeltena. Jauniem putniem apspalvojuma pamatkrāsa brūnganpelēcīga ar tumšākiem gareniem raibumiem.
- Nesajaukt** Ar priežu krustknābi, kam masīvāks knābis, bet no kura dabā grūti vai pat neiespējami atšķirt.
- Balss** Lidojumā "čip-čip-čip" vai "tlit-tlit-tlit". Dziesma ļoti variabla čivnāšana un vītrošana apmēram kā "čīri-čīri čif glip-glip-glip čīri...".
- Sastop** Skuju koku (sevišķi egļu) un jauktos mežos.
- Ligzdo** Skuju kokos (parasti eglēs), paaugstu. Ligzda no zariņiem, zāles stiebriņiem, sūnām, ķērpjiem, izklājumā zīdītāju vilna un putnu spalvas. Februāri–maijā. 4 olas.
- Ceļo** Daļējs nometnieks un ceļotājs (augustā–oktobrī nereti invāzijas).

Dižknābis

Coccothraustes coccothraustes

Hawfinch. Kernbeißer. Дубонос.

- Izskats** Drukns putns ar ļoti masīvu knābi. Paīsā aste ar baltu galu, uz tumšājiem spārniem plata balta josla. Abi dzimumi samērā līdzīgi, bet mātītei apspalvojums nedaudz blāvāks, sekundārās lidspalvas un primāro lidspalvu apmales pelēkas (nevis spīdīgi melnas). Jauniem putniem uz dzeltenīgām krūtīm tumši šķērsraibumiņi.
- Balss** Parastākie saucieni "cik" vai "psī". Dziesma variabla vītrošana, apmēram kā "tik tik tur-vī-vī".
- Sastop** Parkos, dārzos, alejās, lapu koku mežos, bīrzīs. Ne visai bieži, nevienmērīgi.
- Ligzdo** Lapu kokos. Ligzda no sausiem zariņiem, saknītēm, ķērpjiem un zāles stiebriņiem, izklājumā zīdītāju vilna. Maijā–jūnijā. 4-7 olas.
- Ceļo** Atlido martā–aprīlī, aizlido septembrī–oktobrī (uz Rietumeiropu). Daļa pārzīemo tepat.

Stērstes

Nelieli putni ar paīsu, bet spēcīgu knābi. Vairumam sugu tēviņi ar samērā spilgtu apspalvojumu. Lidojums viļņveidīgs. Gaudēdāji, bet barojas arī ar kukaiņiem. Ligzdo parasti 2 reizes sezonā. Olas ar tumšiem punktveida un diegveida raibumiem. Mazuļiem mutes iekšpuse sārta ar bāli dzeltenu apmali. Ceļo gan dienā, gan naktī, parasti vienatnē vai arī izklaidus grupās un nelielos bariņos.

Pavasārī lielākai daļai sugu tēviņi ar raksturīgu apspalvojuma ornamentu, mātītes, jauni putni un vairums pieaugušo tēviņu rudenī samērā līdzīgi un dabā tos grūti vai pat neiespējami atšķirt.

Pasaulē ap 290 sugu, Latvijā – 10.

Bez šeit aprakstītajām sugām Latvijā ne sevišķi bieži (galvenokārt rietumu daļā) ligzdo

dārza stērste – *Emberiza hortulana*

(Ortolan Bunting. Ortolan. Садовая овсянка.) –

atšķirībā no citām stērstēm tēviņiem pavasarī ir zaļganpelēcīga galva un bāli dzeltena rikle. No tuvāka attāluma saskatāms gaišs acu gredzens. Mātītes var sajaukt ar dzeltenu stērsti, bet tai knābī zilganpelēcīgs (nevis brūngans). Uzturas atklātās vietās – krūmainās pļavās, laukos, mežmalās. Pārziemo galvenokārt Āfrikā.

Latvijas dienvidrietumu daļā, iespējams, ligzdo arī

lielā stērste – *Miliaria calandra*

(Corn Bunting. Grauammer. Просянка.) –

lielākā no stērstēm. Pelēkbrūna, raibumota mugurpuse; vēderpuse dzeltenīgi balta ar tumšiem raibumiņiem. Astē nav baltu spalvu kā citām stērstēm. Uzturas pļavās, laukos, izcirtumos. Pārziemo Rietumeiropā.

No tundras zonas diezgan regulāri caurceļo

lapzemes stērste – *Calcarius lapponicus*

(Lapland Bunting. Spornammer. Лапландский подорожник.) – pavasarī tēviņiem galvas virsa, vaigi, rikle un krūtis melnas. Veikli staigā un skrien pa zemi;

sniedzē – *Plectrophenax nivalis*

(Snow Bunting. Schneeammer. Пуночка.) –

ziemā tēviņiem balts apspalvojums, galvas virsa un mugura brūngani raibumota. Lidspalvu gali un astes vidējās spalvas melnas. Pavasarī melna arī mugura.

Dažkārt no tundras un taigas zonas ieeļo

mazā stērste – *Emberiza pusilla*

(Little Bunting. Zwergammer. Овсянка-крошка.) – un

meža stērste – *Emberiza rustica*

(Rustic Bunting. Waldammer. Овсянка-ремез.) –

ši suga vismaz vienreiz Latvijā arī ligzdojusi. Abu šo sugu mātītes grūti atšķirt no niedru stērstes mātītēm (sk. niedru stērstes aprakstā).

No austrumu un dienvidu reģioniem retumis ieeļo

birztalu stērste – *Emberiza aureola*

(Yellow-breasted Bunting. Weidenammer. Дубровник.) – un

melngalvas stērste – *Emberiza melanocephala*

(Black-headed Bunting. Карпенammer. Черноголовая овсянка.).

Dzeltenā stērste

Emberiza citrinella

♀

Yellowhammer. Goldammer. Обыкновенная овсянка.

- Izskats** Apspalvojuma pamatkrāsa mugurpusē zaļganbrūna, vēderpusē dzeltenīga ar tumšākiem garenraibumiem; virsaste brūna. Tēviņam dzeltenā krāsa intensīvāka (sevišķi pavasarī), īpaši uz galvas un vēderpuses. Rudenī abi dzimumi, kā arī jaunie putni samērā līdzīgi. Sēžot bieži rausta asti.
- Nesajaukt** Mātīti ar dārza stērsti, kurai apkārt acij gaiša aploce un knābis brūngans (nevis zilganpelēcīgs).
- Balss** Parastākie saucieni "cik", "cjirr" vai "cirrup". Dziesma mazliet stiepta apmēram kā "ci-ci-ci-ci-ci-ci dzi".
- Sastop** Agrokultūrainavā, arī mežmalās. Ziemā vairāk apdzīvotu vietu tuvumā, ceļmalās. Samērā bieži.
- Ligzdo** Uz zemes. Ligzda no zāles stiebrīņiem, izklājumā sari; labi paslēpta augājā. Aprīļa beigās–jūlijā. 3-5 olas.
- Ceļo** Daļējs nometnieks, bet daļa putnu septembrī–oktobrī aizceļo (uz Rietumeiropu).

Niedru stērste

Emberiza schoeniclus

♂♀

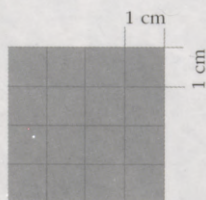
Reed Bunting. Rohammer. Камышесвая овсянка.

- Izskats** Mugurpuse brūna ar tumšiem garenraibumiem, virsaste pelēcīga; vēderpuse baltgana, sānos ar tumšiem raibumiem. Pavasarī tēviņam melna galva, balta, šaura apkakle un bārda svītra. Mātītei vaigi tumšbrūni. Rudenī abi dzimumi un jaunie putni samērā līdzīgi. Sēžot bieži rausta asti.
- Nesajaukt** Ar meža un mazo stērsti, kurām virsaste nav pelēcīga, bet parasti dabā mātītes un jaunos putnus grūti vai pat neiespējami pazīt.
- Balss** Parastākie saucieni "cī" vai "cie". Dziesma saraustīta, apmēram kā "cja tit tai cisisis".
- Sastop** Galvenokārt dažādu ūdenstilpju krūmainās piekrastēs un salās, niedrājos, krūmājos. Samērā bieži, bet nevienmērīgi.
- Ligzdo** Uz zemes vai ļoti zemu, parasti netālu no ūdens. Ligzda no sausas zāles, sūnām, izklājumā zīdītāju vilna, niedru skaras, labi paslēpta augājā. Maijā–jūlijā. 4-6 olas.
- Ceļo** Atlido martā–aprīlī, aizlido septembrī–oktobrī (uz Rietumeiropu). Siltākās ziemās nedaudzī pārzīemo tepat.

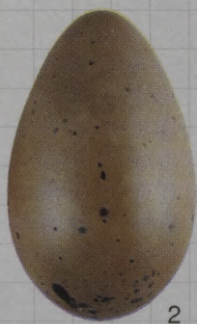
Olas

1. Melnkakla gārgale
2. Brūnkakla gārgale
3. Jūraskrauklis
4. Baltais stārķis
5. Melnais stārķis
6. Paugurknābja gulbis
7. Ziemeļu gulbis
8. Meža zoss
9. Kanādas zoss

1

2

3

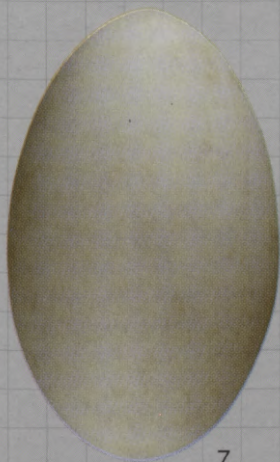
4

5

6

7

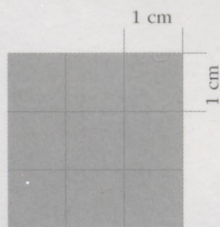

8

9

10. Cekuldūkuris
11. Pelēkvaigu dūkuris
12. Ragainais dūkuris
13. Melnkakla dūkuris
14. Mazais dūkuris
15. Lielais dumpis
16. Mazais dumpis
17. Zivju gārnis
18. Sāmsalas dižpīle
19. Meža pīle
20. Garkaklis

10

11

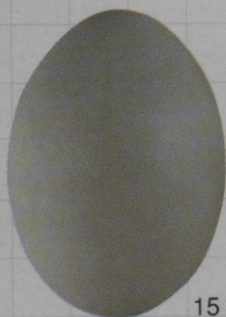
12

13

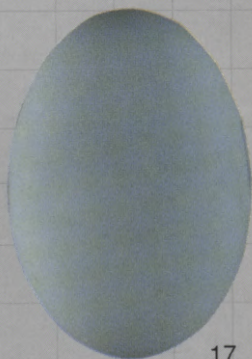
14

15

16

17

18

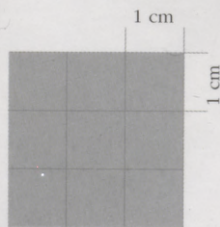

19

20

21. Platknābis
22. Baltvēderis
23. Pelēkā pīle
24. Krīklis
25. Prikšņe
26. Brūnkaklis
27. Cekulpīle
28. Gaigala
29. Vistvanags

21

22

23

24

25

26

27

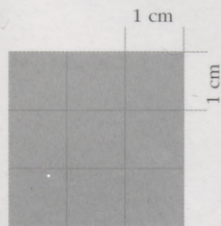

28

29

30. Zvirbuļvanags
31. Peļu klijāns
32. Ķīķis
33. Niedru lija
34. Lauku piekūns
35. Rubenis
36. Mednis
37. Mežirbe
38. Laukirbe
39. Laucis
40. Ūdensvistiņa
41. Dumbcālis
42. Ormanītis
43. Mazais ormanītis

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

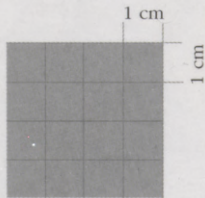

42

43

44. Lielā gaura
45. Garknābja gaura
46. Zivjērglis
47. Mazais ērglis
48. Dzērve
49. Kuitala
50. Melnspārnu kaija
51. Sudrabkaija

44

45

46

47

48

49

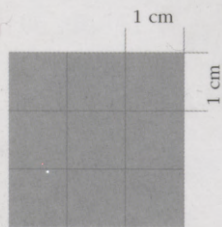

50

51

52. Ķīvīte
53. Dzeltēnais tārtiņš
54. Smilšu tārtiņš
55. Upes tārtiņš
56. Jūrasžagata
57. Melnā puskuitala
58. Pļavu tilbīte
59. Meža tilbīte
60. Purva tilbīte
61. Dīķu tilbīte
62. Terekija
63. Gugatnis
64. Sloka
65. Mērkaziņa
66. Parastais šņibītis

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

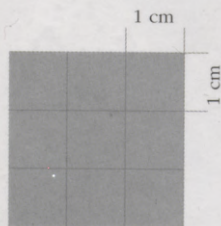

65

66

67. Kajaks
68. Lielais ķīris
69. Mazais ķīris
70. Upes zīriņš
71. Jūras zīriņš
72. Mazais zīriņš
73. Melnais zīriņš
74. Baltspārnu zīriņš
75. Mājas balodis
76. Lauku balodis
77. Parastā ūbele
78. Gredzenūbele
79. Ūpis
80. Ausainā pūce

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

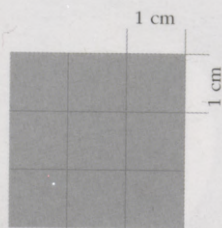

79

80

81. Bikšainais apogs
82. Meža pūce
83. Urālpūce
84. Zaļā vārna
85. Zaļā dzilna
86. Melnā dzilna
87. Vārna
88. Kovārnis
89. Krauklis
90. Kraukis
91. Žagata
92. Riekstrozis
93. Silis

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

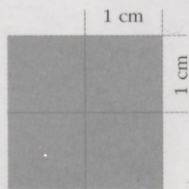

92

93

94. Dzeguze
95. Svīre
96. Pupuķis
97. Zivju dzenītis
98. Dižraibais dzenis
99. Vidējais dzenis
100. Baltmugurdzenis
101. Mazais dzenis
102. Pelēkā dzilna
103. Tītiņš
104. Lauku cīrulis
105. Bezdelīga
106. Mājas čurkste
107. Koku čipste
108. Baltā cielava
109. Dzeltenā cielava
110. Dzeltengalvas cielava
111. Paceplītis
112. Peļkājīte
113. Sarkanriklīte
114. Lakstīgala
115. Erickiņš

94

94

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

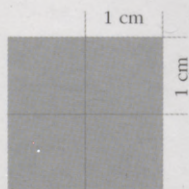

114

115

116. Lukstu čakstīte
117. Akmeņčakstīte
118. Melnais meža strazds
119. Pelēkais strazds
120. Dziedātājstrazds
121. Plukšķis
122. Sevi ļauķis
123. Ceru ļauķis
124. Niedrustrazds
125. Purva ļauķis
126. Ezeru ļauķis
127. Krūmu ļauķis
128. Svītrainais ļauķis
129. Brūnspārnu ļauķis
130. Dārza ļauķis
131. Melngalvas ļauķis
132. Iedzeltenais ļauķis
133. Svirlītis
134. Zeltgalvītis
135. Sārtgalvītis
136. Pelēkais mušķērājs
137. Melnais mušķērājs
138. Mazais mušķērājs

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

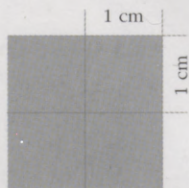

137

138

139. Bārdzilīte
140. Garastīte
141. Lielā zilīte
142. Zilzilīte
143. Cekulzilīte
144. Meža zilīte
145. Purva zilīte
146. Pelēkā zilīte
147. Dzilnītis
148. Mizložņa
149. Somzilīte
150. Brūnā čakste
151. Lielā čakste
152. Mājas strazds
153. Mājas zvirbulis
154. Lauku zvirbulis
155. Žubīte
156. Zaļžubīte
157. Dadzītis
158. Kaņepītis
159. Svilpis
160. Mazais svilpis
161. Egļu krustknābis
162. Dižknābis
163. Dzeltenā stērste
164. Niedru stērste

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

Kas jāzina, novērojot putnus

Somas saturs

Jums nepieciešamo lietu daudzums ir atkarīgs no plānotās ekskursijas ilguma un maršruta garuma.

Kā jāapgērbjas? Atkarībā no gadalaika un klimatiskajiem apstākļiem pacentieties gērbties pēc iespējas vieglā, no dabiskajiem materiāliem gatavotā apģērbā. Visieteicamākais ir ērts aizsargkrāsas kokvilnas tērps, zem kura vajadzības gadījumā iespējams pavilkt treniņtērpu vai vilnas džemperu. Pūkaini, cilpaini vai trikotāžas izstrādājumi mežā ir traucējoši, jo ķeras zaros. Sintētiska auduma apģērbs kustoties rada lieku troksni, kas traucē klusu un nemanāmi pārvietoties. Centieties izvairīties no spilgtiem krāsu toņiem apģērbā – tos putni pamanīs. Ja lietojat sporta apavus, parūpējieties, lai tie būtu pietiekoši ērti un piemēroti ilgstošai staigāšanai. Ieteicams pat siltā laikā uzvilkt kājās vilnas zeķes, jo tās ir higiēniskas un pasargā kājas no noberzumiem, tulznām un pastiprinātas svīšanas. Ievietojiet apavos mīksta, higroskopiska materiāla zolītes. Jums mežā noderēs arī virsjaka ar vairākām kabatām. Tajās parocīgi nēsāt putnu noteicēju, pierakstu bloknotu un rakstāmpiederumus. Pret samirkšanu nodrošinieties, paņemot līdzī plānu, impregnēta brezenta lietusmēteli. Smagas un biezas drēbes stipri apgrūtina iešanu. Lietošanai neērts ir lietussargs. Labāk izlīdzieties ar poli-etilēna plēves gabalu. No tā ar izdomu var izgatavot labu aizsargu pret samirkšanu. Ja lietus nav ilgstošs, to labāk pārļaut aizsegā. Tas sevišķi jāievēro ligzdošanas laikā. Nepieciešamības gadījumā uzvelciet vieglus un izturīgus gumijas zābakus. Tomēr ilgstošai nēsāšanai tie nav piemēroti. Tāpēc, ja vien iespējams, tos nomainiet ar viegliem sporta apaviem.

Putnu pētišanas ekskursijās visu nepieciešamo visparocīgāk izvietot ērtā un jūsu augumam piemērotā mugursomā. Labāk, ja jūsu rīcībā ir divas somas. Mazākā no tām noderēs neilgās ekskursijās, kad līdzņemamo lietu nav daudz. Mežā ar tādu pārvietoties ir ērtāk.

Galvenais ornitologa darbarīks ir binoklis. Tas dod iespēju jau no tālienes saskatīt putnus detalizēti un precīzi. Meža putnu dzīves pētniecībā noderīgs ir neliela līdz vidēja palielinājuma binoklis, kas

meža apstākļos ir vispiemērotākais operatīvai un ātrai rīcībai. Ūdensputņus un plēsīgos putņus vēlams aplūkot liela palielinājuma binokļos. Šos putņus parasti var novērot tikai no liela attāluma. Ja atļauj rocība, ieteicams iegādāties teleskopu kopā ar stabilu statīvu. Labas kvalitātes optiskās novērošanas ierīces ir visai dārgas, tāpēc ar tām jāstrādā uzmanīgi, tās pasargājot no triecieniem un kritieniem. Tās nepieciešams arī rūpīgi kopt. Binokli glabājiēt un pārnēsājiēt oriģinālajā somā. Darba laikā to nēsājiēt pakārtu kaklā, pēc iespējas īsākā siksnā. Tas samazina iespēju binoklim stipri svārstīties un atsisties pret dažādiem priekšmetiem. Oriģinālo, parasti šauru binokļa siksnu ieteicams nomainīt ar platu, mīkstu, kaklam pieklāvīgu jostu bez liekām furnitūras detaļām. Praksē pārliecināsities, ka ar šādi apriktu binokli ir ērtāk un parocīgāk rīkoties. Ieteicams arī izgatavot vieglu un mīkstu vāku, ar ko nosegt binokļa okulārus, lai pasargātu tos no gružiem un mitruma. Dzidrinātā optika jātīra ļoti uzmanīgi – ar mīkstu otiņu un tīrā spirtā samitrinātu higroskopisko vati. Jāizvairās pieskarties lēcām ar pirkstiem.

Kāpšanai mazzarainos kokos lietojami kāpšļi. Tos pārdošanā gan nav izdevies redzēt. Kāpšļus parasti izgatavo no labas kvalitātes tērauda. Visparocīgākie ir kāpšļi, kas izveidoti lielā burta "L" izskatā. Garāko to daļu ar mīkstām siksnām piesien pie kājas apakšstilba tā, lai to īsākā daļa atrastos zem pēdas vidus. Kāpšļiem locījuma vietā piemētināti uz leju un iekšpusi vērsti dzelksņi. Tos izmanto atbalstam, kad kāpšanas laikā ar kājām tos ietriec koka mizā. Kāpjot kokā, noteikti jālieto drošības josta – plata, izturīga, pilnīgi droša sikсна, kam ar pārbaudītiem karabīniem piestiprināta nodrošināšanas trose. Jābūt garantijai, ka kāpšļu izslidēšanas gadījumā tā jūs noturēs. Kāpšanas komplektā ietilpst arī 15–20 m gara alpinistu virve – otrs nodrošinājums, ko lietosit tajos gadījumos, kad zaru dēļ uz laiku jāatbrīvo nodrošināšanas trose no jostas. Arī virves vienam galam jābūt droši piestiprinātam pie drošības jostas. Visam kokā kāpšanas aprīkojumam vienmēr ir jābūt labā tehniskā stāvoklī.

Ekskursijās ieteicams paņemt līdz nedaudz medikamentu – marles saiti, leikoplastu, antiseptiskos un sirdslīdzekļus, tos iesaiņojot ūdensnecaurlaidīgā maisiņā.

Jūsu somā vēl vajadzētu atrasties traukam ar dzeramo ūdeni. Vislabāk, ja tas ir trieciendrošs termoss. Ilgstošās ekskursijās nepieciešami arī pārtikas krājumi. Labāk izvēlēties kalorijām bagātus

produktus – tie sver vismazāk. Ja esat nodomājuši ēdienu gatavot uz vietas, nepiemirstiet traukus vārīšanai, kā arī tūristu cirvīti. Lieti noderēs arī neliels zāģītis un, protams, arī kārtīgs nazis. Ievērojiet – nekuriet ugunsgrābiņus mežā un citās ugunsbīdīgās vietās.

Jūsu somā noteikti jābūt maršruta kartei, kompasam, rezerves piezīmju bloknotam un rakstāmpiederumiem, kā arī pretodu līdzekļiem. Ūdensbīdīgās lietas iepakojiet ūdensizturīgos poli-etilēna maisiņos. Kārtojot somu, raugieties, lai mugurai piegulošajā pusē neatrastos cieti priekšmeti.

Nakšņošanai nepieciešamās lietas – plāna un viegla telts, kā arī ērts un viegls guļammaiss. Noderīgs var būt arī tūristu paklājs, ko izklāj guļvietā.

Ja esat nolēmis paņemt līdzī ar fotoaparāturu un ierīces balsu ierakstīšanai, jūsu aprīkojums var izrādīties pārāk smags un traucēt sekmīgam darbam. Tad vislabāk ir sameklēt piemērotas naktsmājas un putnu novērošanas ekskursijās iztikt ar minimālu mantu krājumu. Der atcerēties – jums nepieciešams minimālais putnu novērošanai un parocīgai iešanai, kā arī viss, lai izsargātos no nelaimes gadījumiem. Tāpēc, komplektējot ceļasomu, pārdomājiet rūpīgi un ņemiet līdzī tikai pašu nepieciešamāko.

Izsargāšanās no nelaimes gadījumiem

Dodoties ekskursijās dabā, jāievēro vairāki drošības noteikumi, lai izvairītos no nelaimes gadījumiem. Putnu novērošanu vislabāk veikt divatā, pieredzējuša putnu pazinēja pavadībā. Tas palīdzēs ātrāk uzkrāt pieredzi, lai nenokļūtu kļūmīgās situācijās. Tomēr ne vienmēr ir šāda iespēja. Ja ceļā dodaties vienatnē, informējiet kādu par iespējamo maršrutu un atgriešanās laiku. Ja nokļūsit nelaimē, būs cerība savlaicīgi sagaidīt palīdzību.

Uzturoties mežā, uzmanieties no vēja pusizgāztiem kokiem. Bieži tie iekērušies blakus augošu koku zarotnē un atrodas labilā stāvoklī – reizēm pietiek ar nelielu satricinājumu, lai koks nokristu pavisam. Tāpēc apejiet to no sakņotnes puses. Kāpjot mazzarotos kokos, lietojiet kāpšļus un drošības jostu. Nokļūstot līdz pirmajiem zariem, drošības jostas nodrošināšanas trosē tālāko kāpšanu traucē un tās sakabe uz laiku ir jāatvieno. To dariet vienīgi pēc tam, kad

esat kārtīgi nodrošinājies ar otru drošības līdzekli – izturīgu alpīnistu virvi, kuras viens gals ir rūpīgi piestiprināts pie drošības jostas, bet otrs – vajadzīgajā garumā pie stabila un izturīga zara virs jums. Ja nākas vēlreiz virves nostiprinājumu pārsiet pie koka, dariet to vienīgi tad, kad esat nodrošinājies ar drošības jostas trosi. Atcerieties – galvenais princips – ne mirkli kokā bez nodrošinājuma! Uzmanieties galotnē, kur zari ir tievi. Tie var neizturēt jūsu svaru. Pats bīstamākais posms kāpjot ir gadījumos, kad nākas apiet lielo putnu ligzdas no sāniem. Bieži ligzdu materiāla krāvums ir stipri augsts un ligzdas sānos nav pietiekoši stabila un izturīga zaru. Reizēm sasniegt mērķi ir pat neiespējami. Nokāpjot no koka, stingri jāievēro tie paši nodrošināšanās noteikumi, kas uzkāpjot. Nekāpiet kokos lietus laikā, kad to miza ir ļoti slidena. Noteikti nodrošinieties, kad bāžat roku koka dobumā. Kritiena gadījumā šādā situācijā varat iegūt ļoti smagu traumu, pat atrototies nelielā augstumā. Kad gatavojaties kāpt kokā, pievērsiet uzmanību tā sugai. Ozolam un bērzam zari ir izturīgi. Pat nelieli šo koku zari spēj noturēt cilvēka svaru. Ļoti trausli zari ir priedei. Ja nepieciešams uzkāpt uz nokalnuša zara, iepriekš rūpīgi pārbaudiet tā izturību.

Arī uz ūdens jāievēro vairāki drošības noteikumi. Nelietojiet šaubīgas kvalitātes laivas, pirms neesat pilnīgi pārliecināts par to drošību un stabilitāti. Sveša un šķietami stabila laiva var pievilt stiprā vējā un viļņos. Pirms dodaties tālākā braucienā pa atklātu un dziļu ūdeni, pārbaudiet laivu seklumā. Pārlicinieties, vai līdzīgu paņemts viss nepieciešamais inventārs. Ja laivā nav speciālu gaisa kabatu, kas spēj noturēt to peldošā stāvoklī piesmelšanās gadījumā, ņemiet līdz drošības vesti. Jābūt ļoti uzmanīgam laikā, kad ūdens temperatūra ir zema, jo pat ļoti labs peldētpratējs īsā laikā var aiziet bojā ķermeņa atdzišanas rezultātā. Ja nākas brīst pa ūdensaugu sliksņām nepazīstamās vietās, nodrošinieties ar kārti. Ja tomēr gadās izkrist cauri ūdensaugu sakņu izveidotai garozai, centieties ieņemt horizontālu stāvokli. Arī stipri dūņainās vietās papūlieties nezaudēt savaldību un metieties peldus, tad ar lēnām un plūstošām kustībām mēģiniet aizkļūt līdz stabilai vietai.

Uzturoties purvā, apejiet sevišķi staigas un sliksņainas vietas. Bīstamās situācijās nezaudējiet savaldību, bet, izmantojot palīg-līdzekļus, centieties aizkļūt līdz stabilai vietai. Ja nākas pārvarēt akačus vai purva ezeriņus, izmantojiet vieglu gumijas laivu.

Ļoti bīstami ir staigāt pa ledu nepazīstamās vietās. Der atcerēties, ka ledus, kas plānāks par 5 cm, nespēj noturēt cilvēka svaru. Pavasara saulē sadēdējis ledus ir krietni neizturīgāks par pirmo ledu. Sevišķi bīstams staigāšanai ir upes ledus, jo straumes vietās tas var būt plāns pat stipra un ilgstoša sala laikā. Drošībai lietojiet kārti vai vairākus metrus garu dēli. Uzmanieties atkušņa laikā, jo uz ledus uzplūdušais ūdens neļauj pamanīt vaļējas vietas ledus segā. Netuvojieties atklāta ūdens lāsmeņu malām. Ja nākas sniegt palīdzību ledū ielūzušam cilvēkam, nometieties uz ledus guļus un izmantojiet dažādus priekšmetus, piemēram, virvi, kāpnes, dēļus, kārtis, ko pasniegt no attāluma nelaimē nonākušajam.

Latvija atrodas joslā, kur cilvēku neapdraud dabas katastrofas, plēsīgi dzīvnieki, tajā skaitā ļoti indīgi zirneļi, kukaiņi vai čūskas. Tomēr, dodoties dabā, der zināt dažas uzvedības normas, kas jāievēro. Ja satiekat ceļā dzīvniekus ar neparastu uzvedību – vai nu tie ir pārāk "droši", vai uzkrītoši neuzmanīgi, centieties no tiem izvairīties. Šie dzīvnieki var būt slimi ar trakumsērgu. Neaiztieciet ar kailām rokām arī nejauši atrastus beigtus vai sabrauktus dzīvniekus. Ja tomēr tieši kontakti ar šādiem dzīvniekiem ir notikuši, steidzīgi meklējiet ārsta palīdzību. Jebkuru aizdomu gadījumā ir jāsaņem vakcinācijas kurss pret trakumsērgu. Der atcerēties – vēl nav bijis gadījuma, kad ar trakumsērgu inficētais būtu izvesēlojies. Daudzos Latvijas novados pastāv reālas briesmas inficēties ar ērcu encefalītu. Encefalīts ir ļoti bīstama, infekcioza nervu sistēmas slimība ar smagu gaitu, bīstamām komplikācijām un augstu mirstību. Lai nesaslimtu, jāveic visi pasākumi, kas palīdz izvairīties no ērcu kodieniem. Mediķi ieteic apgērbties pietiekoši blīvās drānās ar augstu, cieši piegulošu apkaklīti. Prakse rāda, ka ievērot visas šīs rekomendācijas, it sevišķi karstā laikā, nav iespējams. Tāpēc jādara viss, lai izvairītos no ērcu piesūkšanās. Laiku pa laikam jāapskata savs ķermenis un jānolasa uz tā un drēbēs atrastās ērces. Parasti paiet vairākas stundas no ērces nokļūšanas uz ķermeņa līdz piesūkšanās brīdim. Nepieciešams jau rudenī izdarīt vakcināciju pret encefalītu. Mediķi apgalvo, ka vakcinācija, ja arī pilnībā nenovērš inficēšanās iespēju, tad saslimšanas gadījumā tomēr ievērojami atvieglo slimošanas gaitu.

Putnu pētišanas ekskursijās iespējams sastapties ar Latvijā vienīgo indīgo čūsku – odzi. Iemācieties atšķirt to no ļoti bieži sastopamā

zalkša, kas ir pilnīgi nekaitīgs. Zalktim galvas abās pusēs atrodas jau notālēm labi saredzami bālgani dzelteni plankumi. Ja sastopat odzi, mierīgi apejiet to. Odzi nekādā gadījumā nevajag nogalināt. Ja jūsu mājokļa tuvumā tā uzturas regulāri, palūdziet pieredzējušu cilvēku to sagūstīt un aiznest vairākus kilometrus projām un piemērotā vietā atbrīvot. Vietās, kur var notikt nejauša satikšanās ar odzi, valkājiet piemērotus apavus vai vismaz biezas vilnas zeķes. Ja gadās, ka odze tomēr iekož, tad vispirms centieties izspiest no koduma vietas asinis kopā ar indi. Brūci varat nedaudz paplašināt ar tīru nazi. Pēc tam atbrīvojiet visas ķermeņa daļas no stipri piegulošām lietām, kas sapampuma gadījumā var nosprostot asinsriti. Nelietojiet alkoholu vai kādu citu uzbudinošu vielu. Tas attiecas arī uz tēju vai kafiju. Lietojiet daudz šķidruma – vislabāk pienu vai tīru ūdeni. Ja esat tālu no cilvēkiem, pārtrauciet nodarbību un, nezaudējot savaldību, dodieties meklēt palīdzību pie ārsta. Lai nepārslogotu sirdi, ejiet mierīgi, cenšoties elpot dziļi. Ja jūtat sagurumu, ieteicams lietot sirdsdarbību stimulējošus medikamentus.

Bieži koku dobumos un arī būrišos mēdz iemitināties lapsenes, sirseņi un reizēm arī bites. Ja nonākat kontaktā ar šiem kukaiņiem, turklāt augstu kokā, neaizmirstiet, ka pārmērīga steiga var beigties ar kritienu, kas noteikti ir daudz bīstamāk par dažiem sūrstošiem dzēlieniem, kas jau pēc brīža aizmirsīsies.

Der zināt, ka arī dažu putnu sugu atsevišķi īpatņi var uzbrukt cilvēkam ligzdu tuvumā. Parasti šie uzbrukumi nav bīstami, ja neskaita sīku skrambu vaigā vai rokā. Tomēr kontaktos ar meža pūcēm un abām mūsu vanagu sugām ieteicams lietot aizsargbrilles, ādas cimds un biežāku apģērbu. Visbīstamākās ir urālpūces. Ja iznāk darīšana ar šiem putniem, labāk uzlieciet galvā arī motociklista ķiveri.

Turot putnus rokās, tie cenšas atbrīvoties un aizsargājoties reizēm mēdz sakampt pirkstu knābī vai arī nagos. Ja tas noticis, atraujot roku ar strauju kustību, jūs varat gūt ievainojumu. No putna tvēriena jācenšas atbrīvoties lēnām un pacietīgi. Ja jūs ar knābi un nagiem ievainojis gaļēdājs putns, katram gadījumam brūces apstrādājiet ar dezinfekcijas līdzekļiem. Šo putnu knābji vai nagi var saturēt infekcijas izraisītājus. Gadījumā, ja pēc laika manāt iekaisuma pazīmes, griezieties pie ārsta.

Dabā reizēm iznāk satikties ar lielajiem zīditājiem – aļņiem, briežiem un meža cūkām. Tie gan parasti izvairās no sastapšanās ar cilvēku un noslēpjas biežāk. Tomēr rieta laikā augustā–septembrī ar alni jābūt uzmanīgam. Rieta karstumā visumā piesardzīgajam dzīvniekam dažkārt ienāk prātā noskaidrot attiecības ar cilvēku. Esiet uzmanīgi, ja atrodat mazu alnēnu vai meža cūkas sivēnu. Tie mežā nemēdz būt pamesti un vientuļi. Redzīgie vecāki no attāluma jūs novēro. Prātīgāk doties atpakaļ pa to pašu ceļu, pa kuru atnācāt, neaizmirstot uzmanīties. Ļoti uzmanīgam jābūt vietās, kur nesen notikušas lielo dzīvnieku medības. Ja sastopat neveiksmīgu mednieku ievainotu dzīvnieku, jūs var glābt vienīgi prasme ātri skriet un veikli uzrāpties kokā. Jāņem vērā, ka dzīvnieks slēpjas līdz pēdējam brīdim, bet tad strauji uzbrūk. Nostāsti par briesmām, kas draud no vilkiem, lūšiem un lāčiem, Latvijas apstākļos lielākoties nav ņemami nopietni.

Pērķona negaisa laikā nestāviet zem augstiem savrup augošiem kokiem, kā arī izvairieties uzturēties vietās, kur redzat jau senākas zibens postījumu pazīmes. Ja gadās, ka negaiss pārsteidz jūs mežā, pārļaidiet to jaunaudzē vidēji augstā vietā. Stipra vēja un vētras laikā centieties izkļūt kļajumā, apejot vecus un augstus kokus no vēja puses.

Lai izvairītos no apmaldīšanās, iegādājieties un lietojiet pēc iespējas sīku izvēlētā maršruta karti. Neaizmirstiet vienmēr paņemt līdzi arī kompasu. Jau plānojot ekskursiju, savlaicīgi iepazīstieties ar apvidus topogrāfisko situāciju. Ja dodaties krūmājā, purvā vai blīvā niedrājā, iezīmējiet ar labi pamanāmiem orientieriem gājiena maršrutu. Tie jums palīdzēs atrast ceļu atgriežoties. Ļoti viegli apmaldīties arī uz ūdeņiem miglā un slikta apgaismojuma apstākļos. Tāpēc, jau dodoties pa izvēlēto maršrutu, vienmēr padomājiet par savas vietas un debespūšu noteikšanu dabā. Tas ļaus izvairīties no kļūmīgām situācijām. Ja tomēr gadās apmaldīties, nezaudējiet savaldību, bet centieties izkļūt pazīstamā vietā, vadoties pēc skaņām, saules, vēja virziena un citām pazīmēm.

Plānojot ekskursiju maršrutu, saskaņojiet to ar meža, pļavu, lauku vai ūdeņu īpašnieku. Tas jūs pasargās no nevajadzīgām nepatikšanām. Maršruta laikā izvairieties arī no mājdzīvniekiem. Reizēm brīvi staigājoša gov, bullis, zirgs vai suns var kļūt bīstami svešam cilvēkam.

Uzvedība pie ligzdām

Ja esat atradis perējoša putna ligzdu, tad jāievēro vairāki noteikumi, lai nenodarītu postu. Atkarībā no sugas un putna uzvedības īpatnībām tas var pamest dējumu, un rezultātā olas vai mazuļi var aiziet bojā. Izvairieties apmeklēt ligzdas dēšanas un perēšanas sākuma periodā. Tad putni ir visjūtīgākie. Svarīgi atcerēties – pēc ligzdu apmeklējuma putns ligzdu var pamest. Tāpēc to nedariet bez vajadzības. Liela nozīme ir arī jūsu uzvedībai ligzdas tuvumā. Jau tuvojoties ligzdai, nedariet to klusu un slepeni, lai putnu nepārsteigtu. Pēkšņs pārbīlis, kas rodas, jums strauji parādoties ligzdas apkārtnē, var izsaukt negatīvas sekas. Bet tas nav jādara arī ar lielu troksni un straujām kustībām. Uzvedieties mierīgi un ne sevišķi skaļi, bet tomēr tā, lai putns laicīgi spētu nemanīts aiziet no ligzdas. Ja putns tomēr turpina perēt, jums atrodoties ligzdas tuvumā, tas nebūt nenozīmē, ka putns nav nobijies. Vispareizāk šādos gadījumos no ligzdas vietas lēnām atkāpties, atstājot putnu perējot. Bieži vien šādi šķietami droši putni pacieš jūs līdz pēdējam brīdim, lai atstātu dējumu uz visiem laikiem. Šajā ziņā putni, kas jau savlaicīgi aiziet no ligzdas, ir mazāk jūtīgi un retāk to pamet.

Ļoti svarīgi, lai jūs ligzdas tuvumā atrastos pēc iespējas īsāku laiku. Pieaugušo putnu trauksmes saucieni ligzdas apkārtnē, kā arī mazuļu balsis pēc tam, kad briesmas jau pāri, var pievilināt ligzdai postītājus. Sevišķi manīgi šajā ziņā ir zīdītāji – lapsas, caunas, jēnotsuņi, kā arī putni – kraukļi, vārnas, žagatas un sīļi. Šie dzīvnieki ātri iemanās jums nemanīti sekot, lai pēc ligzdas apciemojuma to izpostītu. Tāpēc der ievērot, ka katru reizi, kad gatavojaties apmeklēt kādu ligzdu, pirms tam rūpīgi jāpārliciecinās, vai šo nodomu nepamana ligzdu postītāji dzīvnieki. Ja manāt kādu no tiem pat šķietami lielā attālumā, atlieciet ligzdas apmeklējumu uz citu laiku. Vienmēr jāņem vērā, ka katrs ligzdu apmeklējums saistīts ar iespējamām briesmām to saimniekiem, un tāpēc to jācenšas darīt vienīgi attaisnotas nepieciešamības gadījumā.

Putnu fotografēšana

Putnu fotografēšana ir grūts un sarežģīts fotogrāfijas žanrs. Tomēr to var lieliski izmantot putnu pazīšanai un to dzīves pētniecībai. Putnu attēlu iegūšanai der jebkura modeļa spoguļkamera, kas atļauj mainīt

optiku, un 200–500 mm teleobjektīvs. Kaut arī attēla kvalitāte ir lielā mērā atkarīga no fotoaparāta tehniskajām iespējām un objektīva optiskajiem rādītājiem, tomēr aizrauties ar ļoti dārgas aparatūras iegādi nav ieteicams. Ar rūpīgu un uzmanīgu darbu var iegūt labus putnu attēlus, neieguldot ievērojamus līdzekļus. Strādājot lauka apstākļos, var rasties situācijas, kad negadījuma dēļ aparatūra tiek sabojāta, tai nokrītot no koka vai nokļūstot ūdenī. Tāpēc labāk izvēlēties lētu, bet tehniski drošu un uzticamu fotoinventāru.

Kaut arī jūsu rīcībā ir teleobjektīvs, tas nenozīmē, ka ar to iespējams tūlīt iegūt lieliskas fotogrāfijas. Bieži pirmie putnu uzņēmumi ir neveiksmīgi, to attēli siki, ar fonu saplūstoši un neskaidri. Tas tāpēc, ka parasti uzņēmumi izdarīti no pārāk liela attāluma. Pieņemts uzskatīt, ka labu attēlu iegūšanai putns jāfotografē no tāda attāluma, lai tas uz negatīva aizņemtu 1/4–1/2 no kadra laukuma. Tas nozīmē, ka sīkie dziedātājputni jāfotografē no vismaz 1,5–2,5 m attāluma. Tik tuvu normālam putnam dabiskos apstākļos piekļūt parasti nav iespējams. Tāpēc nepieciešams izdomāt daudzus un dažādus paņēmienus, kas ļauj putnam pietuvoties.

Viens no vispārpieņemtajiem paņēmieniem ir slēpņa lietošana. To izgatavo no blīva auduma vai cita līdzīga materiāla. Slēpnim jābūt viegli pārvietojamam. To novieto putna uzturēšanās vietas tuvumā. Sākumā slēpni novieto 20–30 m attālumā no izvēlētas vietas, vairāku dienu laikā to pakāpeniski pietuvinot. Svarīgi, lai slēpņa sienas neplandītu vējš un tas būtu stabils. Ieteicams slēpni arī nomaskēt ar vietējai apkārtnē piemērotiem materiāliem – zāli, lapainiem koku zariem, skujām. Ja esat nolēmis putnu fotografēt pie ligzdas, pieradināšana jāveic sevišķi rūpīgi. Binokli lūkojoties, ieteicams novērot putna reakciju uz slēpņa tuvināšanu. Ja putns ir trimīgs un ilgstoši uztraucas, slēpnis jāatvirza atpakaļ. Reizēm pat pilnīgi jāatsakās no fotografēšanas.

Der atcerēties, ka neviena, pat vislabākā putna fotogrāfija nav tā vērtā, ja tās iegūšanas rezultātā aiziet bojā ligzda. Putnus lieliski iespējams fotografēt arī citās vietās – barotavās, izgāztuvēs, dzeršanas un mazgāšanās vietās. Ceļošanas laikā putni apstājas daudzās vietās, kur tos var fotografēt, nenodarot nekādu ļaunumu. Šajos gadījumos jāstrādā vairāk ar izdomu, mazāk ar aparatūru. Kad beidzies putna pieradināšanas posms pie slēpņa, pienācis laiks fotografēšanai. Iekārtoties slēpni ieteicams ātri un bez liekas kavēšanās. Fotoaparātu

nepieciešams nostiprināt uz stabila statīva, izvirkot cauri slēpņa sienai vienīgi objektīva galu. Fotografēšanas laikā ļoti svarīgi izvairīties no skaļiem trokšņiem un liekām kustībām. Ja nepieciešams pagriezt objektīvu citā virzienā, tas jādara lēni un vienmērīgi.

Putnu fotografēšanai lietojama augstjutīga filma, jo tā ļauj fotografēt ar īsu ekspozīciju. Bieži putni ir tērpti vairāk vai mazāk maskējošā apspalvojumā. Tas rada grūtības putna attēla izdalīšanai no apkārtējā fona. Tāpēc nav ieteicams lietot pārāk lielu diafragmas aizvērumu. Tad varēsīt iegūt pietiekoši atšķirīgu putna attēlu uz neasa un izplūduša fona.

Putnu fotografēšana prasa samērā lielu fotomateriālu patēriņu. Putni ir ļoti kustīgi, tāpēc bieži to attēli uz filmas iznāk izplūduši un neskaidri. Vienīgā iespēja ir fotografēt daudzus kadrus ar īsiem ekspozīcijas laikiem. Pēc tam būs lielāka iespēja izvēlēties veiksmīgākos no tiem.

Putnu fotogrāfam nākas darboties visdažādākajās situācijās. Bieži vien dabiskā apgaismojuma nepietiek pat augstjutīgas filmas normālai ekspozīcijai. Šādos gadījumos var izlīdzēties ar vienu vai divām zibspuldzēm, kombinējot to gaismu ar dabisko apgaismojumu. Piemērotas ir tādas konstrukcijas zibspuldzes, kuras iespējams darbināt, nepiestiprinot tieši pie fotoaparāta, bet izvietojot ārpus slēpņa. Labi noder arī videofilmēšana, kas vislabāk palīdz atsvaidzināt dabā novēroto. Amatieriem pieejamā videotehnika gan nav visai piemērota tālu un nelielu objektu, kādi parasti ir putni, videofilmēšanai un skaņas ierakstīšanai, jo par pieņemamu cenu nopērkamu kameru teleobjektīvu iespējas ir ierobežotas. Tomēr izdevīgās situācijās arī ar šādu tehniku var iegūt samērā labus rezultātus, it sevišķi, ja izmanto šo ierīču priekšrocības: kluso darbību, automātisko fokusēšanu, distances vadību un augsto gaismas jutību. Slēpņi nākas pavadīt ilgas stundas, tāpēc ieteicams apbruņoties ar pacietību. Darba gaitā radīsies nepieciešamība izgatavot dažādas palīgierīces katrai konkrētajai vajadzībai. Līdz ar to krāsies pieredze – vislabākā skola sekmīgam darbam.

Putnu balsu ierakstīšana

Lai labi pazītu putnus, jāzina arī to balsis, jo bieži gadās, ka pēc izskata līdzīgas putnu sugas iespējams pazīt tikai pēc balsis.

Vislabāk, ja putnu balsis tieši dabā palīdz iemācīties pieredzējis putnu pazinējs. Bet, ja tādas iespējas nav, to diezgan sekmīgi var apgūt, klausoties attiecīgus ierakstus magnetofona lentē vai noskatoties videomateriālus. Kasetes ar putnu balsu ierakstiem iespējams nopirkt dažādu valstu veikalos. Tomēr ieteicams iegādāties piemērotas kvalitātes magnetofonu un ierakstīt balsis pašam. Tas ļauj mājas apstākļos salīdzināt jauniegūto informāciju ar jau zināmo. Tas nozīmē – precizēt ziņas par to putnu sugu, kuru novērojāt. Ar laiku izveidosies personīgā fonotēka ar putnu balsu ierakstiem, ko varēsit laiku pa laikam noklausīties un nostiprināt atmiņā.

Putnu balsu ierakstīšanai noder jebkurš portatīvais magnetofons ar pietiekoši plašu skaņu ieraksta joslu (100 Hz–18 kHz), kam iespējams pieslēgt plaša frekvenču diapazona autonomu mikrofonu. Vēlams, lai mikroфона kabelis būtu vismaz 10 m garš. Operatīvam darbam dabā būtu ieteicams viegls skaņu ierakstu ekipējums. Labas kvalitātes dzīvnieku balsis mēdz ierakstīt, izmantojot dārgu šauras virziendarbības mikrofonu. Tas nepieciešams, lai, pavēršot mikrofonu uz skaņas avotu, izvairītos no dažādiem fona blakustrokšņiem. Tomēr ikdienas vajadzībām samērā labus rezultātus iespējams iegūt ar lētākiem paņēmieniem. Jebkuram mikrofonam var ievērojami palielināt virziendarbību, nostiprinot to viegla plastmasas paraboliska atstarotāja fokusā, kura diametrs 50–80 cm. Ja pietiek rūpības un pacietības, tādu var izgatavot pats no stikla auduma un epoksīdu sveķiem, par formu izmantojot būvlaukumu apgaismošanai bieži lietoto prožektoru atstarotāju stikla spoguļi. Ar atstarotāju papildināts mikrofonu, līdzīgi kā fotografējot teleobjektīvs, rada iespēju putnu balsis ierakstīt no lielāka attāluma. Atstarotājs arī mazina nevajadzīgu trokšņu nokļūšanu mikrofonā no sāniem un aizmugures. Ieteicams no plāna porolona izgatavot pretvēja aizsargmaisiņu, ko uzmaukt mikroфона galviņai. Tas netraucēs veikt ierakstus pat neliela vēja laikā.

Putnu balsu ierakstīšanai daudz kas kopējs ar fotografēšanu. Sekmīgi to var veikt no slēpņa, turot mikrofonu rokās. Var arī to novietot putnam tuvāk un nomaskēt apkārtņē. Ja esat nolēmuši iegūt stereoierakstus, darbs būtiski neatšķiras, vienīgi jāstrādā ar diviem mikrofoniem.

Būrīši putniem – dobumperētājiem

Putnus, kas perē koku dobumos, ēku un mūru spraugās vai līdzīgās vietās, sauc par dobumperētājiem. Daļa putnu dobumus izkaļ paši, piemēram, dzeņi, bet daļa izmanto jau esošos. Vietās, kur izcirsti vecie, dobumainie koki, putniem grūti atrast ligzdošanai piemērotas vietas, tāpēc ieteicams izgatavot un izvietot perēšanai piemērotus būrīšus. Vairākas mežiem un dārziem ļoti derīgas putnu sugas labprāt tajos mēdz ligzdot.

Izgatavojot būrīšus dobumperētāju sekmīgai ligzdošanai, jāievēro vairāki noteikumi:

- 1) jāievēro optimālie būrīša izmēri;
- 2) būrīšu konstrukcijai jābūt tādai, kas līdz minimumam novērstu ligzdu postīšanas iespējas;
- 3) būrīši jāizkar putnu ligzdošanai piemērotās vietās;
- 4) katru gadu, beidzoties ligzdošanas sezonai, būrīši ir jāiztīra.

Vēlams tos izgatavot no 2,5 cm bieziem skuju koku dēļiem, kuri nedrīkst būt iepuvuši. Izvēloties būrīša konstrukciju, ļoti svarīgi ir nodrošināties pret lietus un sniega iekļūšanu tajā. To panāk, ja ienaglo būrīša grīdu tā iekšpusē, bet nevis piesit būrītim no apakšas. Jumtiņu ieteicams izgatavot nedaudz lielāku par būrīša šķērsgriezumu, lai ūdens notecētu tam pāri. Būrīša ērtākai apkalpošanai vēlams jumtiņu izgatavot noņemamu, bet tā konstrukcijai tad jābūt pietiekami drošai, lai jumtiņu nevarētu atvērt dzīvnieki – ligzdu postītāji. Dobumperētāju putnu ligzdas visbiežāk posta caunas, kas ātri iemācās pieklūt dējumiem, apmeklējot būrīti pēc būrīša un izpostot ligzdas lielā platībā. Apgūt prasmi masveidīgi izpostīt dobumperētāju putnu perējumus šiem dzīvniekiem parasti iespējams vietās, kur izlikto būrīšu konstrukcijā nav paredzēta ligzdu aizsardzība pret ienaidniekiem. Ornitologi ir izmēģinājuši vairākus būrīšu variantus. Ir atrasts piemērots un reizē vienkāršs risinājums. Gatavojot būrīti, tā jumtiņu būrīša priekšpusē izgatavo plataku par 6,5 cm. Trīsstūrveida vai kvadrātisku skreju izzāgē tieši zem jumtiņa pārlaiduma, bet zem pašas skrejas paralēli jumtiņam pienaglo 6,5 cm biezu latas gabaliņu. Šāds veidojums neļauj caunai pa skreju iebāzt priekškāju līdz plecam būrīti, liedz ar ķepu sasniegt ligzdu. Cauna pēc vairākiem nesekmīgiem mēģinājumiem pieklūt dējumiem šādus būrīšus parasti vairs neapmeklē. Dažādām putnu sugām piemērotu būrīšu ieteicamie rādītāji sakārtoti tabulā. Putni ļoti

labi jūtas arī putnu būrišos, kas gatavoti no apaļkoka klucīšiem. Šīm vajadzībām var lietot lēti pieejamo lapu koksni, piemēram, atbilstoša diametra malkas klučus, bet jumtiņus iztaisīt no nomaļiem.

Būrišu izmēri dažādu sugu dobumperētāju putnu ligzdošanai
(centimetros)

Putnu suga	Grīda (malas garums)	Skreja		Būriša dziļums zem skrejas
		trisstūrveida	kvadrātiska	
Zilītes, melnais mušķērājs, dzilnītis, erickiņš	8–11,0	4,0–5,5	2,8–3,7	11,0–16,0
Mājas strazds, svīre	13,0–16,0	7,0	4,5–5,2	16,0–23,0
Kovārnis, zaļā vārna	18,0–20,0	6,5–8,5	7,5–8,0	30,0–35,0
Pīles, meža pūce	25,0–30,0		11,0–14,0	30,0–40,0

Būrišus var piestiprināt pie koka stumbra ar naglām, ko izdzen cauri pie būra pienaglotai piestiprināšanas listei. Būrišiem ar noņemamu jumtiņu var iztikt bez šādas listes, naglas slīpi izdzenot cauri būriša aizmugures sienai no iekšpuses. Tomēr visparocīgāk būrišus ir uzkārt koku zaros. Šim nolūkam būriša sānos iedzen pa naglai, pie kurām pēc tam piestiprina no mīkstas stieples izveidotu cilpu, līdzīgu spaiņa osai. Būrišus iespējams uzkārt vairāku metru augstumā no zemes, izmantojot kārtiņu ar āķi galā. Šī kārtiņa lieliski noder arī būrišu noņemšanai, kad tie jākontrolē vai jātīra.

Būriši jāuzkar putniem piemērotās vietās, radot iespēju ne-traucēti pielidot skrejai – vislabāk nelielu klajumu malās. Pareizāk novietot būrīti tā, lai to dienas vidū neapspīdētu tieši saules stari. Tas pasargā dējumu no pārkaršanas. Skrejas virzienam nav būtiskas

nozīmes, tomēr labāk būrīti novietot tā, lai pēc iespējas mazāk pa skreju pūstu valdošie vēji. Būrīšus ieteicams izvietot mežā vai dārzā mozaikveidīgi, bet ne tuvāk kā 50 m vienu no otra. Izkarot būrīšus pārāk tuvu, daļa no tiem paliks neaizņemta. Arī būrīšu novietošanas augstumam nav būtiskas nozīmes. Parasti tos izkar 2,5–3,5 m augstu no zemes. Pieredze rāda, ka pārāk zemu izvietotie būrīši stipri cieš no nejaušu garāmgājēju ziņkārības.

Ļoti svarīga ir regulāra būrīšu tīrīšana un remonts rudenī, jo netīrītā būrīti putni ligzdo parasti tikai pāris reizes. Lielākā daļa putnu paši veco ligzdas materiālu no būrīšiem neizmet, un, tam ilgi uzkrājoties, pēc gada jau būrītis var būt ligzdošanai nederīgs. Bez tam vecajā ligzdas materiālā vēl ilgu laiku turpina uzturēties dažādi putnu parazitāri, kas arī atbaida putnus. Tīrot būrīti, no tā jāaizvāc vecais ligzdas materiāls, būrītis jāizslauka un jāšaremontē, vajadzības gadījumā aiznaglojot plaisas sienās ar listītēm vai nomainot bojāto jumtiņu. Pirms novietošanas iepriekšējā vietā labi būtu iebērt būrīti nedaudz svaigu zāģu skaidu. Rudenī sagatavotā būrīti putni ne tikai nākamajā pavasarī perēs, bet jau ziemā atradīs patvērumu aukstajās naktīs vai puteņa un stipra sala laikā.

Putnu piebarošana ziemā

Iestājoties pirmajam salam, putniem piemērotas barības kļūst arvien mazāk. Tāpēc daļa pie mums ziemojošo putnu salasās vietās, kur tā pieejama lielākā daudzumā – pilsētās, apdzīvotu vietu tuvumā, izgāztuvēs. Ieteicams ziemā putnus piebarot, iekārtojot šim nolūkam speciālas vietas – putnu barotavas. Tās labi izvietot nomaļās vietās dārzā vai mežmalā. Tā radīsies lieliska iespēja arī novērot putnus, kuri apmeklē barotavu. Visvienkāršākā barotava ir zemē izbērti pārtikas atlikumi. Der gan atcerēties, ka putniem nav ieteicams izbarot pārāk "cilvēcisku" barību – sāļas un garšvielām bagātas pārtikas atlikumus. Barotavu apmeklēs siļi, vārnas, žagatas, kovārņi, baloži, zvirbuli, zilītes, zaļžubītes u.c.

Šīs barotavas trūkums – barība kļūst putniem nepieejama pēc pirmā sniega uzsnigšanas. Tāpēc ieteicams izgatavot nelielu nojumi, kas pasargātu barību no apsnigšanas. Uzmanīgākie putni – vārnas, žagatas, kovārņi – parasti izvairās no visādiem cilvēka roku darinājumiem un nevēlas list zem nojumes. Lielie putni ātri noēd barību,

un to nedabū sīkie putni. Tāpēc sīkos putnus vislabāk barot nelielās, zaros iekārtās barotavās. Zilišu barošanai lieliski noder nesālīta speķa šķēle vai maisījums – kulinārijas tauki, kas sajaukti ar auzu pārslām vai baltmaizes gabaliņiem. Šo masu vislabāk izkausētā veidā iepildīt tukšās konservu kārbās, kuras pēc maisījuma atdzišanas iekar zaros ar vaļējo galu uz leju. Kārbas nepiesnīgs un būs zīlītēm viegli pieejamas. Šādas barotavas labprāt apmeklē arī dzilniši un dažādu sugu dzeņi.

Putnu barošanai ieteicams gatavoties jau laicīgi, ievācot putniem piemērotus barības krājumus. Lieliska putnu barība ir dažādu nezāļu sēklas, ko viegli iegūt no pelavām, atsijājot lielākos augu stiebru atkritumus. Ziemā putni no nezāļu sēklām izlasīs visas ēdamās sēklas. Noderīga putnu barība ir ābolu sēklas, ko varat iegūt no pārpalikumiem pēc sulas ieguves.

Putnu barošanai labi noder arī daži mazvērtīgāki graudi. Tos gan pirms lietošanas ieteicams izvērīt. Tas pats sakāms arī par putnraimēm. Ziemā, izbarojot graudu barību, ieteicams tai piejaukt klāt arī granti. Tā putniem atvieglo barības sagremošanu. Lieliska putnu barība ir prosa, saulgriežu sēklas un linsēklas. Tās labprāt ēd ķeģi un svilpji. Daudzi putni – meža strazdi, zīdastes, svilpji – labprāt mīlojas ar savlaicīgi ievāktām un sakaltētām vai sasaldētām pīlādžu, brūkleņu, melleņu, mežvīnu ogām.

Tikpat svarīga kā barības sagāde un izbarošana ir putnu nodrošināšana ar piemērotām naktsmītnēm barotavu tuvumā. Tām jābūt sausām un pret vēju nodrošinātām vietām – nojumēm pie savrupstāvošām saimniecības ēkām (pie šķūņiem – laukirbēm). Ieteicams saimniecības ēku pažobelēs izveidot caurumus, pa kuriem ēkās varētu iekļūt putni. Jau rudenī vajadzētu jūsu dārzā izvietotos putnu būrišus iztīrīt un saremontēt. Tajos ieteicams iebērt nedaudz svaigu zāģu skaidu.

Ja esat nodomājis putnus ziemā piebarot, ļoti svarīgi to darīt regulāri visu auksto gadalaiku. Piebarošanas rezultātā jūsu barotavu rajonā lielākā skaitā koncentrējas putni, kas apēd ne tikai jūsu piedāvāto, bet arī dabisko barību – dažādu kukaiņu un to oļiņu krājumus jūsu dārzā. Ļoti svarīgi ir putnus barot regulāri, jo, beidzoties barībai barotavā, putniem nav vairs pieejama arī dabiskā barība un tie var aiziet bojā bada un aukstuma dēļ.

Sīkos ziemotājputnus ar piemērotu barību nodrošināt ir iespējams, turpretī, barojot ziemojošos ūdensputnus – pīles un

gulbjus, var rasties materiāla rakstura grūtības. Tāpēc ieteicams šos putnus vispār nesākt piebarot. Tad viņi jau savlaicīgi sameklēs pietiekoši labas, ar dabisko barību bagātas ziemošanas vietas. Protams, tas neattiecas uz tādiem brīžiem, kad putni nokļuvuši nelaimē, strauji iestājoties aukstam laikam. Tad putniem ir jāsniedz īslaicīga palīdzība.

Barojot putnus ziemā, tie lielākā skaitā koncentrējas barotavu apkārtnē. Daļa no tiem pavasarī netālu arī paliks perēt. Tā jums izdosies atrast dārzam čaklus paligus, kuri atmaksās par jūsu pūlēm ziemā.

Putnu iezīmēšana

Jau kopš pagājušā gadsimta, kad dāņu skolotājs Mortensens uzsāka pirmos putnu gredzenošanas mēģinājumus, visā pasaulē veic putnu iezīmēšanu. Pateicoties galvenokārt šai metodei, putni ir vislabāk izpētītā dzīvnieku grupa. Individuālo īpatņu iezīmēšanas metodi mūsdienās lieto arī citiem dzīvniekiem. Lielākajā daļā pasaules valstu sekmīgi darbojas putnu gredzenošanas centri – iestādes, kas organizē iezīmēšanas darbu, koordinē un apstrādā iegūto informāciju, uztur regulārus sakarus starp dažādu valstu gredzenošanas organizācijām. Regulāri publicētajos centru pārskata ziņojumos zinātnieki var atrast derīgu informāciju, kas palīdz daudz zinātnes problēmu risināšanā. Šķietami vienkāršais iezīmēšanas paņēmieni, it sevišķi, ja to veic ilgstošā laika posmā un plašā teritorijā, rezultātu izvērtēšanā izmantojot modernu skaitļošanas tehniku, dod ne tikai plašas iespējas uzzināt putnu līgздоšanas un ziemošanas vietas vai migrāciju ceļus, bet ļauj arī sekmīgi risināt daudzas vispārbioloģiska rakstura zinātniskās problēmas.

Kopš gredzenošanas metodes ieviešanas laikiem tā gandrīz neizmainīta kalpo vēl mūsdienās. Putnus gredzeno ar gredzenošanas centrā reģistrētiem viegla metāla gredzeniem, uz kuriem reljefi iedrukāta gredzenošanas centra adrese (mūsu gadījumā LATVIA RĪGA) un gredzena kārtas numurs. Šādus gredzenus parasti izgatavo no alumīnija, lai gan dažkārt praksē lieto arī pret nodilšanu izturīgākus materiālus. Izgatavo dažāda lieluma gredzenus (sērijas), kas piemēroti jebkura lieluma putna kājām. Reizēm rodas nepieciešamība iezīmēt putnus, lai to pārvietošanos varētu novērot, putnus nesagūstot.

Šim nolūkam papildus parastajiem pievieno arī krāsainus plastmasas gredzenus dažādās kombinācijās vai arī putnu iezīmē, iekrāsojot tā apspalvojumu spilgtās krāsās. Ja izdodas šādi iezīmētus putnus novērot, ziņojiet gredzenošanas centram! Atsevišķas putnu sugas, piemēram, gulbjus, zosis, iezīmē arī ar lieliem un krāsainiem plastmasas gredzeniem, ko putniem uzliek uz kakla. Šīs metodes priekšrocība – gredzena numuru iespējams nolasīt, vērojot putnu no tālienes.

Latvijā izstrādāta jauna, oriģināla gredzenošanas metode, kas ļauj sekmīgi iezīmēt tikko izšķīlušos pilēnus. Tos, kā arī citu sugu ligzd-
bēglus nav iespējams gredzenot ar vispārpieņemtajiem paņēmieniem. Pilēna kājas ir mazas, un gredzens, kas derīgs pieaugušam putnam, no mazuļa kājas, protams, nokrīt. Ja lietotu mazākus gredzenus, tie kroplotu kājas, putnam pieaugot. Latvijā izstrādātās metodes pamatā ir pilēnu iezīmēšana ar attiecīgās putnu sugas pieaugušajam īpatnim atbilstošu ovālas formas gredzenu. Lai šāds gredzens nenokristu no mazuļa kājas, tā iekšpuse ir izklāta ar mīkstu, plastisku masu slāni, kas, putnam pieaugot, pamazām nodilst. Šo metodi tagad sekmīgi lieto ne tikai Latvijā, bet arī vairākās citās valstīs. Dažviet pasaulē pilēnus iezīmē ar peldplēvju markām – mazām metāla zīmītēm, ko iekniebj mazuļa peldplēvē. Senāk lietoja arī spārnu markas – saspaužamajai adatai līdzīgu veidojumu, ko iezīmējot izdūra cauri pilēna ādai spārna priekšējā malā.

Atsevišķu pētniecības programmu ietvaros putnu pārvietošanās maršrutus nosaka, analizējot radiosignālus, kurus saņem no putniem piestiprinātajiem miniatūrajām radiatorajiem. Pēdējā laikā izsekošanu veic ar aparatūru, kas izvietota arī Zemes mākslīgajos pavadoņos. Latvijā putnus iezīmē kopš 1925. gada. Šajā darbā piedalās profesionāli ornitologi un amatieri, kas labi pazīst putnus. Lai kļūtu par gredzenotāju, jānokārto eksāmens putnu pazīšanā un gredzenošanas praktiskajā izpildē. Ar gredzenošanas centrā saņemtajiem gredzeniem iezīmējot putnu, noteikti jāatzīmē tā suga, ja iespējams, dzimums, vecums, gredzenošanas apstākļi, vieta un datums. Par izlietotajiem gredzeniem katra gada beigās Latvijas gredzenošanas centram jāiesniedz atskaite, atzīmējot tajā visu iepriekš minēto informāciju.

Ja jūs interesējaties par putniem, pazīstat tos un gribat piedalīties putnu gredzenošanas darbā, informāciju varat saņemt Latvijas

gredzenošanas centrā. Šī centra adrese: Miera ielā 3, Salaspilī, LV-2436, tālrunis 945393. Ja jūsu rokās nokļūst putns ar gredzenu, paziņojiet par to gredzenošanas centram, sniedzot pēc iespējas sīkāku informāciju par putna atrašanās apstākļiem. Kopā ar informāciju ieteicams nosūtīt arī gredzenu. Ja jūsu ricībā nonāk dzīvs un lidotspējīgs putns ar gredzenu, atsūtiet uz gredzenošanas centru precīzu gredzena uzraksta norakstu, bet putnu atbrīvojiet kopā ar gredzenu. Vienīgi gadījumos, ja tas ir stipri nodilis un uzraksts salāsams ar grūtībām, ieteicams uzlikt jaunu gredzenu uz otras putna kājas, attiecīgi nosūtot informāciju uz centru. Lūdzu, nepiemirstiet pievienot arī savu adresi. No gredzenošanas centra jūs saņemsit ziņojumu par atrastā putna gredzenošanas vietu, laiku un apstākļiem arī tad, ja šis putns būs gredzenots ārzemēs.

Latvijas Ornitoloģijas biedrība

Ja interesējaties par putniem, vēlaties šajā jomā padziļināt zināšanas, atrast domubiedrus, kā arī piedalīties dažādu ar putnu dzīvi saistītu pētniecības projektu izpildīšanā atbilstoši savām vēlmēm, interesēm un iespējām, jūs varat iesaistīties Latvijas Ornitoloģijas biedrības (LOB) darbā. Šī sabiedriskā organizācija, kas pastāv kopš 1985. gada, apvieno visdažādāko profesiju un vecuma cilvēkus – profesionālus ornitologus, mežsaimniecības darbiniekus, skolotājus, studentus, skolēnus. Viņus visus biedrībā apvieno kopēja interese par Latvijas putnu dzīvi. LOB ietvaros notiek darbs, kas saistīts ar dažādiem pētniecības projektiem, arī starptautiskiem, kuru izpildīšanā var piedalīties jebkurš interesents. Viens no nozīmīgākajiem līdzšinējiem veikumiem, kas īstenots, piedaloties ornitologiem – amatieriem – no visas Latvijas, ir "Latvijas ligzdojošo putnu atlants". LOB regulāri publicē materiālus par paveikto darbu. LOB jums ir iespēja pieteikt jaunus projektus, atrast palīgus to izpildei, saņemt padomus un konsultācijas. Biedrībā jums palīdzēs iegādāties literatūru par putniem, arī ārzemēs publicēto. Ja jūs interesē putni un to dzīve, iesakām griezties pēc padoma LOB, kuras adrese ir šāda: **Latvijas Ornitoloģijas biedrība, Rīgā, LV-1047, a.k. 10.**

Putnu saraksts

Šajā sarakstā visi Latvijas putni sakārtoti alfabētiskajā secībā. Skaitļi aiz putna nosaukuma norāda lappusi, kurā atrodams sugas apraksts. **Tumšāk** nodrukāts tās lappuses numurs, kurā atrodams pilns putnu sugas apraksts kopā ar attēliem. Otrs skaitlis apzīmē lappusi, kurā varat aplūkot konkrētā putna olu. *Slīpiem burtiem* rakstīti putnu zinātniskie nosaukumi latīņu valodā.

Accipiter gentilis 76, 254

– *nisus* 76, 256

Acrocephalus agricola 191

– *arundinaceus* 192, 268

– *dumetorum* 194, 268

– *paludicola* 190

– *palustris* 194, 268

– *schoenobaenus* 192, 268

– *scirpaceus* 194, 268

Actitis hypoleucos 98

Aegithalos caudatus 208,
270

Aegolius funereus 144, 264

Aegyptius monachus 73

Aix galericulata 56

– *sponsa* 56

Akmeņčakstīte 184, 268

Akmeņtārtiņš 112

Alauda arvensis 166, 266

Alca torda 134

Alcedo atthis 152, 266

Alks, lielais, 134

Anas acuta 58, 252

– *clypeata* 60, 254

– *crecca* 62, 254

– *penelope* 60, 254

– *platyrhynchos* 58, 252

– *querquedula* 62, 254

– *strepera* 60, 254

Anser albifrons 52

– *anser* 52, 250

– *caerulescens* 49

– *erythropus* 49

– *fabalis* 52

– *indicus* 49

Anthus campestris 168

– *cervinus* 168

– *novaezeelandiae* 168

– *petrosus* 168

– *pratensis* 168

– *trivialis* 170, 266

Apodziņš 140

Apogs, bikšainais, 144, 264

– mājas 140

Apus apus 150, 266

Aquila chrysaetos 72

– *clanga* 73

– *pomarina* 74, 258

Ardea cinerea 44, 252

Arenaria interpres 112

Asio flammeus 140

– *otus* 142, 262

Athene noctua 140

Avozeta 101

Aythya ferina 66, 254

– *fuligula* 66, 254

– *marila* 64

– *nyroca* 64

- Balodis, lauku, 136, 262
 – mājas 136, 262
 – meža 135
 Baltacis 64
 Baltirbe 84
 Baltmugurdzenis 158, 266
 Baltvēderis 60, 254
 Bārdzīle 208, 270
 Bezdelīga 166, 266
 Bezdelīgtārtiņš, brūnspārnu, 101
 – melnspārnu 100
 Bēdrozis 222
Bombycilla garrulus 176
Bonasa bonasia 88, 256
Botaurus stellaris 42, 252
Branta bernicla 54
 – *canadensis* 54, 25
 – *leucopsis* 54
 – *ruficollis* 49
 Brūnkaklis 66, 254
Bubo bubo 142, 262
Bubulcus ibis 40
Bucephala clangula 66, 254
 Burātājs, ziemeļu, 36
Buteo buteo 80, 256
 – *lagopus* 78

Calcarius lapponicus 247
Calidris alba 116
 – *alpina* 116, 260
 – *canutus* 118
 – *ferruginea* 118
 – *maritima* 100
 – *minuta* 116
 – *temminckii* 100
Caprimulgus europaeus 148
Carduelis cannabina 240, 270
 – *carduelis* 240, 270
 – *chloris* 238, 270
 – *flammea* 240
 – *flavirostris* 237
 – *hornemanni* 237
 – *spinus* 236
Carpodacus erythrinus 242,
 270
Charadrius alexandrinus 101
 – *dubius* 104, 260
 – *hiaticula* 104, 260
 – *morinellus* 101
Chlamydotis undulata 91
Chlidonias hybridus 126
 – *leucopterus* 132, 262
 – *niger* 132, 262
 Cekuldūkuris 32, 252
 Cekulpīle 66, 254
 Cekulzīle 214, 270
 Cekulzīriņš 130
Cephus grylle 134
Certhia familiaris 220, 270
Ciconia ciconia 46, 250
 – *nigra* 46, 250
 Cielava, baltā, 170, 266
 – dzeltenā 172, 266
 – dzeltengalvas 172, 266
 – pelēkā 168
Cinclus cinclus 176
Circaetus gallicus 73
Circus aeruginosus 82, 256
 – *cyaneus* 78
 – *macrourus* 78
 – *pygargus* 78
 Cīrulis, ausainais, 164
 – cekulainais 164
 – lauku 166, 266
 – sila 164
Clangula hyemalis 68
Coccothraustes coccothraustes
 244, 270
Columba livia 136, 262
 – *oenas* 135

– *palumbus* 136, 262
Coracias garulus 152, 264
Corvus corax 228, 264
– *corone* 226, 264
– *frugilegus* 228, 264
– *monedula* 226, 264
Coturnix coturnix 84
Crex crex 91
Cuculus canorus 138, 266
Cygnus columbianus 50
– *cygnus* 50, 250
– *olor* 50, 250

Čakste, brūnā, 224, 270
– lielā 224, 270
– melnpieres 222
– rudastes 222
Čakstīte, lukstu, 184, 268
– tumšā 181
Čipste, akmeņu, 168
– koku 170, 266
– lielā 168
– pļavas 168
– sarkanrikles 168
– stepes 168
Čuņčiņš 190
Čurkste, krastu, 165
– mājas 166, 266
Čuskērglis 73

Dadzītis 240, 270
Delichon urbica 166, 266
Dendrocopos leucotos 158, 266
– *major* 156, 266
– *medius* 156, 266
– *minor* 158, 266
Dižknābis 244, 270
Dižpīle, rudā, 56
– Sāmsalas 58, 252

Dryocopus martius 162, 264
Dumbrcālis 94, 256
Dumppis, lielais, 42, 252
– mazais 42, 252
Dūkuris, mazais, 34, 252
– melnkakla 34, 252
– pelēkvaigu 32, 252
– ragainais 34, 252
Dūņšņibītis 100
Dzeguze 138, 266
Dzenis, bišu, 149
– dižraibais 156, 266
– mazais 158, 266
– trīspirkstu 154
– vidējais 156, 266
Dzenītis, zivju, 152, 266
Dzērve 92, 258
Dziedātājstrazds 188, 268
Dzilna, melnā, 162, 264
– pelēkā 160, 266
– zaļā 160, 264
Dzilnītis 220, 270

Egretta alba 44
– *garzetta* 40
Emberiza aureola 247
– *citrinella* 248, 270
– *hortulana* 246
– *melanocephala* 247
– *pusilla* 247
– *rustica* 247
– *schoenichus* 248, 270
Eremophila alpestris 164
Erickiņš 182, 266
– melnais 180
Erithacus rubecula 182, 266
Ērglis, jūras, 72
– klinšu 72
– mazais 74, 258
– vidējais 73

Falco columbarius 79
– *peregrinus* 79
– *subbuteo* 79
– *tinnunculus* 82, 256
– *vespertinus* 79
Fazāns 84
Ficedula hypoleuca 206, 268
– *parva* 206, 268
Flamingo, sārtais 41
Fringilla coelebs 238, 270
– *montifringilla* 237
Fulica atra 92, 256

Gaigala 66, 254
Galerida cristata 164
Gallinago gallinago 114, 260
– *media* 99
Gallinula chloropus 94, 256
Garastīte 208, 270
Garkaklis 58, 252
Garulus glandarius 230, 264
Gaura, garknābja, 70, 258
– lielā 70, 258
– mazā 70
Gavia arctica 30, 250
– *stellata* 30, 250
Gārgale, brūnkakla, 30, 250
– melnkakla 30, 250
Gārnis, lielais baltais 44
– lopus 40
– zīda 40
– zivju, 44, 252
Glareola nordmanni 100
– *pratincola* 101
Glaucidium passerinum 140
Gredzenūbele 138, 262
Grieze 91
Grifs, baltgalvas, 73
– melnais 73
Grus grus 92, 258

Gugatnis 112, 260
Gulbis, mazais, 50
– paugurknābja 50, 250
– ziemeļu 50, 250
Gyps fulvus 73

Ģirlicis 236

Haematopus ostralegus 104, 260
Haliaeetus albicilla 72
Hippolais icterina 198, 268
Hirundo rustica 166, 266

Ibiss, brūnais, 41
Ixobrychus minutus 42, 252

Jynx torquilla 162, 266
Jūraskrauklis 38, 250
Jūrasžagata 104, 260

Kaija, melngalvas, 121
– melnspārnu 122, 258
– reņģu 121
– šķeltastes 121
– trīspirkstu 121
– zivju 121

Kaira, tievknābja, 134

Kajaks 122, 262

Kaņepītis 240, 270

Karošknābis 41

Kākaulis 68

Klija, melnā, 79

– sarkanā 79

Klijāns, bikšainais, 78

– peļu 80, 256

Klijkaija, garastes, 120

– īsastes 120

– lielā 120

– vidējā 120

Kovārnis 226, 264

Krauklis 228, 264
Krauķis 228, 264
Kriklis 62, 254
Krustknābis, baltsvītru, 237
– egļu 244, 270
– priežu 236
Kuitala 106, 258
– tievknābja 101

Ķauķis, brūnspārnu, 196, 268

– ceru 192, 268
– dārza 198, 268
– ezeru 194, 268
– gaišais 196
– grīšļu 191
– iedzeltenais 198, 268
– kārķu 190
– krūmu 194, 268
– melngalvas 198, 268
– Pallasa 191
– palsais 190
– purva 194, 268
– Seivi 192, 268
– upes 190
– svītrainais 196, 268
Ķauķītis, dzeltensvītru, 200
– Sibīrijas 200
– tumšais 191
– zaļais 191
Ķeģis 240
– gaišais 237
– kalnu 237
Ķerra 64
Ķikuts 99
Ķivulis 236
Ķiķis 80, 256
Ķīris, lielais, 124, 262
– mazais 124, 262
Ķīvīte 102, 260
– jūras 102

Lagopus lagopus 84
Lakstīgala 182, 266
Lanius collurio 224, 270
– *excubitor* 224, 270
– *isabellinus* 222
– *minor* 222
Larus argentatus 122, 258
– *canus* 122, 262
– *fuscus* 121
– *glaucoides* 121
– *hyperboreus* 121
– *ichthyaetus* 121
– *marinus* 122, 258
– *melanocephalus* 121
– *minutus* 124, 262
– *ridibundus* 124, 262
– *sabini* 121
Laucis 92, 256
Laukirbe 88, 256
Lielgalvis 65
Lietuvainis 99
Lija, lauku, 78
– niedru 82, 256
– pļavu 78
– stepes 78
Limicola falcinellus 100
Limosa lapponica 106
– *limosa* 106, 260
Locustella certhiola 191
– *fluviatilis* 190
– *luscinioides* 192, 268
– *naevia* 190
Loxia curvirostra 244, 270
– *leucoptera* 237
– *pytyopsittacus* 236
Lullula arborea 164
Luscinia luscinia 182, 266
– *svecica* 180
Lymnocyptes minimus
99

- Mednis 86, 256
Melanitta fusca 65
– *nigra* 65
Mergus albellus 70
– *merganser* 70, 258
– *serrator* 70, 258
Merops apiaster 149
Meža strazds, melnais, 186, 268
Mežirbe 88, 256
Mērkaziņa 114, 260
Miliaria calandra 246
Milvus migrans 79
– *milvus* 79
Mizložņa 220, 270
Motacilla alba 170, 266
– *cinerea* 168
– *citreola* 172, 266
– *flava* 172, 266
Muscicapa striata 206, 268
Mušķērājs, baltkakla 204
– mazais, 206, 268
– melnais 206, 268
– pelēkais 206, 268

Naktsgārnis 40
Netta rufina 65
Niedrustrazds 192, 268
Nucifraga caryocatactes 230,
264
Numenius arquata 106, 258
– *phaeopus* 97
– *tenuirostris* 101
Nyctea scandiaca 141
Nycticorax nycticorax 40

Oceanodroma leucorhoa 36
Oenanthe oenanthe 184, 268
Oriolus oriolus 218
Ormanitis 96, 256
– mazais 96, 256

Otis tarda 91
Otus scops 141

Paceplitis 178, 266
Paipala 84
Pandion haliaetus 74, 258
Panurus biarmicus 208, 270
Parus ater 214, 270
– *caeruleus* 212, 270
– *cristatus* 214, 270
– *cyanus* 210
– *major* 212, 270
– *montanus* 216, 270
– *palustris* 216, 270
Passer domesticus 234, 270
– *montanus* 234, 270
Pelecanus crispus 37
– *onocrotalus* 38,
Pelikāns, cirtainais, 37
– sārtais 38
Peļkājīte 178, 266
Perdix perdix 88, 256
Perisoreus infaustus 222
Pernis apivorus 80, 256
Phalacrocorax carbo 38, 250
Phalaropus fulicarius 100
– *lobatus* 112
Phasianus colchicus 84
Philomachus pugnax 112,
260
Phoenicopterus ruber 41
Phoenicurus ochruros 180
– *phoenicurus* 182, 266
Phylloscopus collybita 190
– *fuscatus* 191
– *inornatus* 200
– *proregulus* 200
– *sibilatrix* 200, 268
– *trochiloides* 191
– *trochilus* 190

- Pica pica* 230, 264
Picoides tridactylus 154
Picus canus 160, 266
 – *viridis* 160, 264
 Piekūns, bezdelīgu, 79
 – kukaiņu 79
 – lauku 82, 256
 – lielais 79
 – purva 79
Pinicola enucleator 237
 Pīle, koku 56
 – mandarīnpīle 56
 – melnā, 65
 – meža 58, 252
 – pelēkā 60, 254
 – tumšā 65
Platalea leucorodia 41
 Platknābis 60, 254
Plectrophenax nivalis 247
Plegadis falcinellus 41
 Plīvurpūce 140
 Plukšķis 188, 268
Pluvialis apricaria 102, 260
 – *squatarola* 102
Podiceps auritus 34, 252
 – *cristatus* 32, 252
 – *grisergena* 32, 252
 – *nigricollis* 34, 252
 Polārkaija, lielā, 121
 – mazā 121
Polysticta stelleri 65
Porzana parva 96, 256
 – *porzana* 96, 256
 Prikšķe 62, 254
Prunella modularis 178, 266
Puffinus griseus 36
 Pupuķis 150, 266
 Puskuitala, melnā, 106, 260
 – sarkanā 106
 Pūce, ausainā, 142, 262
 – baltā 141
 – meža 146, 264
 – purva 140
 – svītrainā 144
 – ziemeļu 141
 Pūcīte, mazā, 141
 Pūkpīle, lielā 68
 – *Stellera* 65
 Pūslītis, platknābja 100
 – šaurknābja, 112
Pyrrhula pyrrhula 242, 270

Rallus aquaticus 94, 256
Recurvirostra avosetta 101
Regulus ignicapillus 202, 268
 – *regulus* 202, 268
Remiz pendulinus 220, 270
 Riekstrozis 230, 264
Riparia riparia 165
Rissa tridactyla 121
 Rubenis 86, 256

 Sarkanriklīte 182, 266
Saxicola rubetra 184, 268
 – *torquata* 181
 Sārtgalvītis 202, 268
Scolopax rusticola 114, 260
Serinus serinus 236
Sitta europaea 220, 270
 Siga, apkakles, 91
 – lielā 91
 – mazā 91
 Silis 230, 264
 Sloka 114, 260
 Smilšvistiņa, stepes, 134
 Sniedze 247
Somateria mollissima 68
 Somzilīte 220, 270
 Stārķis, baltais, 46, 250
 – melnais 46, 250

Stercorarius longicaudatus 120
– *parasiticus* 120
– *pomarinus* 120
– *skua* 120
Sterna albifrons 130, 262
– *caspia* 130
– *hirundo* 128, 262
– *paradisaea* 128, 262
– *sandvicensis* 130
Stērste, birztalu, 247
– dārza 246
– dzeltenā 248, 270
– Lapzemes 247
– lielā 246
– mazā 247
– melngalvas 247
– meža 247
– niedru 248, 270
Strazds, apkakles, 181
– mājas 234, 270
– melnrīkles 181
– pelēkais 186, 268
– sārtais 232
– sila 180
Streptopelia decaocto 138, 262
– *turtur* 138, 262
Strix aluco 146, 264
– *nebulosa* 141
– *uralensis* 146, 264
Sturnus roseus 232
– *vulgaris* 234, 270
Sudrabgārnis 40
Sudrabkaija 122, 258
Sula bassana 37
Sulla, ziemeļu, 37
Surnia ulula 144
Svilpējalks 134
Svilpis 242, 270
– mazais 242, 270
– ziemeļu 237

Svirlītis 200, 268
Svīre 150, 266
Sylvia atricapilla 198, 268
– *borin* 198, 268
– *communis* 196, 268
– *curruca* 190
– *nisoria* 196, 268
Syrnhaptēs paradoxus 134

Šņibītis, gaišais, 116
– jūras 100
– lielais 118
– likknābja 118
– parastais 116, 260
– Temminka 100

Tachybaptus ruficollis 34, 252
Tadorna ferruginea 56
– *tadorna* 58, 252
Tārtiņš, dzeltenais, 102, 260
– jūrmalas 101
– Morinella 101
– smilšu 104, 260
– upes 104, 260
Terekija 110, 260
Tetrao tetrix 86, 256
Tetrao urogallus 86, 256
Tetrax tetrax 91
Tilbīte, diķu, 110, 260
– lielā 100
– meža 108, 260
– pļavu 108, 260
– purva 108, 260
– tumšā 100
– upes 98
Tītiņš 162, 266
Tringa erythropus 100
– *glareola* 108, 260
– *nebularia* 100
– *ochropus* 108, 260

- *stagnatilis* 110, 260
- *totanus* 108, 260
Troglodytes troglodytes 178, 266
Trulītis 116
Turdus iliacus 188, 268
- *merula* 186, 268
- *philomelos* 188, 268
- *pilaris* 186, 268
- *ruficollis* 181
- *torquatus* 181
- *viscivorus* 180
Tyto alba 140

Urupa epops 150, 266
Urālpūce 146, 264
Uria aalge 134
Ūbele, parastā, 138, 262
Ūdensstrazds 176
Ūdensvistiņa 94, 256
Ūpis 142, 262

Vakarlēpis 148
Vanellus vanellus 102, 260
Vālodze 219
Vārna 226, 264
- zaļā 252, 264
Vētrasputns, pelēkais, 36
Vistilbe 99
Vistvanags 76, 254
Vītītis 190

Zaļžubīte 238, 270
Zeltgalvītis 202, 268
Zemesstrazds, raibais 181
Zilriklīte 180

Zilzīlīte 212, 270
Zivjērglis 74, 258
Zidaste 176
Zilīte, gaišzilā, 210
- lielā 212, 270
- meža 214, 270
- pelēkā 216, 270
- purva 216, 270
Zīriņš, baltspārnu, 132, 262
- baltvaigu 126
- jūras 128, 262
- lielais 130
- mazais 130, 262
- melnais 132, 262
- upes 128, 262

Zoothera dauma 181

Zoss, baltpiers, 52
- baltvaigu 54
- kalnu 49
- Kanādas 54, 250
- mazā 49
- melngalvas 54
- meža 52, 250
- sarkankakla 49
- sējas 52
- sniega 49

Zvirbulis, lauku, 234, 270
- mājas 234, 270
Zvirbulvanags 76, 256

Žagata 230, 264
Žubīte 238, 270
- ziemas 237

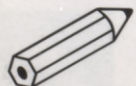
Xenus cinereus 110, 260

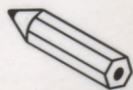
Saturs

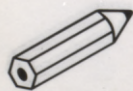
Putni	6
Latvijas putnu fauna	18
Putnu aizsardzība	21
Kā lietot grāmatu	24
Kārta	
Gārgales	28
Dūkuri	29
Vētrasputni	36
Pelikānveidīgie	37
Stārķveidīgie un flamingo	40
Zosveidīgie	48
Dienas plēsīgie putni	72
Vistveidīgie	84
Dzērvjveidīgie	90
Tārtnveidīgie	98
Baložveidīgie	134
Dzeguzes	135
Pūces	140
Lēļi	148
Svīres	148
Zaļvārņveidīgie	149
Dzeņi	154
Zvirbuļveidīgie	164
Olas	250
Kas jāzina, novērojot putnus	272
Putnu saraksts	290

..... 191	 191
..... 181	 181
..... 171	 171
..... 161	 161
..... 151	 151
..... 141	 141
..... 131	 131
..... 121	 121
..... 111	 111
..... 101	 101
..... 91	 91
..... 81	 81
..... 71	 71
..... 61	 61
..... 51	 51
..... 41	 41
..... 31	 31
..... 21	 21
..... 11	 11

Ls. 5,44

Jānis Baumanis, Viesturs Klimpiņš

PUTNI LATVIJĀ

Palīgs putnu novērošanai dabā

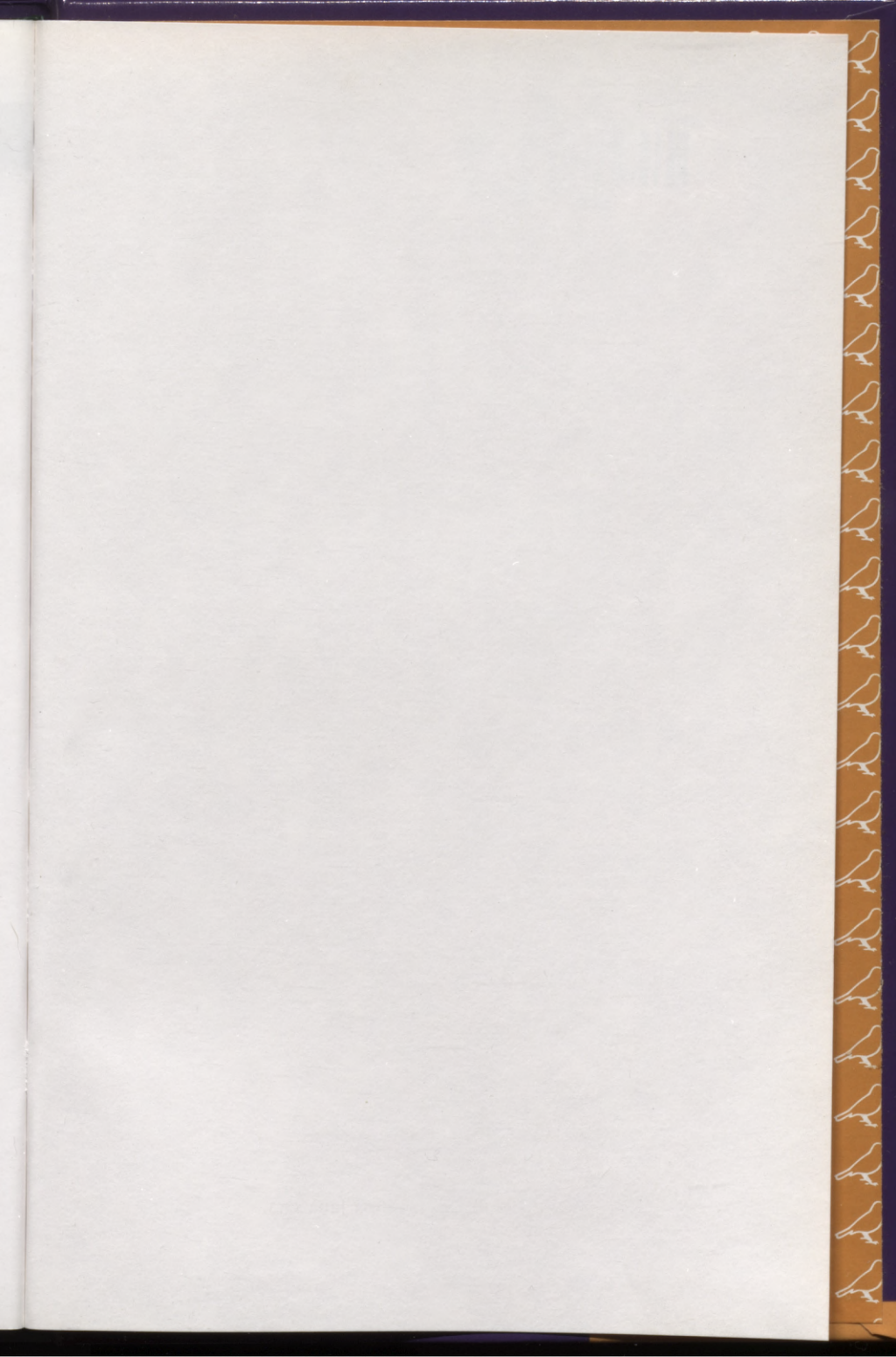
Otrais izdevums

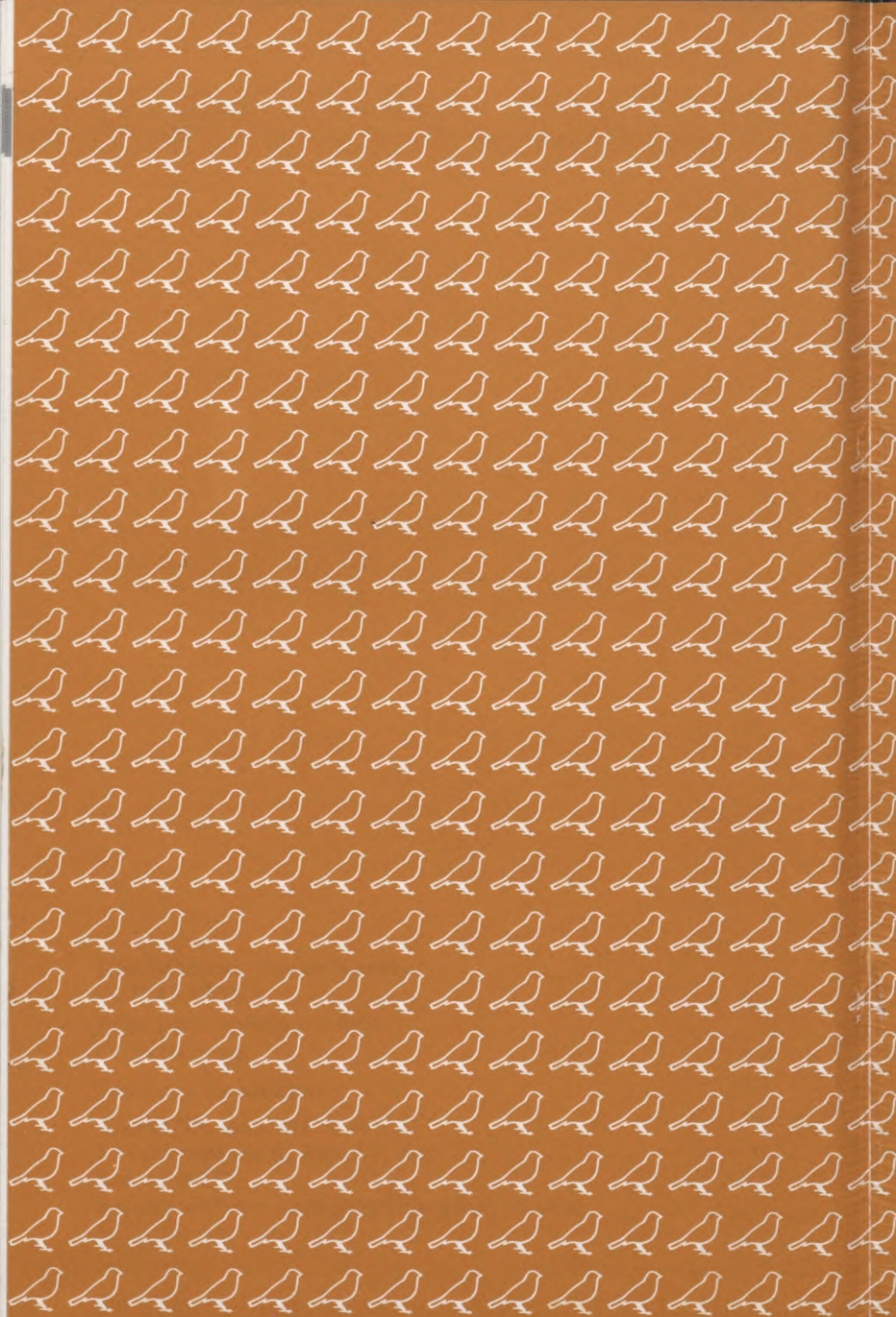
Redaktore Ilze Kindzule

Apgāds "Zvaigzne ABC", SIA,
K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.

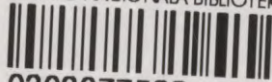
Red. nr. B-277.

Iespiesta a/s Preses nams poligrāfijas grupā Jāņa sēta.

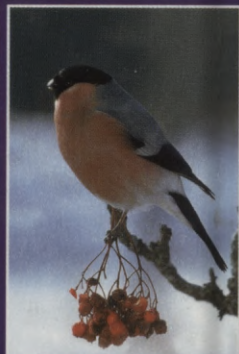

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0303077532

ZVAIGZNE ABC

ISBN 9984-36-091-1

9 789984 360911